

Маріупольський
університет

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН У СВІТОВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ПРОСТІР

Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції

12 грудня 2025 року

Київ 2025

Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції, 12 грудня 2025 р. / За заг. ред. к.е.н., доцента Марени Т.В. — Київ: МДУ, 2025. — 118 с.

Конференція присвячена проблемам активізації процесу інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір. В роботі конференції приймають участь науковці, викладачі, фахівці-практики, здобувачі вищої освіти.

Основні напрями роботи конференції:

- Безпекова складова соціально-економічного розвитку країн світу;
- Розвиток інтеграційних процесів в умовах військово-політичного конфлікту;
- Розвиток міжнародних фінансово-кредитних та валютних відносин в умовах глобалізації;
- Інноваційно-інвестиційна діяльність країн світу;
- Забезпечення конкурентоспроможності національних економік;
- Проблеми забезпечення сталого розвитку;
- Особливості повоєнного відновлення економіки України.

Організаційний комітет конференції ставить перед собою такі задачі:

1. Обмін практичними і теоретичними напрацюваннями учасників конференції у сфері вивчення особливостей інтеграції країн у систему світогосподарських зв'язків;
2. Розробка напрямів розвитку міжнародних економічних відносин країн світу.

СПВОРГАНІЗАТОРИ ТА ПАРТНЕРИ КОНФЕРЕНЦІЇ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (УКРАЇНА)
УНІВЕРСИТЕТ ВІТОВТА ВЕЛИКОГО (ЛИТОВСЬКА РЕСПУБЛІКА)
КОМРАТСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(РЕСПУБЛІКА МОЛДОВА)
ПОЗНАНСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)

Маріупольський
університет

Co-funded by the
European Union

VYTAUTAS
MAGNUS
UNIVERSITY
M C M X X I I

UNIWERSYTET
EKONOMICZNY
W POZNANIU

XII Міжнародна науково-практична конференція проведена в межах реалізації проекту Open4UA «Відкрита наука для системи вищої освіти України», спрямованого на реформування системи вищої освіти України та впровадження принципів відкритої науки. У межах конференції проведено круглий стіл у рамках проекту Erasmus+ Jean Monnet Module «EU Economic Security Studies (EUES)», присвячений актуальним викликам і перспективам забезпечення економічної безпеки в Європейському Союзі та Україні.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ

БЕЗПЕКОВА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ

Кюрджиєв А.С., Толпежніков Р.О.	Теоретичні та практичні засади забезпечення економічної безпеки в умовах цифрової трансформації економіки.....	6
Лубінець Д.В.	Міжнародна міграція як чинник економічної безпеки країн: глобальні тенденції та український контекст.....	9
Муравський С.О.	Можливості для адаптації методів діагностики економічної безпеки підприємств в умовах цифровізації.....	12
Олійник К.Д.	Цифрова безпека як ключовий чинник людського розвитку: проблема нерівного доступу до технологій та кібербезпеки.....	15
Панченко В.Г.	Регуляторна трилема як нова архітектура економічного стримування у глобальній економіці.....	17
Петрик І.В.	Вплив екологічної безпеки на економічне зростання та добробут населення.....	19
Пономаренко М.В., Балабанова Н.В.	Демографічна безпека України в контексті глобальних демографічних змін.....	21
Скомаровський В.В.	Державне регулювання системи продовольчої безпеки держави в аспекті економічно стійкої моделі розвитку.....	24
Харик П.І.	Позиції України в європейському безпековому середовищі.....	28

СЕКЦІЯ

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Бочевська М.Є.	Циркулярна економіка як механізм досягнення сталого розвитку.....	30
Бочевська М.Є., Петрик І.В.	Вплив зміни клімату на якість природних екосистем: аналіз сучасних наукових підходів.....	32
Булавинець О.В.	Діджиталізація соціальних послуг у забезпеченні рівності можливостей.....	34
Грод М.І.	Інтелектуальні основи фінансування екологічно орієнтованої інфраструктури як каталізатора сталої трансформації.....	37
Гурбик А.С., Заплітна Т.В.	Сутність технологічної трансформації штучного інтелекту в економічні процеси транспорту.....	40
Дерев'янка А.С.	Вплив зміни клімату на економічний розвиток країн.....	43
Іванова В.В., Кундельська Т.В., Машкова О.В.	Біовідходи в системі управління відходами України: виклики та інструменти для громад.....	44
Кириленко С.В.	Цифрова екосистема як платформа для прискорення сталого розвитку.....	47

Мітюшкіна Х.С.	Сучасна екологічна ситуація: на шляху до кліматичної нейтральності.....	49
Птащенко О.В.	Роль інновацій та цифрових технологій у забезпеченні сталого економічного зростання.....	51
Радченко В.С.	Сталий розвиток України в умовах війни.....	54
Ткачук А.М.	Діджиталізація економіки та її вплив на зайнятість: аспекти сталого розвитку.....	55
Чеботок В.В.	Розробка механізму ризик-орієнтованого управління в процесі цифрових перетворень.....	57

СЕКЦІЯ

РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ

Беззубченко О.А., Колесникова Т.А.	Основні регіональні напрямки світової міграції.....	60
Ішук Ю.А., Дудник М.І.	Сучасна митна політика Японії.....	62
Заплітна Т.В.	Технологічна модернізація транспортної сфери в умовах визначення геоекономічної трансформації за допомогою євроінтеграційних процесів.....	64
Ішук Ю.А., Складанюк Д.М.	Цифровізація митниці та спрощення торгівлі з Євросоюзом.....	67
Коверза В.С.	Глобалізація як детермінанта змін на міжнародних фінансових ринках.....	69
Матвійчук В.В.	Трансформація криптовалютного ринку в умовах інституалізації 2022-2025 рр.....	72
Мацука В.М., Горбашевська М.О.	Глобальне управління інноваціями та цифровими інвестиціями: стратегічна адаптація транснаціональних корпорацій до сучасних умов.....	75
Полегай С.Є.	Тенденції та особливості розвитку міжнародного ринку аграрної продукції.....	77

СЕКЦІЯ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

Ішук Ю.А., Березюк Д.С.	Особливості митного оформлення в Німеччині.....	80
Григор'єва В.В.	Деякі питання подвійного оподаткування: порівняльно-правовий аспект.....	82
Ланська С.П., Бочевська М.Є.	Гідна праця як пріоритет державної політики у сфері регулювання зайнятості населення.....	87
Макарчева К.О.	Перспективи міжнародної кооперації у виробництві напівпровідників в умовах цифрової трансформації світової економіки.....	89

Мінаков О.В.	Методологічні принципи застосування систем штучного інтелекту в сфері рекрутингу персоналу.....	91
Мітюшкіна З.П., Охріменко О.О.	Оцінка конкурентних переваг фірми (на прикладі Grammarly).....	94
Резнікова Н.В.	Між технологічним стримуванням і нормативною експансією: становлення транснаціонального регуляторного середовища...	96
Сипливий Р.В.	Регіональні асиметрії людського розвитку в умовах глобальних кризових шоків.....	99
Шлапак А.В.	Забезпечення конкурентоспроможності національних економік з позицій сталості і резильєнтності: методологічні обмеження.....	102

СЕКЦІЯ

ОСОБЛИВОСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Деревянко В.А.	Післявоєнна реіндустріалізація України з урахуванням регуляторних практик Європейського Союзу.....	105
Ліннікова В.А.	Вплив внутрішньої міграції на соціально-економічний розвиток регіонів.....	107
Постоловський В.О.	Повоєнне відновлення країн Європи: досвід для України.....	109
Прушківська Е.В.	Європейські моделі соціального бізнесу в контексті повоєнного відновлення територіальних громад України.....	112
Черненко Д.Є.	Відновлення людського капіталу України в повоєнний період: системні пріоритети та політичні імперативи.....	114

СЕКЦІЯ БЕЗПЕКОВА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ

КЮРДЖИЄВ А.С.,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
ОНП «Економіка»,
Маріупольський державний університет
ТОЛПЕЖНИКОВ Р.О.,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,
Маріупольський державний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Цифрова трансформація сучасної економіки суттєво змінює характер взаємодії між суб'єктами господарювання, державними інституціями та міжнародними ринками. Вона формує нові передумови розвитку, стимулює підвищення ефективності бізнес-процесів, однак одночасно створює значний спектр викликів економічній безпеці. Серед ключових ризиків, що виникають у цифровому середовищі, варто виділити кіберзагрози, технічні збої, порушення цілісності даних, залежність від цифрових платформ, інформаційні витoki та збільшення нестабільності ринкових процесів.

Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки в умовах цифровізації вимагають ґрунтовного аналізу структурних змін у світовій економіці та їх вплив на економіку України. Важливим є розширення наукового підходу до визначення економічної безпеки за рахунок інтеграції понять цифрової стійкості, кібергігієни, інформаційної надійності та технологічної незалежності. Економічна безпека визначається сьогодні не лише як здатність протистояти фінансовим чи політичним впливам, але й як можливість ефективно управляти цифровими ризиками, формувати інноваційні механізми захисту та забезпечувати безперервність економічних процесів використовуючи інструменти прогнозування на основі штучного інтелекту.

Практичні засади включають розробку та впровадження інтегрованих моделей управління ризиками. Одним із найбільш ефективних підходів є модель «проактивні дії + реактивні заходи», у якій враховується як прямі витрати на запобігання загрозам, так і потенційні економічні втрати від їхньої реалізації. Формально модель можна описати наступним рівнянням:

$$Vr = f(c;l),$$

де Vr – вартість ризику, c – витрати на проактивні заходи, l – можливі втрати від настання ризику.

У практичній площині держави/підприємства повинні реалізувати багаторівневі системи кіберзахисту, впроваджувати цифрові протоколи безпеки, здійснювати постійний моніторинг інформаційних потоків, проводити аудит цифрових активів та забезпечувати навчання персоналу. Важливою передумовою зниження ризиків є взаємодія з міжнародними структурами, які формують глобальні стандарти інформаційної та економічної безпеки.

Особливу увагу слід приділити оцінюванню економічних збитків, що можуть виникнути в результаті реалізації цифрових загроз. За даними ОЕСД, глобальні втрати від кіберзлочинності щорічно зростають на 15–20%, що демонструє необхідність адаптації державної політики у сфері економічної безпеки. Держави, інтегруючись у світовий

економічний простір, повинні гармонізувати власні стандарти безпеки із міжнародними нормами, враховувати особливості цифрового ринку та забезпечувати захист критичної інфраструктури.

Запровадження комплексних цифрових стратегій та моделей захисту дозволяє зміцнити економічну стійкість країн та підвищити їхню конкурентоспроможність на глобальному рівні.

Оцінки вартості кіберзлочинності демонструють значну варіативність — від десятків мільярдів до трільйона доларів чи більше. Це пов'язано з відсутністю даних і різними методологіями. Існує моделювання, запозичене з економічно-історичних досліджень, де дані зазвичай неповні або переривчасті, щоб змодельовати вартість кіберзлочинності. За оцінками CSIS, глобальна вартість кіберзлочинності могла становити до 608 мільярдів доларів у 2017 році, що дорівнювало 0,8% глобального ВВП .

Таблиця 1

Регіональні втрати через кіберзлочинність 2017

Регіон (Світовий Банк)	Регіональне ВВП (USD,трільйони)	Втрати від кіберзлочинності (USD,млрд)	Втрати від кіберзлочинності у % ВВП
Північна Америка	20,2	140-175	0,69-0,87
Європа та центральна Азія	20,3	160-180	0,79-0,89
Східна Азія та Тихоокеанський регіон	22,5	120-200	0,53-0,89
Південна Азія	2,9	7-15	0,24-0,52
Південна Америка	5,3	15-30	0,28 – 0,57
Південна Африка	1,5	1-3	0,07-0,20
MENA	3,1	2-5	0,06 -0,16
СВІТ	75,8	445-608	0,59-0,80

Цифровізація економіки відкриває нові можливості для держав та бізнесу, але одночасно породжує значні ризики — від втрат даних та кіберзлочинності до порушень роботи критичної інфраструктури.

Як вже було зазначено за оцінками OECD, глобальні втрати від кіберзлочинності щорічно зростають на 15–20%, що демонструє необхідність адаптації політики у сфері економічної безпеки (OECD, 2025). Уже 2020 року задокументовані прямі збитки від кіберінцидентів становили близько 28 млрд дол. США, а в 2025 р битько 55 млрд дол. США.

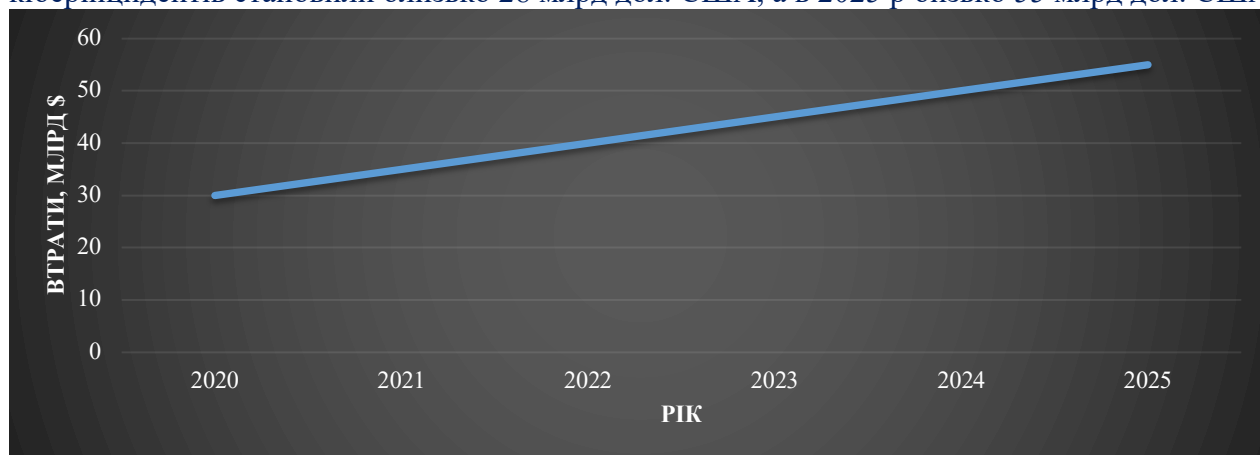

Рис.1. Динаміка економічних втрат від кіберзлочинності, 2020-2025 рр.

Основні цифрові ризики та їхній вплив

Тип ризику	Прояв	Потенційні наслідки
Кіберзагрози	Зовнішні атаки, фішинг	Відмова систем, фінансові збитки
Інформаційні витоки	Компрометація даних	Репутаційні та юридичні наслідки
Збої інфраструктури	Відмова серверів	Порушення бізнес-процесів

У результаті дослідження теоретичних і практичних засад забезпечення економічної безпеки в умовах цифрової трансформації встановлено, що цифровізація одночасно стимулює інноваційний розвиток економіки та створює критично важливий спектр ризиків, які потребують системного управління. Сучасна економіка функціонує в умовах високої цифрової залежності, що формує нову модель економічної безпеки, зосереджену на цифровій стійкості, захисті інформаційних активів та здатності ефективно управляти технологічними загрозами.

Аналіз дозволив ідентифікувати основні типи ризиків, притаманні цифровому середовищу. Зокрема, кіберзагрози, що проявляються у формі зовнішніх атак або фішингових кампаній, можуть призводити до відмови інформаційних систем і значних фінансових втрат. Інформаційні витоки та компрометація даних загрожують репутаційними та юридичними наслідками, які негативно впливають на довіру до суб'єктів господарювання. Збої інфраструктури, пов'язані з відмовами серверів або порушенням критичних цифрових сервісів, здатні паралізувати бізнес-процеси та спричинити тривалі економічні втрати. Врахування цих ризиків є ключовим компонентом сучасних моделей економічної безпеки.

Глобальна динаміка кіберзбитків, що, за оцінками OECD, зростає на 15–20% щорічно, підтверджує об'єктивну необхідність адаптації державної політики та управлінських стратегій до реалій цифрової економіки. Значне збільшення обсягів збитків — від 28 млрд дол. США у 2020 році до прогнозованих близько 55 млрд дол. США у 2025 році — свідчить про загострення проблеми та потребу у впровадженні багаторівневих систем кіберзахисту, міжнародної координації та гармонізації стандартів цифрової безпеки.

Практичні засади забезпечення економічної безпеки полягають у застосуванні інтегрованих моделей управління ризиками, які поєднують проактивні заходи запобігання загрозам та реактивні інструменти мінімізації збитків після їх настання. Особливого значення набувають впровадження цифрових протоколів безпеки, регулярний аудит інформаційних ресурсів, системний моніторинг кіберінцидентів, підвищення цифрових компетентностей персоналу, а також стратегічне планування на основі сучасних аналітичних та прогностичних інструментів.

Отже, забезпечення економічної безпеки в умовах цифрової трансформації вимагає цілісного, науково обґрунтованого та стратегічного підходу, що враховує різноманітні цифрові ризики, їхні потенційні наслідки та глобальні тенденції розвитку кіберпростору. Реалізація таких підходів сприятиме зміцненню стійкості економічних систем, підвищенню конкурентоспроможності держави та формуванню безпечного цифрового середовища для бізнесу та суспільства.

Список використаних джерел:

1. Zveryakov M. Economic Security in the Digital Economy. Kyiv, 2020.
2. Center for Strategic and International Studies (CSIS), McAfee. Economic Impact of Cybercrime — No Slowing Down. Washington, D.C., 2018
3. OECD (2025). Economic Security in a Changing World
4. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum.

ЛУБІНЕЦЬ Д.В.,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
ОП «Міжнародний бізнес»,
Маріупольський державний університет

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

В умовах поглиблення глобалізаційних процесів та посилення транснаціональної мобільності населення міжнародна міграція перетворюється на один із ключових факторів соціально-економічного розвитку та економічної безпеки держав. Міграційні потоки істотно впливають на ринок праці, демографічну структуру, формування людського капіталу, фінансову стійкість і макроекономічну рівновагу країн. Для України актуальність проблеми управління міжнародними міграційними процесами суттєво зросла в умовах повномасштабної війни, масового вимушеного переміщення населення, зростання зовнішньої міграції та ризиків довгострокової втрати трудового й інтелектуального потенціалу.

За даними Департаменту з економічних і соціальних питань Організації Об'єднаних Націй, чисельність міжнародних мігрантів у світі зросла з 153 млн осіб у 1990 році до 304 млн осіб у 2024 році, тобто майже вдвічі за три десятиліття (UN DESA, 2024). Частка міжнародних мігрантів у загальній чисельності населення світу становить близько 3,7 %, що свідчить про поступове зростання глобальної мобільності населення. Водночас динаміка міжнародної міграції є нерівномірною та відображає глибокі диспропорції соціально-економічного розвитку між регіонами світу (рис.1).

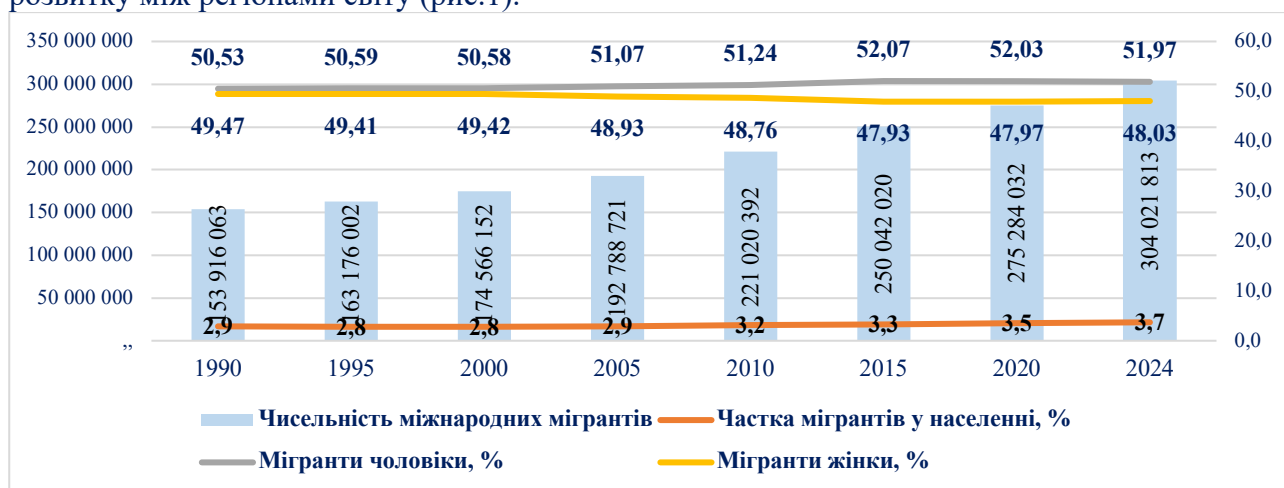

Рис.1. Чисельність міжнародних мігрантів, 1990-2024 рр.

Переважаюча частина міжнародних мігрантів обирає країни з високим рівнем доходу як основні напрями переміщення, зокрема Сполучені Штати Америки, Канаду та держави Європи, що зумовлено вищим рівнем економічної та соціальної стабільності. Водночас значну роль у сучасних міграційних потоках відіграють країни Перської затоки — основні експортери нафти, які активно залучають мігрантів, насамперед з країн Азії, у межах програм тимчасової трудової міграції.

Особливе значення у структурі сучасних міграційних процесів має трудова міграція, яка є домінуючою формою міжнародної мобільності населення. Економічні мотиви залишаються ключовими рушіями трудової міграції, оскільки мігранти орієнтуються на країни з вищим рівнем оплати праці, кращими умовами зайнятості та ширшими можливостями професійного розвитку. За даними ОЕСД, у країнах-членах організації частка іноземних

працівників у загальній чисельності робочої сили зростає, особливо у таких секторах, як охорона здоров'я, будівництво, сільське господарство, логістика та сфера послуг.

Приблизно 66 відсотків усіх мігрантів працездатного віку (15 років і старше) перебувають у робочій силі. З цих працівників більшість становлять чоловіки, що складає 61 відсоток (або 102,7 мільйона осіб), тоді як жінки становили 39 відсотків (64,9 мільйона). Таким чином, трудова міграція виступає важливим механізмом підтримання економічної активності та конкурентоспроможності національних економік.

Кількість людей, примусово переміщених у всьому світі (включаючи біженців, шукачів притулку, внутрішньо переміщених осіб, біженців під мандатом Агентства ООН з допомоги палестинським біженцям та інших людей, які потребують міжнародного захисту), становила понад 123,2 мільйона на кінець 2024 року (UNHCR, 2024). Це є рекордно високим показником і включає 36,8 мільйона біженців під мандатом УВКБ ООН, 8,4 мільйона шукачів притулку та 73,5 мільйона внутрішньо переміщених людей. Насильно переміщені особи, які становлять приблизно 1,5 відсотка населення світу, еквівалентні розміру 12-ї за чисельністю населення країни світу: Японії. В цілому, з 2000 року примусово переміщене населення зросло втричі з приблизно 38 мільйонів. Розподіл примусово переміщених осіб за країнами-походження представлено на рис.2.

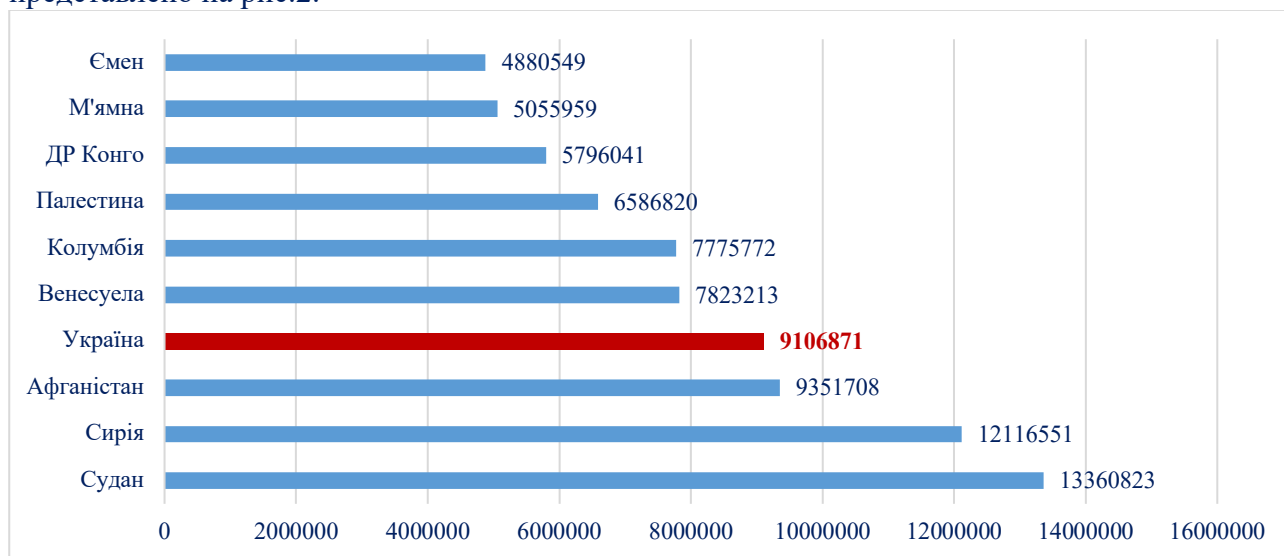

Рис.2. Примусово переміщені особи за країнами-походження (топ-10), 2024 р.

Україна протягом останніх десятиліть стабільно входить до групи країн з високою міграційною мобільністю населення, що зумовлює її особливе місце у глобальній міграційній системі. До 2022 року міграційні процеси в Україні формувалися переважно під впливом економічних і демографічних чинників, тоді як після початку повномасштабної збройної агресії РФ вони набули яскраво вираженого вимушеного характеру. Водночас імміграція в Україну мала обмежені масштаби й не компенсує втрат від еміграції, що зумовлює стійке негативне міграційне сальдо.

Масштабна міжнародна міграція населення України у 2022–2024 рр. трансформувалася з демографічного явища у системний чинник економічної небезпеки, що впливає на ринок праці, людський капітал, фіскальну стабільність та потенціал економічного зростання. Хоча грошові перекази частково пом'якшують негативний ефект, вони не здатні компенсувати довгострокові втрати людського та трудового потенціалу. Найбільшу загрозу для економічної безпеки становить ризик неповернення молодих і висококваліфікованих мігрантів, що формує структурні обмеження поствоєнного відновлення України.

Рис.3. Кількість емігрантів з України, 1990-2024 рр.

Оптимізація міграційної політики України має ґрунтуватися на поєднанні заходів зі стимулювання повернення громадян, ефективної реінтеграції трудових мігрантів та селективного залучення іноземної робочої сили. Світовий досвід демонструє, що найбільш результативними є комплексні моделі міграційного управління, інтегровані з політикою зайнятості, освіти, регіонального розвитку та економічної безпеки. Для України в умовах післявоєнного відновлення ключовим завданням є трансформація міграції з чинника втрат у джерело розвитку та зміцнення людського капіталу.

Список використаних джерел:

1. United Nations, Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). *International Migration 2024: Highlights*. – New York: United Nations, 2024. – URL: <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migration-2024> (дата звернення: 10.12.2025).
2. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). *International Migration Outlook 2024*. – Paris: OECD Publishing, 2024. – URL: <https://www.oecd.org/migration/international-migration-outlook/> (дата звернення: 10.12.2025).
3. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). *Global Trends: Forced Displacement in 2024*. – Geneva: UNHCR, 2025. – URL: <https://www.unhcr.org/global-trends> (дата звернення: 10.12.2025).
4. International Organization for Migration (IOM). *World Migration Report 2024*. – Geneva: IOM, 2024. – URL: <https://worldmigrationreport.iom.int> (дата звернення: 10.12.2025).
5. Eurostat. *Migration and migrant population statistics*. – Luxembourg: European Commission, 2024. – URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics (дата звернення: 10.12.2025).

МУРАВСЬКИЙ С.О.,
здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня
спеціальності «Економіка»,
Маріупольський державний університет

МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ АДАПТАЦІЇ МЕТОДІВ ДІАГНОСТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується фундаментальними змінами, викликаними Четвертою промисловою революцією. Ключовими драйверами цього процесу виступають широка цифровізація бізнес-процесів, впровадження штучного інтелекту, технологій великих даних (Big Data) та Інтернету речей (IoT). У цьому контексті проблематика економічної безпеки підприємства трансформується і виходить далеко за межі традиційного розуміння захисту активів чи забезпечення фінансової стабільності.

Цифрова трансформація бізнесу має яскраво виражену дуалістичну сутність. З одного боку, вона відкриває нові можливості для підвищення операційної ефективності, оптимізації витрат та виходу на нові ринки. З іншого боку, стрімке впровадження цифрових технологій створює нові виклики та загрози. Підприємства стикаються з комбінацією традиційних та новітніх ризиків: кібератаками, крадіжкою конфіденційних даних, збоями в автоматизованих системах управління та залежністю від хмарних сервісів. Наукові публікації останніх років демонструють зростання інтересу до «цифрового виміру» економічної безпеки, проте більшість існуючих методик оцінювання були розроблені в епоху коли роль цифровізації не була настільки вагомою. Вони або ігнорують цифрові фактори, або враховують їх фрагментарно, переважно як елементи інформаційної безпеки, що не дозволяє сформулювати цілісну картину захищеності бізнесу [1, с.84].

Наукові дослідження останніх років свідчать про відсутність єдиного уніфікованого підходу до оцінювання економічної безпеки. Дослідники пропонують різноманітні класифікації та методики, кожна з яких має свої переваги та обмеження. Розглянемо детальніше основні з них та їхню здатність адаптуватися до цифрових реалій [2, с.222].

Ресурсно-функціональний метод передбачає оцінку окремих складових системи безпеки за функціональними сферами, такими як фінансова, кадрова, технологічна та інформаційна, з подальшим розрахунком інтегрального показника. Цей метод забезпечує комплексну оцінку всіх аспектів діяльності підприємства, проте формалізація компонентів часто має суб'єктивний характер. В умовах цифровізації суттєвим обмеженням є те, що оцінка інформаційної безпеки часто зводиться до формальних критеріїв, наприклад, наявності політики безпеки, що не відображає реальної стійкості до складних кіберзагроз [3, с.79-81].

Економіко-математичні метод базуються на побудові моделей, де рівень безпеки розглядається як функція від низки змінних, і може включати розрахунок інтегральних індексів або економетричне моделювання. Хоча цей метод вважають найбільш академічно обґрунтованим, він вимагає надійних даних та складної комплексної розробки. Уніфікація індикаторів для цифрових ризиків є проблематичною, а самі моделі часто не встигають враховувати динамічну природу кіберзагроз, які еволюціонують швидше за оновлення математичних залежностей [4, с.340-343].

Індикаторний (пороговий) метод полягає у порівнянні фактичних показників (фінансових, операційних) із визначеними пороговими значеннями, відхилення від яких сигналізують про загрозу. Попри простоту та зручність для моніторингу, метод стикається зі складністю визначення універсальних порогових значень для цифрових ризиків. Крім того, традиційні індикатори часто не здатні виявити нові типи загроз [5, с.279-281].

Метод оцінки фінансового стану зосереджується на оцінці ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості. Його орієнтація виключно на фінансові коефіцієнти виключає з поля зору цифрові ризики [6, с.134-137].

Програмно-цільовий метод базується на інтегруванні сукупності показників які порівнюються з певними цільовими орієнтирами діяльності та розвитку підприємства. Однак в умовах швидких технологічних змін цей метод виявляється недостатньо гнучким і занадто ресурсомістким, оскільки стратегічні плани розвитку часто не встигають адаптуватися до динаміки цифрового ландшафту [5, с.280-281].

Аналіз показує, що традиційні методики були сформовані в умовах відносно стабільного інформаційного середовища. Вони неявно припускають, що IT-інфраструктура є надійною або розглядають її як другорядний фактор. Проте в сучасних умовах цифрові ризики набули крос-функціонального характеру. Кібератака – це не просто технічний збій, це подія, що одночасно завдає удару по фінансовій (штрафи, викупи), операційній (зупинка виробництва), кадровій (паніка) та репутаційній безпеці.

Яскравим прикладом обмеженості традиційних методів є кейс кібератаки на Colonial Pipeline у травні 2021 року. Компанія, що транспортує 45% палива для Східного узбережжя США, стала жертвою програми-вимагача [7]. Зловмисники отримали доступ до мережі через один скомпроментований пароль VPN, який не мав багатофакторної автентифікації. В результаті компанія була змушена зупинити роботу на шість днів, що спричинило паливну кризу в 17 штатах та оголошення надзвичайного стану. Colonial Pipeline сплатила викуп у розмірі 4,4 млн доларів [8]. Важливо зазначити, що з точки зору традиційних методик оцінювання (фінансових коефіцієнтів, виробничих показників), стан економічної безпеки компанії до моменту атаки виглядав цілком задовільним. Методики не могли виявити відсутність базових засобів кіберзахисту, оскільки просто не містили відповідних індикаторів. Експерти підтвердили, що атаці можна було запобігти, але не було необхідних захисних бар'єрів. Цей випадок доводить, що підприємство може мати високий рівень економічної безпеки за класичними показниками, але залишатися беззахисним перед цифровими загрозами.

Проблема недооцінки цифрових ризиків підтверджується і на міжнародному рівні. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) зазначає, що малі та середні підприємства значно рідше впроваджують політики кібербезпеки порівняно з великими корпораціями, що створює системну вразливість економіки [9, с.82-89]. Всесвітній економічний форум (WEF) у звіті Global Risks Report стабільно відносить кіберзагрози до найбільш серйозних глобальних загроз, особливо в умовах зростання геополітичної напруги, що підвищує ймовірність масштабних кібератак [10].

Враховуючи вищезазначене, повна відмова від традиційних методик є недоцільною, оскільки вони накопичили значний методологічний потенціал. Натомість необхідна їх модернізація та адаптація. Потенційні напрями інтеграції цифрового фактору запропоновані нижче.

Модернізація ресурсно-функціонального методу через перехід від формальної констатації наявності цифрових безпекових політик до поглибленої діагностики інформаційно-технологічної компоненти. Це передбачає детальний аудит IT-інфраструктури, систем резервного копіювання, мережевого захисту та рівня цифрових компетенцій персоналу. Методологічною основою для цього можуть стати міжнародні стандарти, такі як NIST Cybersecurity Framework або COBIT, інтеграція яких дозволить оцінювати рівень зрілості процесів кібербезпеки та їхню відповідність світовим практикам.

Розширення системи індикаторів у межах індикаторного та економіко-математичних методів, де набір показників має бути доповнений метриками цифрової стійкості [4, с.343]. До таких індикаторів доцільно віднести кількість виявлених інцидентів безпеки, середній час відновлення систем після збою, частку IT-бюджету на безпеку та наявність сертифікацій, наприклад ISO 27001. Встановлення порогових значень для цих метрик дозволить виявляти цифрові загрози проактивно, ще до того, як вони завдадуть фінансових збитків.

Важливим елементом адаптації може стати імплементація ризик-орієнтованих інструментів у методи, які історично не включали оцінку ризиків. Це передбачає ідентифікацію, якісну та кількісну оцінку ризиків, таких як кібератаки, витоки даних та збої

IoT-систем. Оцінка повинна враховувати як ймовірність настання події, так і її потенційні фінансові та операційні наслідки, використовуючи методи value-at-risk або сценарний аналіз.

Цифрова трансформація також дає змогу використовувати сучасні системи моніторингу безпеки здатні в реальному часі агрегувати дані з бізнес-платформ, систем кіберзахисту та зовнішніх джерел про нові загрози, що трансформує оцінювання економічної безпеки з реактивного процесу в проактивну систему раннього попередження [1, с.87-88;4, с.343].

Таким чином, сучасний методичний ландшафт оцінювання економічної безпеки підприємств перебуває у стані переходу. Традиційні методи, розроблені без широкого врахування цифровізації, демонструють слабку здатність повною мірою охопити спектр загроз цифрової епохи. Ігнорування цифрового фактору може призвести до катастрофічних наслідків навіть для фінансово стабільних підприємств. Модернізація може відбуватися шляхом збагачення класичних методів інструментами цифрового аудиту, метриками кіберстійкості та системами ризик-менеджменту. Такий синергетичний підхід дозволить отримати реалістичну, комплексну та набагато точнішу оцінку економічної безпеки, що відповідає сучасним викликам бізнесу в умовах перманентних технологічних змін.

Список використаних джерел:

1. Біличенко, М., Касьянова Н., 2023. Вплив цифрової трансформації на формування системи економічної безпеки підприємства. *Бізнес Інформ*, 7(546), с.83-91. DOI:10.32983/2222-4459-2023-7-83-91
2. Коптева, Г., 2020. Класифікація підходів до оцінки економічної безпеки підприємства. *Східна Європа: Економіка, Бізнес та Управління*, 2(25), с.221-229. DOI:10.32782/easterneurope.25-32
3. Ткаченко, Т., Гречко, А., 2022. Узагальнення методичних підходів оцінювання економічної безпеки промислових підприємств. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*, 22, с.79-82. DOI:10.20535/2307-5651.22.2022.260154
4. Насруллаєв, Р., 2025. Методичні підходи до оцінки економічної безпеки підприємства. *Бізнес Інформ*, 7(569), с.338-344. DOI:10.32983/2222-4459-2025-7-338-344
5. Шило, Ж., Кречко, М., 2022. Методи оцінки рівня економічної безпеки підприємства: підходи до оцінювання та забезпечення економічної безпеки. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування, серія «Економічні науки»*, 2(98), с.278-288. DOI:10.31713/ve2202224
6. Малтіз, В., Малтіз, О., 2022. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства. *Economic Synergy*, 1-2, с.132-140. DOI:10.53920/ES-2022-1;2-10
7. TechTarget, 2022. Colonial Pipeline hack explained: Everything you need to know. [онлайн] Доступно: <<https://www.techtarget.com/whatis/feature/Colonial-Pipeline-hack-explained-Everything-you-need-to-know>>
8. Insurica, 2024. Cyber case study: Colonial Pipeline ransomware attack. [онлайн] Доступно: <https://insurica.com/blog/colonial-pipeline-ransomware-attack>
9. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2021. *The Digital Transformation of SMEs*, OECD Studies on SMEs and Entrepreneurship. DOI:10.1787/bdb9256a-en
10. World Economic Forum, 2023. Global risk report. [онлайн] Доступно: <<https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2023>>

ОЛІЙНИК К.Д.,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
ОНП «Міжнародні економічні відносини»,
Маріупольський державний університет

DIGITAL SECURITY AS A KEY DETERMINANT OF HUMAN DEVELOPMENT: THE PROBLEM OF UNEQUAL ACCESS TO TECHNOLOGY AND CYBERSECURITY

In the modern world, digital technologies encompass nearly all spheres of social life, creating new dimensions of human activity, economic processes, and political interaction. Digital security is becoming a central principle in the functioning of digital civilization, determining the risks that people and states take and how they protect their own interests in the face of rapid technological transformations. Digital technology has become a ubiquitous tool for accessing information, healthcare, finance, education, communication, and employment. At the same time, it is becoming a source of growing threats, manifested in cyberattacks, data manipulation, the spread of disinformation, reduced privacy, and algorithmic bias. At the center of this environment is a person for whom digital security is a basic condition for freedom, autonomy, and security. The digital environment is forming a new configuration of dangers, in which cybersecurity has become a key component of national and human security. Cyberattacks pose a significant threat to governments, corporations, utilities, financial institutions, and individuals. Cybercrime is evolving into increasingly complex forms, encompassing identity theft, fraud, extortion, critical infrastructure breaches, and targeted attacks on government systems. Digital technology, which powers the global economy, is also a source of vulnerability: the more processes are digitized, the wider the range of potential attack points. A decline in digital security not only leads to loss and violation of privacy but also erodes trust in institutions, which is a fundamental basis for societal stability.

Artificial intelligence actualizes the dual nature of digital technology. On the one hand, it can radically improve the functioning of healthcare systems, increase economic productivity, enhance forecasting systems, promote ecological adaptation, and optimize transportation. However, on the other hand, artificial intelligence generates completely new security challenges. Algorithmic decisions are not always transparent, are not subject to rapid appeal, and often operate on the basis of models that contain historical biases, which manifest themselves in discrimination against certain groups, during automated employee selection, credit scoring, or risk identification in criminal justice. The impact of algorithmic bias extends beyond technological shortcomings, creating new forms of social injustice. Artificial intelligence can perpetuate inequality, even if it was not consciously designed to do so, because it operates on the basis of data that reflects existing structural imbalances [1].

Digital technology permeates the workplace, creating new opportunities and introducing new forms of vulnerability. Digital platforms provide access to work regardless of geographical location, but at the same time, they make the worker dependent on algorithmic control mechanisms [2]. Invisible evaluation systems that determine schedules, pay, and access to orders are shaping a new reality of work. Workers are in a situation where their digital security, autonomy, and right to fair working conditions depend on interfaces and software solutions that do not provide for human dialogue. Reducing the transparency of algorithms and unequal access to mechanisms for challenging digital decisions render technological innovations a factor in the institutional instability of labor relations.

The phenomenon of digital inequality requires special attention. It is not limited to differences in access to the Internet or gadgets. It is a complex multidimensional structure in which inequality encompasses access to digital education, digital markets, digital security, and digital development tools [2]. People living in regions with weak infrastructure are at the highest risk of digital threats, as local institutions often lack the capacity to provide adequate protection. The difference in the ability to detect and stop cyberattacks between different countries spans several orders of magnitude, creating an uneven distribution of risks. Digital inequality is also evident in the field of medicine,

where a lack of access to digital technologies for diagnosis and treatment contributes to increased mortality and exacerbates social disparities. In times of pandemic, inequality in access to medical technologies has become particularly noticeable, which determines the quality and duration of life. Digital inequality also has a political dimension. Social media, which creates a space for freedom and participation, simultaneously becomes a platform for manipulation, discrimination, and the spread of hostility. Dependence on information ranking algorithms, the lack of transparency in the use of personal data, and the concentration of control over the information space in the hands of a few corporations create new forms of vulnerability for citizens. Digital literacy is the ability of a person to recognize fake information, avoid manipulation, protect their information, and maintain their own subjectivity in the digital environment. Where digital literacy is insufficient, digital danger multiplies.

Globally, digital security has become a tool for geopolitical influence. States compete for control over critical digital technologies, platforms, and standards. Artificial intelligence, electronic identification systems, biometrics, and data infrastructure are becoming strategic assets that determine a state's political power in the international environment. Cybersecurity competitions, the development of digital weapons, the creation of information influence systems, and the establishment of digital barriers demonstrate that digital technology extends beyond the economy and impacts the architecture of international security. The digital age is shaping new dimensions of development and danger, in which digital security, artificial intelligence, cybersecurity, digital technology, and digital inequality form an interconnected system. Human security depends not only on how states protect infrastructure, but also on the fairness, security, and inclusivity of digital practices in areas such as work, health, education, leisure, and political participation. Human development in the digital age takes on a new meaning, where technology can be both a tool for liberation and a mechanism for new subjugation. That is why digital security should be perceived not as a technical category, but as a fundamental element of a dignified, just, and secure life [3-5].

Within the framework of digital security research, special attention is paid to the stratification of access to infrastructure, technologies, and digital competencies. The growth of countries' dependence on imported technological solutions is accompanied by uneven distribution of them, which reinforces existing social barriers. When digital platforms and services are controlled by external providers, countries with less developed infrastructure are more vulnerable to cyber threats, data interference, and restrictions on their own technological development. Digital inequality becomes not only a social but also a security problem, since the lack of access to high-quality digital services and technologies reduces the ability of states and societies to respond to risks arising in the network environment.

Artificial intelligence technologies are increasingly embedded in the security infrastructure, but their uneven distribution and dependence on external developers exacerbate structural asymmetries. Countries that lack their own capabilities to create algorithms and process large datasets are forced to use foreign solutions, which creates additional channels of influence in critical areas of public administration, defense, and economic coordination. Artificial intelligence becomes a tool that simultaneously creates new opportunities for modernization, but also deepens dependencies, as access to its key components is determined by global techno fields rather than local needs. In such a configuration, security risks become multi-level, as they relate to both the technical stability of systems and the political manageability of state processes.

Cybersecurity in this context appears as a critical element of digital development, which must take into account not only the technical aspects of system protection, but also a wider range of structural dependencies. When digital infrastructure and intellectual property are owned by foreign companies, any disruption, attack, or manipulation can have much larger consequences than in traditional forms of economic interaction. Cyber threats affect economic stability, the functioning of supply chains, social trust, and the resilience of state institutions. In this configuration, digital inequality, technological dependency, and the gap in the development of artificial intelligence combine into a complex security problem that requires a new strategic vision. The deepening of these imbalances means that digital security becomes a systemic challenge not only in technical but also in political and economic dimensions.

Список використаних джерел:

1. Булатова О.В., Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Цифровий розрив чи цифрова нерівність? Нові виміри глобальних асиметрій соціально-економічного розвитку в умовах техноглобалізму. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2023. № 13(25). С. 45–57. <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2023-13-25-45-57>
2. Резнікова Н., Булатова О., Панченко В., Іващенко О. Цифрова трансформація ринку праці: платформна економіка і нові загрози нерівності в умовах техноглобалізму. Агросвіт. 2023. № 18. С. 33–42. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.18.33>
3. Резнікова Н.В., Булатова О.В., Шлапак А.В., Іващенко О.А. Платформізація цифрової економіки чи техноглобалізм цифрових платформ? Трансформаційний потенціал діджиталізованих екосистем для міжнародного бізнесу і торгівлі. Ефективна економіка. 2023. № 6. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.1>
4. Panchenko V., Oliinyk K. Transformation potential of the digital economy and Industry 4.0 for innovative and industrial development and economic inequality. Агросвіт. 2025. №17. 57-67. DOI: 10.32702/2306-6792.2025.17.57
5. Panchenko V., Oliinyk K. Digital gentrification as a sign of new inequality in the conditions of socio-spatial transformations. Actual Problems of International Relations. Vol. 1 No. 163. 2025. С. 124-133. DOI: <https://doi.org/10.17721/apmv.2025.163.1.124-133>

ПАНЧЕНКО В.Г.,

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,
Маріупольський державний університет

REGULATORY TRILEMMA AS A NEW ARCHITECTURE OF ECONOMIC CONTAINMENT IN A GLOBAL ENVIRONMENT

In the modern configuration of global regulation, two dominant approaches are distinguished, which form different models of economic influence on the structure of international economic interaction [1; 2], on the strategic behavior of states and transnational corporations, and on the configuration of global supply chains. The American approach is based on technological, trade, and financial restrictions. Its central idea is to create structural barriers that make it difficult for competitors to access critical technologies and sectors. Within such a model, export controls, restrictions on the supply of semiconductor equipment, prohibitions on cooperation with individual technological corporations, screening of foreign investments, and tariff measures play a key role. The combination of these instruments forms a long-term architecture of containment that encompasses technological, trade, and financial components, establishing a behavioral framework for a broader system of international interactions [2]. The European approach, on the other hand, is based on regulatory influence on corporate behavior and production strategies [3]. Environmental, social, and governance (ESG) standards imposed on foreign companies as a condition for accessing the European market are becoming a tool of foreign policy pressure. This creates a situation in which multinational corporations are restructuring their supply chains, refining their reporting, revising their environmental strategies, and adapting their financial models to the logic of EU regulation. This type of influence is transforming global competition, as regulatory expansion is becoming a strategic tool for positioning.

The interaction of the American and European approaches creates a field of systemic tension within which a regulatory trilemma is formed. It combines security goals, economic needs, and regulatory obligations, which makes the mechanisms of state policy complex, multi-layered, and at the same time contradictory. On the one hand, states seek to ensure technological autonomy and secure strategic sectors. On the other hand, economic interdependence and the structural role of global supply chains do not allow for sharp breaks or full-scale decoupling of economies. The third

dimension, related to regulatory activity, adds a new level of complexity, since standards formed in one jurisdiction are increasingly mandatory for companies operating in many countries simultaneously. The architecture of American technological containment is distinguished by high institutional integrity. It is based on the logic of control over critical technologies as a key resource of the 21st century. Control over modern semiconductor technology, advanced chips, artificial intelligence, quantum computing, and dual-use systems forms a common field in which access to strategic advantages is determined. Technological restrictions not only coexist with tariffs and investment barriers but also structure them. In this context, technology serves as a primary asset, while trade and finance become instrumental in its institutionalization [4]. This approach causes economic instruments to cease being merely regulatory means and become mechanisms of strategic deterrence. Financial sanctions, investment restrictions, transaction verification, monitoring of corporate ties, and a clear system of lists of companies to which special regimes apply form an infrastructure of economic pressure. This infrastructure affects not only competitors, but also corporations from third countries, which are forced to reassess their own risks and strategic horizons.

The European regulatory approach provides a much broader scope than traditional economic restrictions. Environmental and management requirements apply outside the EU, affecting the production processes of companies worldwide. This forms a specific model of managing global competition, in which the key tool is not punishment or prohibition, but coercion to adapt to standards that have a global resonance. Changing environmental standards, transparency of supply chains, refined reporting procedures, and requirements for corporate responsibility form a new institutional logic that determines the trajectories of company development. Such logic is distinguished by the fact that it does not require direct conflict or open confrontation. Regulatory pressure is not accompanied by direct economic damage, but its effect is profound. Companies seeking to maintain access to the European market are compelled to restructure their own production and management models, regardless of the policies of their country of origin. Thus, regulatory expansion creates a special type of dependence, in which legal requirements become the main channel of influence on the global economy. The regulatory trilemma in this context manifests itself as a growing contradiction between security, economic, and regulatory goals [5]. The application of tariff measures by the US stimulates the reorientation of production and the geographical reduction of supply chains. In contrast, the requirements for the transparency of these chains, which are formed by the EU, assume their extensive international structure and many nodes of transnational interaction. As a result, companies find themselves between mutually incompatible regulatory approaches, which creates double pressure on their economic behavior. At the same time, capital restrictions create another layer of contradictions. On the one hand, they strengthen the state's internal financial stability and enable risk control. On the other hand, implementing environmental programs requires significant investment, which becomes challenging in cases of limited capital mobility. This creates a dilemma in which states are forced to balance the need to protect the economic system and climate policy obligations.

Technological competition is deepening through the emergence of new minilateral alliances. Minilateral alliances are emerging as a new form of strategic coordination, in which a small number of states unite around common interests in areas such as security, technological development, and economic stability. Unlike large multilateral organizations, where decision-making is often slow and hindered by disagreements among participants, minilateral formats offer agility, flexibility, and the ability to achieve deep political coherence. Such alliances emerge in sectors where states aim to respond swiftly to escalating technological competition, coordinate export control policies, establish shared standards in artificial intelligence, enhance cybersecurity, establish alternative supply chains, and mitigate unwanted technological dependencies. Participants in these formats focus on narrowly defined goals, which allows them to create effective mechanisms for deterrence and development in key areas, such as semiconductors, defense systems, critical materials, and data processing infrastructure. Minilateral alliances are gradually turning into influential centers of international politics, capable of setting rules in sensitive industries, determining the parameters of technological standards, and shaping new trajectories of global security outside the framework of traditional institutions. In parallel, China is developing its own model of countering external pressure.

Reorienting itself to the domestic market, building its own technological ecosystems, developing alternative payment systems, and participating in regional trade agreements create the basis for long-term economic autonomy. This direction is aimed not only at reducing dependence on external markets but also at forming alternative centers of global gravity.

Список використаних джерел:

1. Панченко В.Г., Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Форсайт як інструмент відповідального державного управління і стратегування міжнародної економічної політики в умовах загострення глобальних проблем розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки.* 2024. № 326 (1). С. 350-358. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-55>
2. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Проблеми реінституціоналізації світової економіки в умовах незалежності: нові виклики глобальному регулюванню. *Економічна наука.* 2017. №10. С. 5-10.
3. Резнікова Н. В. Глобальні проблеми у фокусі нормативної сили ЄС: виклики для координації понять та оцінки існуючих і потенційних загроз. *Журнал європейського і порівняльного права.* 2020. Вип. 12 (1-2). С. 35-40.
4. Панченко В., Резнікова Н. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навчальний посібник. Київ: АграрМедіа, 2025. 471 с.
5. Панченко В., Птащенко О., Резнікова Н., Карп В. Багатомірність проблем соціально-економічного розвитку в умовах глобальних викликів: інституційні рамки політики модернізації. *Економічний простір.* 2025. № 199. С. 86-98. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.199.86-98>

ПЕТРИК І.В.,

доктор філософії в галузі соціальних та поведінкових наук,
доцент кафедри раціонального природокористування
та охорони навколишнього середовища,
Маріупольський державний університет

ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ТА ДОБРОБУТ НАСЕЛЕННЯ

Екологічна безпека виступає одним із ключових чинників сталого розвитку, оскільки визначає здатність держави забезпечувати належний рівень якості довкілля, необхідний для підтримання соціально-економічної стабільності. Сучасні дослідження [1; 2] засвідчують, що погіршення екологічних умов прямо та опосередковано впливає на темпи економічного зростання, конкурентоспроможність національних економік і рівень добробуту населення. Відсутність ефективних механізмів охорони довкілля спричиняє зростання витрат на ліквідацію наслідків забруднення, збільшення навантаження на систему охорони здоров'я та зниження продуктивності праці.

Забезпечення високих стандартів екологічної безпеки сприяє покращенню якості людського капіталу, підвищенню інвестиційної привабливості та розвитку інноваційних технологій, зокрема у сфері відновлюваної енергетики, ресурсозбереження та «зеленої» модернізації промисловості [3]. Чисте довкілля формує передумови для розвитку екотуризму, аграрного сектору та інших галузей, залежних від природних ресурсів, що в підсумку стимулює економічну активність. З іншого боку, високий рівень екологічних ризиків має негативні соціальні наслідки: зниження тривалості життя, погіршення стану здоров'я населення, збільшення витрат домогосподарств на медичні потреби та зменшення загального рівня добробуту. Вразливі соціальні групи зазвичай найбільше страждають від забруднення

повітря, води та ґрунтів, що поглиблює соціальну нерівність і створює додаткові виклики для державної політики.

Таким чином, екологічна безпека є не лише екологічною, але й економічною категорією, що визначає стійкість розвитку держави. Для забезпечення довгострокового економічного зростання необхідно інтегрувати екологічні пріоритети у стратегії макроекономічного планування, стимулювати впровадження «зелених» технологій і формувати відповідальну екологічну поведінку суспільства. Підвищення рівня екологічної безпеки створює підґрунтя для формування здорової нації, зростання продуктивності праці та підвищення загального рівня добробуту населення, що робить її невід’ємним елементом сучасної парадигми сталого розвитку.

Одним із найвизначніших міжнародних індикаторів екологічної безпеки є Environmental Performance Index (EPI) [4], який комплексно оцінює ефективність природоохоронної політики та стан довкілля. Індекс базується на трьох ключових компонентах: здоров’ї довкілля (якість повітря, вода, санітарія), життєздатності екосистем (збереження ресурсів, біорізноманіття, стан екосистем) та кліматичній стійкості (скорочення викидів і розвиток «зеленої» енергетики). Використання EPI у дослідженні впливу екологічної безпеки на економічне зростання та добробут населення є доцільним, оскільки індекс дозволяє кількісно оцінити екологічні ризики та їхній взаємозв’язок із соціально-економічними показниками. Вищі значення EPI, як правило, корелюють із підвищенням продуктивності праці, інвестиційної привабливості та якістю життя, тоді як низькі значення відображають зростання екологічного навантаження та відповідних економічних втрат. Таким чином, EPI виступає релевантним аналітичним інструментом для дослідження взаємозв’язку між станом довкілля, економічною динамікою та рівнем добробуту населення.

У табл. 1 наведені статистичні за індексом EPI, а також показником ВВП на душу населення. Отже, дані (табл. 1) демонструють виразну диференціацію країн за рівнем екологічної ефективності (EPI) та економічного добробуту (GDP per capita). Держави з високими значеннями EPI (Естонія, Люксембург, Німеччина, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Данія, Швейцарія) характеризуються також високими показниками ВВП на душу населення, що свідчить про наявність сприятливих економічних умов для фінансування екологічної політики та впровадження природоохоронних технологій.

Таблиця 1

Порівняння індексу EPI та GDP per capita у вибраних країнах (за даними 2024 р.)

Країна	EPI (Індекс екологічної ефективності)		GDP per capita (ВВП на душу населення)
	Місце (ранг)	Значення індексу, бал	Значення, USD per person
Естонія	1	75,7	49 333,8
Люксембург	2	75,1	150 772,4
Німеччина	3	74,5	72 300,1
Фінляндія	4	73,8	44855
Велика Британія	5	72,6	60 620,4
Швеція	6	70,3	71 030,5
Норвегія	7	69,9	101 031,6
Австрія	8	68,9	71 617,9
Швейцарія	9	67,8	93 818,7
Данія	10	67,7	79 514,3
Україна	41	54,6	18 550,5
В’єтнам	180	24,6	16 385,5

**побудовано автором за даними [4; 5]*

Україна демонструє середній рівень екологічної ефективності (54,6) у поєднанні з відносно низьким рівнем економічного добробуту (18,5 тис. дол.), що відображає обмежені можливості у сфері екологічного управління та модернізації інфраструктури. Найнижчі

значення EPI та GDP per capita спостерігаються у В'єтнамі, що є індикатором слабкої екологічної політики та низького рівня соціально-економічного розвитку.

Кореляційний аналіз показав, що між індикатором екологічної ефективності (EPI) та ВВП на душу населення існує помірний позитивний зв'язок ($r = 0,5713$). Це свідчить про те, що країни з більш ефективною системою екологічної політики, вищою якістю довкілля та кращим управлінням природними ресурсами, як правило, характеризуються вищим рівнем економічного добробуту населення. У свою чергу, низькі значення EPI, характерні для менш розвинених економік, супроводжуються нижчими доходами на душу населення, що підкреслює взаємозалежність між екологічною безпекою та економічним розвитком.

Таким чином, дані підтверджують позитивний зв'язок між екологічною ефективністю та економічним добробутом: країни з вищим рівнем доходів демонструють кращі показники екологічної безпеки, тоді як економічно вразливі держави мають нижчі значення EPI. Таке співвідношення підкреслює важливість економічних ресурсів для забезпечення належної якості довкілля.

Список використаних джерел:

1. Mitiushkina K. Environmental security in the national security system: Ukraine [3.1] / K. Mitiushkina, O. Pasternak, V. Ivanova, I. Petryk // Transformations, challenges and security : collective monograph / ed. Ž. Simanavičienė ; Mykolas Romeris University. – Vilnius, 2024. – С. 184–210.

2. Екологічна безпека в умовах сталого розвитку: кол. монографія / Х. С. Мітюшкіна, О. М. Пастернак, В. В. Іванова, І. В. Петрик та ін.; за заг. ред. Х. С. Мітюшкіної. – Київ : МДУ, 2024. – 206 с.

3. Петрик І.В. Відновлювана енергетика як драйвер зеленої трансформації: просторово-часовий аналіз країн ЄС та України. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2025. №3 (137). С. 20-25. <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2025-3-3>

4. Yale School of the Environment. EPI Charting 2024. URL: <https://epi.yale.edu/measure/2024/EPI>

5. GDP per capita 2024. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?most_recent_year_desc=true

ПОНОМАРЕНКО М.В.,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

ОП «Міжнародний бізнес»,

Маріупольський державний університет

БАЛАБАНОВА Н.В.,

кандидат наук з державного управління, доцент,

Маріупольський державний університет

ДЕМОГРАФІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ДЕМОГРАФІЧНИХ ЗМІН

Актуальність дослідження зумовлена поглибленням глобальних демографічних дисбалансів у XXI столітті, які проявляються у поступовому уповільненні темпів приросту світового населення, формуванні передумов глобальної депопуляції у другій половині століття та безпрецедентному зростанні частки осіб старших вікових груп. Прогнозні оцінки міжнародних організацій свідчать про завершення епохи демографічного зростання та перехід до моделі розвитку, у межах якої ключового значення набувають структурні характеристики населення, якість людського капіталу та здатність держав адаптувати свої соціально-економічні системи до нових демографічних викликів. У цьому контексті забезпечення

демографічної безпеки стає необхідною умовою довгострокової економічної стабільності та соціальної згуртованості.

У ХХІ столітті світова демографічна система перейшла до фази уповільнення зростання населення, зумовленої завершенням демографічного переходу в більшості регіонів. Водночас демографічне зростання концентрується у країнах Африки на південь від Сахари та окремих державах Південної Азії, тоді як для розвинених країн і значної частини держав з перехідною економікою характерні депопуляція та старіння населення. Це посилює міграційний тиск, трансформує ринки праці та загострює глобальну конкуренцію за людський капітал.

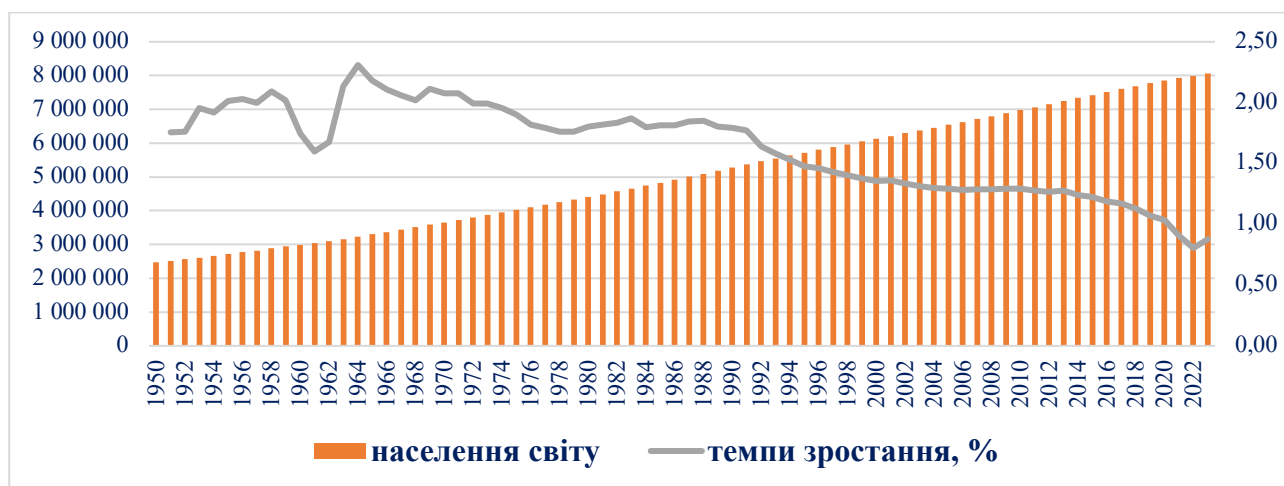

Рис.1. Динаміка чисельності населення світу, 1950-2024 рр.

Зниження народжуваності та прискорене старіння населення мають системний характер і належать до ключових демографічних викликів ХХІ століття. Зростання частки осіб віком 65 років і старше створює довгострокові ризики для пенсійних систем, охорони здоров'я та державних фінансів. У цих умовах міграція дедалі частіше використовується як компенсаторний механізм демографічних втрат, водночас породжуючи соціальні та політичні виклики інтеграції.

Аналіз показників демографічної безпеки України у 1991–2023 рр. показав, що країна перебуває в умовах хронічної демографічної небезпеки, яка з 2022 року набула ознак глибокої демографічної кризи екстремального типу. За період незалежності Україна втратила значну частину демографічного потенціалу внаслідок поєднання низької народжуваності, надлишкової смертності та масштабних міграційних втрат. Повномасштабна війна суттєво поглибила ці процеси, спричинивши різке скорочення чисельності де-факто населення та деформацію статево-вікової структури.

Дослідження показників відтворення населення підтвердило, що жоден із базових індикаторів демографічної безпеки України не досяг порогових значень. Сумарний коефіцієнт народжуваності стабільно перебуває у критичній зоні, а негативний природний приріст має стійкий і структурний характер, що зумовлює довготривалу депопуляцію.

Аналіз смертності та очікуваної тривалості життя засвідчив системні проблеми у сфері здоров'я населення. Попри покращення показників дитячої та немовлячої смертності, загальний рівень смертності та тривалість життя залишаються в зоні демографічного ризику, особливо серед чоловіків працездатного віку. Пандемія COVID-19 і воєнні дії посилюють накопичені демографічні дисбаланси.

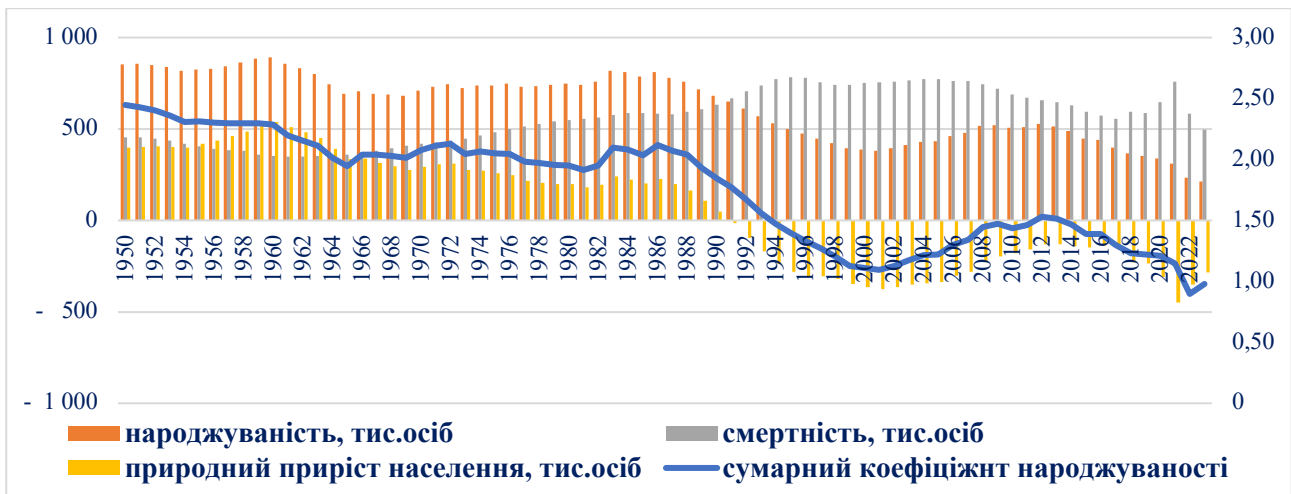

Рис.2. Динаміка народжуваності, смертності та коефіцієнт народжуваності в Україні, 1950-2023 рр.

Міграційні процеси визначено одним із ключових чинників демографічної дестабілізації України. Негативне міграційне сальдо в поєднанні з природним скороченням населення сформувало кумулятивний ефект демографічних втрат, який різко посилюється після 2014 року та досяг безпрецедентних масштабів у 2022 році. Масова вимушена міграція створює довгострокові ризики скорочення трудового потенціалу та ускладнює повоєнне відновлення країни.

Оцінка вікової структури та демографічного навантаження підтвердила перехід України до фази прискореного старіння населення та вичерпання демографічного дивіденду. Зростання частки осіб старших вікових груп і скорочення працездатного населення формують структурні обмеження для економічного розвитку та фінансової стійкості соціальних систем.

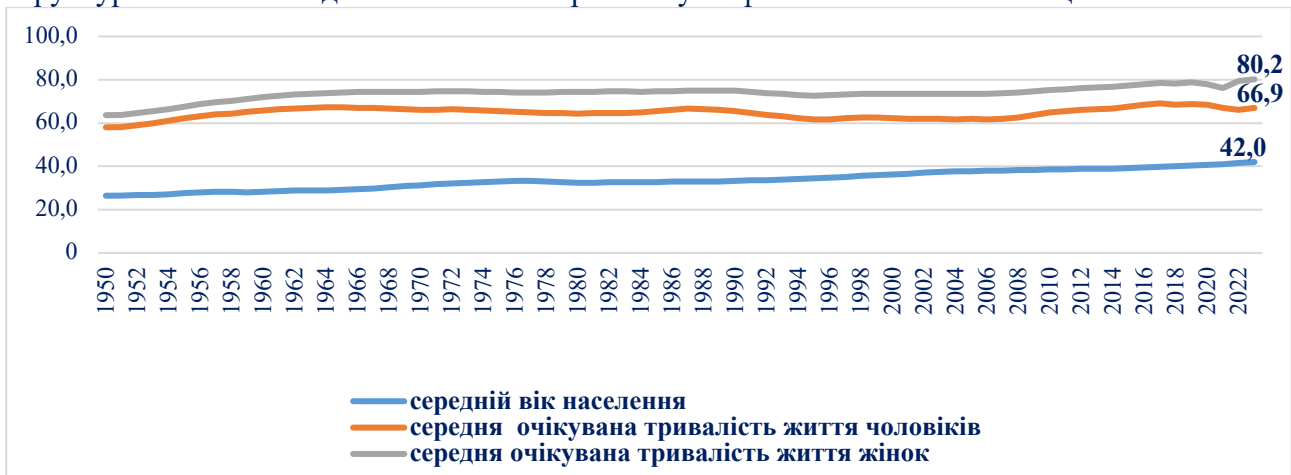

Рис.3. Середній вік та очікувана тривалість життя населення України, 1950-2023 рр.

Таким чином, перспективи демографічного розвитку України формуються під впливом інерційного демографічного спаду, звуження поколінь після 1990-х років, скорочення чисельності населення репродуктивного віку, поглиблення вікових і гендерних диспропорцій та масштабної зовнішньої міграції, посиленої війною. Навіть за сприятливих умов післявоєнного відновлення демографічна траєкторія України у найближчі десятиліття залишатиметься складною, а стабілізація чисельності населення можлива лише у довгостроковій перспективі. Сценарне узагальнення показало, що демографічне майбутнє країни значною мірою залежить від темпів економічного відновлення, привабливості ринку праці, житлової політики, розвитку соціальної інфраструктури та інституційної спроможності реалізувати комплексну демографічну стратегію.

Забезпечення демографічної безпеки України потребує переходу від реактивної моделі демографічної політики до превентивної та стратегічно орієнтованої. Пріоритетними напрямами визначено: модернізацію системи підтримки сім'ї, політику повернення та реінтеграції мігрантів, трансформацію ринку праці, а також адаптацію соціальних інституцій до процесів старіння населення. Ефективність цих заходів можлива лише за умови їх взаємної узгодженості та інтеграції з економічною стратегією розвитку.

Список використаних джерел:

1. United Nations, Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). *World Population Prospects 2024*. – New York: United Nations, 2024. – URL: <https://population.un.org/wpp> (дата звернення: 08.12.2025).
2. United Nations, Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). *International Migration 2024: Highlights*. – New York: United Nations, 2024. – URL: <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migration-2024> (дата звернення: 08.12.2025).
3. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). *Global Trends: Forced Displacement in 2024*. – Geneva: UNHCR, 2025. – URL: <https://www.unhcr.org/global-trends> (дата звернення: 08.12.2025).
4. World Bank. *Migration and Development Brief 40*. – Washington, DC: World Bank, 2024. – URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiaspora/brief/migration-and-development-brief-40> (дата звернення: 08.12.2025).
5. International Organization for Migration (IOM). *World Migration Report 2024*. – Geneva: IOM, 2024. – URL: <https://worldmigrationreport.iom.int> (дата звернення: 08.12.2025).

СКОМАРОВСЬКИЙ В.В.,

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
ОНП «Економіка»,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В АСПЕКТІ ЕКОНОМІЧНО СТІЙКОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

В умовах впливу зовнішніх ризиків і загроз національній, економічній та продовольчій безпеці держави, регулювання на державному рівні має супроводжуватися врегулюванням ринкових відносин, створенням адекватних умов для зниження негативних наслідків і досягнення суспільного добробуту та вимагає участі різних рівнів державних і місцевих органів. Перехід до ринкової економіки створив економічні передумови для розширення бюджетних повноважень місцевих органів державної влади. На відміну від планової економіки, ринковій економіці властива загалом тенденція до децентралізованого розподілу державних ресурсів, що підвищує їх мобільність і сприяє більш оперативному та ефективному їх використанню для забезпечення продовольчої безпеки.

У контексті поставленого завдання необхідно приділити особливу увагу організаційним, правовим, економічним і соціальним аспектам сучасних досліджень відтворювального процесу на основі інвестиційної діяльності. Водночас наявність нереалізованого потенціалу інтенсифікації виробництва у малих і середніх формах господарювання зумовлює потребу у пошуку додаткових стимулюючих чинників та можливостей нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

Одним із суттєвих бар'єрів для формування стратегічно обґрунтованих рішень може виступати несумісність застосовуваних методів, їхня недосконалість, наявність суперечностей у нормативно-правовій базі, а також відсутність дієвих механізмів контролю за дотриманням прийнятих рішень.

Необхідно враховувати і ключові фактори продовольчої безпеки, які безпосередньо відповідають за належне забезпечення населення якісними продуктами харчування. До чинників, що впливають на стійке функціонування системи продовольчого забезпечення, належать: кліматичні зміни, погіршення екологічного стану, забруднення сільськогосподарських угідь, використання трансгенних організмів (ГМО) у сільському господарстві, а також зростання цін на енергоресурси.

На жаль, у більшості випадків питання якості продукції можна віднести до сфери так званих «провалів» на ринку продовольчих товарів, що, у свою чергу, безпосередньо впливає на їх соціально-економічну доступність. З позицій теорії економічного добробуту [1, 2], проблематика якості виробленої продукції розглядається як одна зі специфічних характеристик функціонування аграрного ринку у процесі визначення рівноваги в умовах неефективного стану за Парето [3, 4].

З метою гарантування економічної безпеки країни, зокрема стійкого розвитку системи продовольчого забезпечення, держава застосовує різні методи підтримки, компенсації та регулювання. Вони реалізуються через законодавчі, адміністративні й економічні механізми з урахуванням необхідності їх адаптації до мінливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища.

Методи управління характеризуються обов'язковістю впровадження та жорсткістю регламентації. Вони функціонують у формах прямого державного управління, договірних механізмів, нормативного регулювання та розроблення рекомендацій (цілевих програм). Ці інструменти закріплюються наказами та рішеннями органів державної влади на центральному рівні, а також органів місцевого самоврядування та становлять невід'ємну складову системи збереження національної економічної безпеки країни.

Державне регулювання продовольчої безпеки країни (див. рис. 1) потребує систематичного вдосконалення, якому притаманні динамізм, досягнення та певні недоліки.

Рис. 1. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки

Одним із ключових напрямів діяльності держави щодо забезпечення продовольчої безпеки є розроблення механізму управління агропромисловим комплексом, що включає розподіл функцій між центральними органами у частині управління АПК, контроль з боку відповідних служб за ефективною реалізацією державних і регіональних програм, посилення ролі галузевої кооперації, упорядкування та зміцнення союзів низової структури управління

АПК на рівні районів, а також систематичний моніторинг соціального становища у сільських територіях (див. рис. 2).

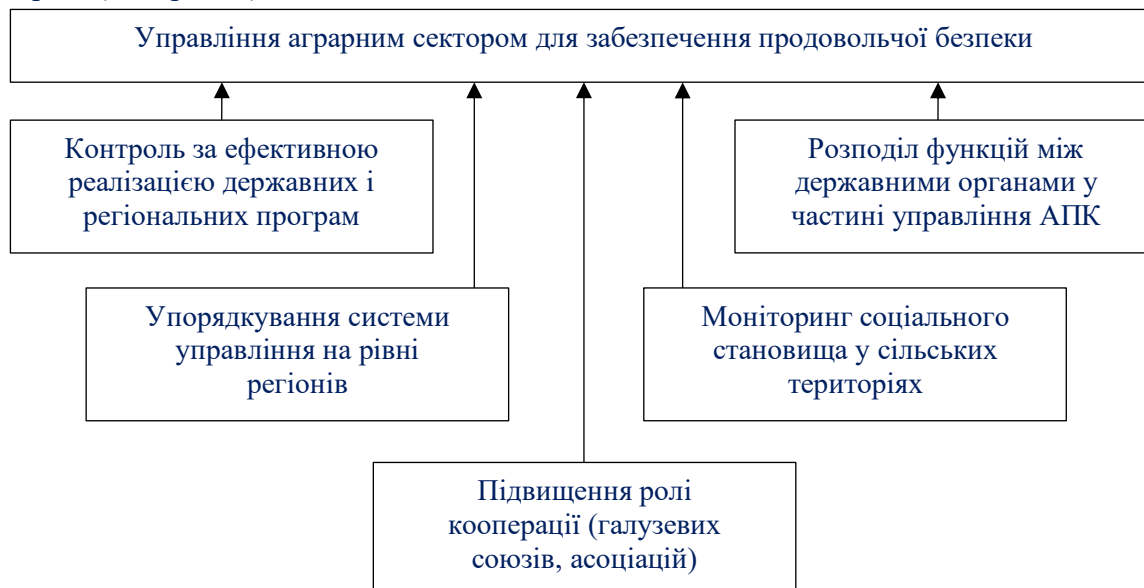

Рис. 2. Управління аграрним сектором для забезпечення продовольчої безпеки

Одним із методів діагностики продовольчої безпеки на державному рівні є дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища із застосуванням SWOT-аналізу. SWOT-аналіз як метод аналітичного дослідження стану об'єкта широко використовується у стратегічному плануванні.

SWOT-аналіз обрано як інструмент, що дозволяє комплексно і структуровано оцінити внутрішні та зовнішні детермінанти продовольчої безпеки, поєднавши стратегічну логіку з емпіричною інтерпретацією даних. Методологічно дослідження спирається на зіставлення сильних і слабких сторін продовольчої системи з можливостями та загрозами середовища, що дає змогу виявити вузькі місця, точки зростання та критичні ризики. Застосування підходу узгоджується з чотирма вимірами продовольчої безпеки – наявність, доступ, використання та стабільність – і забезпечує аналітичну основу для формування державної політики, регіональних програм і корпоративних стратегій у аграрній сфері України (див. табл. 1). Отримані Результати спрямовані на вироблення доказових управлінських рішень, пріоритизацію інвестицій та визначення системи моніторингу прогресу.

Проведений SWOT-аналіз засвідчив, що продовольча безпека визначається не лише ресурсною базою та виробничим потенціалом, а й якістю інституцій, станом інфраструктури, стійкістю логістики та здатністю системи до адаптації в умовах шоків. Поєднання значних природно-аграрних переваг із розвинутою підприємницькою екосистемою створює основу для нарощування доданої вартості та диверсифікації продовольчих ланцюгів.

Водночас структурні обмеження – інфраструктурні «вузькі місця», енергетичні ризики, кадровий дефіцит і регуляторні дисфункції – знижують ефективність реагування на зовнішні виклики. Потенціал зростання пов'язаний із модернізацією переробки, розвитком «холодного ланцюга», відновленням та розширенням зрошення, цифровізацією управління та поглибленням інтеграції до міжнародних ринків.

Таблиця 1

SWOT-аналіз факторів забезпечення продовольчої безпеки України

Фактори	Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)	Можливості (O)	Загрози (T)
ВВП на душу населення	Зростання доходів підвищує доступність і якість харчування, розширює попит на корисні продукти.	Низька купівельна спроможність у вразливих груп, нерівність доходів.	Підвищення продуктивності праці, індустріалізація АПК, зростання реальних зарплат.	Рецесія, інфляційні шоки, безробіття знижують реальні доходи і доступ до їжі.
Стан міжнародної торгівлі	Висока конкурентоспроможність агроекспорту, інтеграція з ЄС.	Залежність від вразливої логістики (порти, кордони), транспортні «вузькі місця».	Диверсифікація ринків і маршрутів, розвиток переробки й «сухих портів».	Торговельні обмеження/блокади, протекціонізм, волатильність світових цін.
Рівень державного боргу України	Доступ до офіційного фінансування за умов реформ, макрофінансова підтримка донорів.	Високі видатки на обслуговування боргу звужують простір для соцзахисту та підтримки АПК.	Реструктуризація, інвестиції в інфраструктуру/зрощення, зменшення вартості запозичень.	Ризики рефінансування, девальвація, посилення боргового навантаження.
Рівень політичної стабільності	Стабільність знижує ризики, стимулює інвестиції в АПК та логістику.	Турбулентність гальмує інвестпроекти, підвищує транзакційні витрати.	Інституційні реформи, верховенство права, децентралізація.	Ескалація воєнних дій, внутрішні потрясіння, політична фрагментація.
Природно-аграрний потенціал (грунти, знання)	Висока врожайність, масштаб агросектору.	Деградація ґрунтів, недостатнє зрошення.	Точне землеробство, відновлення/розвиток зрошення.	Посухи, зміни клімату, шкідники/хвороби.
Логістика та інфраструктура	Розгалужена залізниця, елеватори.	Пошкоджені об'єкти, «вузькі місця» на кордоні.	Інвестиції у перевалку, річкові порти, холодний ланцюг.	Атаки/блокади, дорожчання перевезень.
Енергетична безпека	Диверсифікація джерел енергії триває.	Висока ціна/дефіцити впливають на переробку та зберігання.	ВДЕ та біоенергія на фермах/переробці.	Руйнування енергосистеми, енергетичний дефіцит.
Демографія та ринок праці	АПК – значимий роботодавець.	Відтік робочої сили, старіння, міграція.	Механізація, агроосвіта, підвищення кваліфікації.	Тривала еміграція, дефіцит кадрів.
Соцзахист і адресна допомога	Дієвість адресних інструментів зменшує голод/бідність.	Обмежений бюджетний ресурс.	Цифровізація адресності, шкільне харчування.	Зростання бідності, соціальна напруга.
Інституції та регулювання ринку	Прогрес у дерегуляції, цифрові сервіси.	Регуляторні ризики, корупція.	Прозорі земельні й товарні ринки, конкуренція.	Згорання реформ, адмінбар'єри.

Ключові загрози формуються комбінацією безпекових ризиків, клі-матичної волатильності та коливань зовнішньої кон'юнктури, що потребує інструментів управління ризиками та підвищення операційної стійкості. На цій підставі доцільно зосередити політику на усуненні «вузьких місць», підвищенні ефективності інституцій, формуванні людського капіталу та впровадженні системи індикаторів для регулярного моніторингу й корекції управлінських рішень

Список використаних джерел:

1. Kozlovskiy S., Nikolenko L., Peresada O., Pokhyliuk O., Yatchuk O., Bolgarova N., Kulhanik O. Estimation level of public welfare on the basis of methods of intellectual analysis. *Global Journal of Environmental Science and Management*. 2020. Vol. 6(3), pp. 355-372. URL: <http://dx.doi.org/10.22034/gjesm.2020.03.06>
2. Kozlovskiy S., Petrunenko Ia., Baidala V., Myronchuk V., Kulinich T. Assessment of public welfare in Ukraine in the context of the COVID-19 pandemic and economy digitalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2021. Vol. 19(1), pp. 416-431. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.19\(1\).2021.35](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.19(1).2021.35)
3. Chambers R. G., Just, R. E. Welfare economics. In A. K. Mishra & P. A. D. Souza (Eds.), *Principles of agricultural economics*. Cambridge University Press. 2014, pp. 213-238.
4. Colman D., Young T. Welfare economics. In: *Principles of Agricultural Economics: Markets and Prices in Less Developed Countries*. Wye Studies in Agricultural and Rural Development. Cambridge University Press. 1989, pp. 198-223.

ХАРИК П.І.,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

ОП «Міжнародна економіка»,

Маріупольський державний університет

ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ БЕЗПЕКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Європейське безпекове середовище у ХХІ столітті зазнало суттєвих змін унаслідок руйнування системи міжнародної безпеки, зростання кількості гібридних загроз та відновлення практики застосування сили у міждержавних відносинах. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України стала ключовим чинником дестабілізації безпекової архітектури Європи та визначила нову роль України у системі регіональної безпеки.

Сучасна європейська безпекова система характеризується поєднанням традиційних воєнних загроз із новими викликами, зокрема кіберзагрозами, інформаційно-психологічними операціями, енергетичним тиском та підривом демократичних інституцій. В цих умовах Україна трансформувалася з об'єкта безпекової політики Європейського Союзу та НАТО у важливого суб'єкта формування нової архітектури європейської безпеки.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що Україна посідає стратегічно важливе місце в європейському безпековому середовищі як держава, що безпосередньо протистоїть військовій агресії Російської Федерації та виконує функцію стримування подальшої дестабілізації східного флангу Європи. Досвід України у веденні бойових дій, протидії гібридним загрозам та захисті критичної інфраструктури має важливе значення для розвитку європейських безпекових механізмів.

Україна відіграє ключову роль у стримуванні російської військової експансії та забезпеченні стабільності в європейському регіоні. За роки війни українські сили безпеки й оборони набули унікального практичного досвіду ведення війни високої інтенсивності, застосування сучасних оборонних технологій, протидії кібер- та інформаційним загрозам. Цей досвід активно враховується європейськими державами у процесі адаптації оборонних стратегій та зміцнення системи колективної безпеки.

Результати дослідження підтверджують, що позиції України в європейському безпековому середовищі мають системоутворююче значення. Подальша інтеграція України до європейських та євроатлантичних безпекових структур сприятиме формуванню стійкої архітектури безпеки в Європі. Водночас ключовими викликами залишаються забезпечення довгострокової військової та фінансової підтримки України, адаптація європейських

інституцій до умов тривалої безпекової нестабільності та ефективна протидія гібридним загрозам.

Список використаних джерел:

1. Національний інститут стратегічних досліджень. Перспективи формування нової європейської системи безпеки після широкомасштабного вторгнення РФ в Україну : аналітична доповідь. Київ, 2025. URL: <https://www.niss.gov.ua>
2. Національний інститут стратегічних досліджень. Перспективи формування нової європейської системи безпеки і роль України. URL: <https://niss.gov.ua>
3. Представництво України при Європейському Союзі. Співпраця Україна – ЄС у сфері зовнішньої політики та безпеки. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua>
4. Представництво України при ЄС. Спільні безпекові зобов'язання між Україною та Європейським Союзом. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua>
5. Андріянова Н. НАТО та Україна: безпекові аспекти інтеграції // Збірник наукових праць Національного університету оборони України. 2023. URL: <https://znp-cvds.nuou.org.ua>
6. Домбровська С. М., та ін. Безпекова політика України в умовах трансформації європейського безпекового простору: монографія. Харків, 2023. URL: <https://repositsc.nuczu.edu.ua>

СЕКЦІЯ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

БОЧЕВСЬКА М. Є.,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
ОП «Екологія та стале природокористування»,
Маріупольський державний університет

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА ЯК МЕХАНІЗМ ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Циркулярна економіка дедалі більше розглядається як один із ключових механізмів досягнення сталого розвитку, оскільки вона формує принципово новий підхід до використання ресурсів, моделювання виробничих процесів і формування системи споживання. У наданих джерелах різні автори по-різному акцентують увагу на її складових, однак усі вони наголошують на головному: циркулярна економіка спрямована на подовження життєвого циклу ресурсів і мінімізацію відходів. За визначенням Капранової Л.Г., циркулярна економіка — це новий етап еволюції концепцій сталого розвитку та «зеленої економіки», орієнтований на забезпечення максимальної кількості обертів життєвого циклу матеріалів і виробів, що дозволяє зменшити екологічне навантаження та сформувані ефективніші моделі господарювання. Авторка підкреслює, що саме багаторазове повернення ресурсів у виробництво відрізняє ЦЕ від лінійної моделі, яка базується на одноразовому використанні ресурсів [4, с.116-118].

Калініченко Л.Л. акцентує увагу на тому, що циркулярна економіка є альтернативою традиційній схемі «бери — виробляй — викидай», яка тривалий час зумовлювала високий рівень споживання ресурсів та зростання обсягів відходів. Авторка відзначає, що перехід до циклічної моделі ґрунтується на таких принципах, як [3, с.89-91]:

- довгострокове використання ресурсів;
- повернення відходів у виробничі цикли;
- впровадження екодизайну;
- раціональні моделі споживання;
- відповідальність виробників за життєвий цикл продукції.

На її думку, саме ці елементи забезпечують глибоку трансформацію економічних систем і формують потенціал для зменшення екологічних наслідків та одночасного підвищення економічної ефективності.

Білоус-Сергеева С.О. трактує циркулярну економіку як модель, що здатна зменшити тиск на довкілля й водночас забезпечити нові можливості для економічного розвитку. Авторка виокремлює такі її ключові риси: використання інноваційних технологій, зниження викидів, перехід до відновлюваних ресурсів, формування нових ринків та розвиток зеленої економіки. На її думку, циркулярна економіка сприяє одночасному досягненню екологічної, економічної та соціальної ефективності, що відповідає сучасній парадигмі сталого розвитку [1, с.142-145].

Циркулярна економіка є комплексним соціо-еколого-економічним механізмом, що забезпечує стале використання ресурсів через переходи від лінійних, ресурсомістких процесів до циклічних, регенеративних моделей. Така економіка базується на трьох фундаментальних засадах:

- скорочення споживання ресурсів шляхом підвищення ефективності використання матеріалів;
- замикання циклів через повторне використання, перероблення та регенерацію;
- відновлення природного капіталу через екологічні та технологічні інновації.

Саме поєднання цих елементів забезпечує довгострокову стійкість економічних систем і формує передумови для досягнення цілей сталого розвитку.

Перехід до циркулярної економіки має значний потенціал як на рівні держави, так і на рівні окремих підприємств. Для національної економіки впровадження це означає [2]:

- зменшення залежності від імпортової сировини;
- скорочення обсягів захоронення відходів;
- зниження антропогенного впливу на довкілля;
- розвиток переробної галузі та створення нових робочих місць;
- зростання інноваційної активності.

Для підприємств переваги є не менш значущими, адже циклічні моделі дозволяють:

- зменшувати витрати за рахунок використання вторинних матеріалів;
- оптимізувати виробничі процеси;
- розробляти продукцію з більшою доданою вартістю;
- виходити на нові ринки завдяки екологічним рішенням;
- підвищувати інвестиційну привабливість.

З точки зору механізмів реалізації сталого розвитку, циркулярна економіка забезпечує узгоджений вплив одразу на кілька складових. Економічна складова проявляється через підвищення ресурсоефективності, зменшення виробничих витрат та створення нових секторів економіки. Екологічна складова відображається у скороченні негативного впливу на довкілля, зменшенні викидів та відходів, підвищенні рівня рекультивативності матеріалів. Соціальна складова реалізується через формування «зелених» робочих місць, підвищення рівня екологічної свідомості населення, розвиток нових професій і підвищення якості життя.

Важливу роль у становленні циркулярної економіки відіграють інноваційні технології. До найбільш значущих можна віднести [5]:

- цифрові системи моніторингу ресурсів (IoT);
- енергозберігаючі технології;
- біотехнології та виробництво біоматеріалів;
- автоматизовані системи сортування;
- нові методи переробки та регенерації матеріалів.

Завдяки цим інструментам забезпечується можливість точного оцінювання руху матеріалів, скорочення витрат, оптимізації постачань і створення замкнених циклів.

У післявоєнний період циркулярна економіка має особливе значення для України, оскільки поєднує екологічну відбудову з економічною модернізацією. Дефіцит ресурсів і необхідність швидкого відновлення інфраструктури роблять циклічні моделі незамінними. У цих умовах вони дозволяють [5]:

- максимально використати наявні матеріали;
- переробляти значні обсяги відходів, що виникають під час відбудови;
- зменшити залежність від імпортової сировини;
- прискорити формування нових ланцюгів доданої вартості;
- інтегрувати українську економіку до європейського ринку.

Циркулярна економіка також сприяє формуванню соціальних передумов сталого розвитку, адже створює нові професії та робочі місця у сферах: переробки та сортування, екодизайну, інженерії циркулярних процесів, управління ресурсами, «зеленої» логістики. Це забезпечує розвиток людського капіталу та зміцнення соціальної стабільності.

Отже, циркулярна економіка є одним з найефективніших механізмів досягнення сталого розвитку, оскільки поєднує економічну вигідність, екологічну відповідальність та соціальну цінність. Вона забезпечує трансформацію економіки на основі циклічних моделей, дозволяє створювати нові виробництва, підвищувати ефективність використання ресурсів, мінімізувати негативний вплив на довкілля та формувати стійкі системи господарювання. У сучасних умовах саме циркулярна економіка визначає напрям модернізації національних економік, а для України вона стає одним із ключових інструментів відновлення, розвитку та інтеграції у глобальний «зелений» простір.

Список використаних джерел:

1. Білоус-Сергеева С.О. Біоекономіка та циркулярна економіка: синергія для забезпечення сталого розвитку. *Вісник Приазовського Державного Технічного Університету. Серія: Економічні науки*. 2024. № 1(39). С. 141–150. URL: [https://doi.org/10.31498/2225-6725.1\(39\).2024.319286](https://doi.org/10.31498/2225-6725.1(39).2024.319286) (дата звернення: 10.12.2025).
2. Горбатюк Л.М., Борисенко В.В. Зелена економіка як ключовий інструмент сталого розвитку. *Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Інтеграція науки та практики управління в умовах соціокультурних трансформацій»*. 2025. С. 570. URL: https://dSPACE.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11165/МАКЕТ_2025_МІНІСТЕРСТВО_ОСВІТИ_І_НАУКИ_УКРАЇНИ.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=570 (дата звернення: 10.12.2025).
3. Калініченко Л.Л., Медяник Ю.Г., Каверіна Ю.В. Циркулярна економіка як стратегічна основа національної політики сталого розвитку в Україні: рефлексія європейського досвіду. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2024. № 86. С. 87–96. URL: <https://doi.org/10.18664/btie.86.309961> (дата звернення: 10.12.2025).
4. Капранова Л.Г. Циркулярна економіка як стратегія розвитку економіки України у післявоєнний період. *Вісник Приазовського Державного Технічного Університету. Серія: Економічні науки*. 2024. № 1(39). С. 115–127. URL: [https://doi.org/10.31498/2225-6725.1\(39\).2024.314694](https://doi.org/10.31498/2225-6725.1(39).2024.314694) (дата звернення: 10.12.2025).
5. Тарасюк О.В. Теоретичні засади формування концепції сталого розвитку та її практична реалізація на сучасному етапі розвитку суспільства. *Економіка, управління та адміністрування*. 2025. № 1(111). С. 51–63. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2025-1\(111\)-51-63](https://doi.org/10.26642/ema-2025-1(111)-51-63) (дата звернення: 10.12.2025).

БОЧЕВСЬКА М.Є.,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

ОП «Екологія та стале природокористування»,

Маріупольський державний університет

ПЕТРИК І.В.,

доктор філософії в галузі соціальних та поведінкових наук,

доцент кафедри раціонального природокористування

та охорони навколишнього середовища,

Маріупольський державний університет

**ВПЛИВ ЗМІНИ КЛІМАТУ НА ЯКІСТЬ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ:
АНАЛІЗ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ**

Зміна клімату є одним із наймасштабніших екологічних процесів сучасності, що визначає темпи деградації природних екосистем і трансформує умови їх існування. Підвищення середньорічних температур, порушення режимів опадів, збільшення частоти екстремальних погодних явищ і постійне зростання антропогенного навантаження формують нову реальність, яка вимагає переосмислення механізмів охорони довкілля. У цьому контексті питання екологічної безпеки набуває особливої актуальності, адже стійкість природних екосистем безпосередньо визначає здатність суспільства протистояти кліматичним ризикам. Збереження екологічної рівноваги, раціональне управління природними ресурсами та впровадження превентивних природоохоронних заходів стають ключовими умовами формування безпечного довкілля, здатного адаптуватися до стрімких кліматичних змін. Дана проблематика є предметом дослідження великої кількості науковців [1-7]. Проаналізуємо

сучасні наукові підходи, що застосовуються для оцінювання впливу зміни клімату на якість природних екосистем та визначення можливостей їх адаптації.

На думку Ілюка Н., Костенко І. та Бідолах Д. В., глобальне потепління вже сьогодні проявляється у зміні структури та функціональності природних і антропогенно змінених ландшафтів, зокрема через підвищення температури, танення льодовиків, інтенсифікацію посух і повеней [3, с.78]. Саме ці процеси є ключовими тригерами деградації екосистем та зниження якості природних ресурсів.

Порушення гідрологічних циклів є однією з найпомітніших ознак зміни клімату. Сербов М., Заводній Т. та Маргітай Л. підкреслюють, що зміна сезонності стоку, зменшення літнього водозабезпечення, прискорення танення снігового покриву та збільшення частоти екстремальних опадів призводять до дисбалансу водних ресурсів. Зазначені зміни негативно позначаються на стані малих річок, озер і водно-болотних угідь, оскільки вони є найбільш чутливими до коливань температури й опадів. Крім того, підвищення температури води і збільшення тривалості періодів застою водних мас сприяють евтрофікації, дефіциту кисню й масовій загибелі водних організмів [5, с.357]. Таким чином, ефекти зміни клімату стають каталізатором процесів, які зменшують продуктивність та стійкість водних екосистем.

Думку авторів [5] доповнюють Рибалова О., Бригада О. та Ільїнський О., які наголошують, що антропогенні фактори – урбанізація, індустріалізація, сільськогосподарське навантаження, неправильне управління водними ресурсами – підсилюють негативний вплив кліматичних змін [4, с. 3-5]. Можна стверджувати, що зростання концентрації забруднювачів, активізація ерозійних процесів та деградація ґрунтів формують комплексну кризу природних екосистем. Погіршення якості води, зниження рівня ґрунтових вод і виснаження родючого шару ґрунтів є прямим наслідком поєднання зміни клімату та людської діяльності.

Ілюк Н., Костенко І. та Бідолах Д. у своїх роботах акцентують увагу на тому, що степові та лісові екосистеми України особливо чутливі до зміни температурного режиму. Дослідники підкреслюють, що зростання частоти посух і різкі температурні коливання призводять до втрати біорізноманіття, зміщення ареалів видів і поширення інвазивних організмів. Опустелювання південних територій, деградація карпатських лісів та зменшення площ природних луків є прямими наслідками зміни клімату, що взаємодіє з антропогенним переважанням природних систем [3, с.78]. Зазначені трансформації призводять не лише до порушення природних екологічних зв'язків, але й до економічних збитків через втрату продуктивності земель.

Зміна клімату і антропогенне навантаження формують новий тип ризиків для природних екосистем: руйнування ландшафтів, фрагментацію природних ареалів, втрату лісових масивів, збільшення частоти пожеж і деградацію заповідних територій. Підкреслено, що сучасні методи моніторингу, зокрема супутникові технології, дистанційне зондування та аналітика великих даних, дозволяють оперативніше оцінювати зміни екосистем, однак все ще недостатньо інтегровані у систему національного природоохоронного управління. Ефективне реагування на зміну клімату потребує комплексного підходу, який включає технологічні, правові та соціальні інструменти.

На думку Гончарука В., Парахненка В., Юровчика В., Сопова Д. та Сопової Н., сучасні кліматичні трансформації посилюють вже існуючі екологічні проблеми, зокрема забруднення повітря, деградацію ґрунтів, скорочення водних ресурсів та зменшення стійкості екосистем до зовнішніх впливів. Науковці підкреслюють, що екологічна безпека залежить від здатності держави застосовувати інноваційні інструменти моніторингу, удосконалювати законодавство та формувати ефективні механізми реагування на кліматичні загрози. Інтеграція сучасних методів оцінювання ризиків – ключ до побудови системи, здатної протидіяти довгостроковим наслідкам зміни клімату [1, с.46-47].

Узагальнення позицій науковців [1; 2; 3; 4; 5] дозволяє стверджувати, що зміна клімату впливає на природні екосистеми у трьох основних вимірах: кліматичному, екологічному та соціально-економічному. У кліматичному вимірі відбуваються зміни температури, вологості, гідрологічного режиму, що порушує адаптаційні можливості екосистем. У екологічному

вимірі це проявляється через втрату біорізноманіття, зміну природних угруповань, деградацію водних і ґрунтових ресурсів. Соціально-економічний вимір охоплює зменшення продуктивності природних систем, загрози здоров'ю населення та підвищення вартості природоохоронних заходів [2].

Отже, аналіз наведених досліджень дає підстави стверджувати, що зміна клімату є визначальним чинником трансформації природних екосистем і потребує системного, міждисциплінарного підходу до оцінки та управління її наслідками. Розгляд наукових підходів засвідчує, що поєднання ґрунтового аналізу, інноваційних технологій та ефективної екологічної політики здатне забезпечити відновлення природних систем і зменшення негативного впливу кліматичних процесів. Таким чином, інтеграція різних підходів є ключовою умовою формування екологічно стійкого й безпечного середовища, здатного адаптуватися до нових глобальних викликів.

Список використаних джерел:

1. Гончарук В. В., Парахненко В. Г., Юровчик В. Г., Сопов Д. С., Сопова Н. В. Управління екологічною безпекою України: виклики сьогодення на наслідки антропогенних змін ландшафтів. *Екологічні науки*. 2025. № 1(58). С. 44-48.

2. Гурська О. В., Старух А. Ю., Сичов О. А., Кочубей В. В., Копитчак Д. І. Вплив глобального потепління на екосистеми України. *Scientific Achievements of Contemporary Society: матеріали міжнародної конференції*, 1-3 травня 2025 р. С. 17–22. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2025/05/SCIENTIFIC-ACHIEVEMENTS-OF-CONTEMPORARY-SOCIETY-1-3-may-2025.pdf#page=17> (дата звернення: 10.12.2025).

3. Люк Н., Костенко І., Бідолах Д. Вплив антропогенної діяльності на природні ресурси: пошук стійких моделей розвитку. *Biota. Human. Technology*. 2024. № 2. С. 77-88. URL: <https://doi.org/10.58407/bht.2.24.7> (дата звернення: 10.12.2025).

4. Рибалова О. В., Бригада О. В., Ільїнський О. В. Вплив кліматичних змін на системи водопостачання. *Geography. Global learning problems: causes, solutions and theories*. 2024. С. 1-8. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua> (дата звернення: 10.12.2025).

5. Сербов М. Г., Заводній Т. В., Маргітай Л. Г. Вплив змін клімату на водні екосистеми України та адаптаційні стратегії їхнього збереження. *Таврійський науковий вісник. Серія: Сільськогосподарські науки*. 2025. № 143, частина 2. С. 355-363.

6. Mitiushkina K. Environmental security in the national security system: Ukraine [3.1] / K. Mitiushkina, O. Pasternak, V. Ivanova, I. Petryk // Transformations, challenges and security : collective monograph / ed. Ž. Simanavičienė ; Mykolas Romeris University. – Vilnius, 2024. – С. 184–210.

7. Екологічна безпека в умовах сталого розвитку: кол. монографія / Х. С. Мітюшкіна, О. М. Пастернак, В. В. Іванова, І. В. Петрик та ін.; за заг. ред. Х. С. Мітюшкіної. – Київ : МДУ, 2024. – 206 с.

БУЛАВИНЕЦЬ О.В.,

кандидат економічних наук,

докторант кафедри фінансів імені С. І. Юрія,

Західноукраїнський національний університет

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РІВНОСТІ МОЖЛИВОСТЕЙ

Сучасне суспільство перебуває на етапі активної трансформації соціальної інфраструктури під впливом цифрових технологій. Діджиталізація соціальних послуг стала не лише технологічним трендом, а й ключовим інструментом забезпечення рівності можливостей для всіх верств населення. Впровадження електронних платформ, мобільних додатків та

інтегрованих інформаційних систем дозволяє скоротити часові та географічні бар'єри доступу до державних та комунальних послуг, що є особливо актуальним для малозабезпечених груп населення, людей з інвалідністю, пенсіонерів та мешканців віддалених регіонів [1-3].

Проблематика цифрової трансформації соціальної сфери охоплює не лише технічні аспекти, а й соціальні, економічні та правові чинники. Ефективна діджиталізація сприяє підвищенню прозорості державних процесів, зменшенню корупційних ризиків, оптимізації ресурсів і, найголовніше, створенню умов для соціальної інклюзії. Вона дозволяє реалізовувати принципи рівності у доступі до освітніх, медичних, соціальних та фінансових послуг, забезпечуючи справедливий розподіл благ і підтримку найвразливіших категорій населення.

Водночас діджиталізація соціальних послуг стикається з низкою викликів, серед яких цифрова нерівність, недостатня цифрова грамотність населення, ризики захисту персональних даних та обмежена інтеграція різних державних і комунальних платформ. Подолання цих бар'єрів потребує комплексного підходу, який поєднує розвиток цифрової інфраструктури, навчання користувачів, впровадження стандартів безпеки та адаптацію законодавчого поля до нових умов функціонування соціальних сервісів.

Діджиталізація соціальних послуг є процесом інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у систему надання соціальних послуг, що спрямований на підвищення ефективності, прозорості та доступності державних і комунальних сервісів. Під цифровими соціальними послугами розуміють електронні платформи для подачі заяв, отримання соціальних виплат, консультацій, медичного та освітнього супроводу, а також інтерактивні сервіси, що дозволяють громадянам отримувати необхідну допомогу без фізичної присутності у відповідних установах.

Отже, цифровізація соціальних послуг базується на принципах інклюзії, рівності доступу та прозорості. Вона забезпечує можливість громадянам із різними рівнями доходів, соціальним статусом та місцем проживання отримувати однакові права на соціальну підтримку. Наукові дослідження свідчать, що діджиталізація стимулює ефективність соціальних трансферів, зменшує адміністративні витрати і створює умови для персоналізованого підходу до потреб громадян.

Діджиталізація соціальних послуг дозволяє оптимізувати державні ресурси за рахунок автоматизації процесів, зменшення паперової документації та скорочення часу на обробку заявок. Це сприяє підвищенню ефективності використання бюджету, зменшенню витрат на адміністрування соціальних програм та створює умови для розширення доступу до послуг навіть у віддалених регіонах.

Цифрові платформи дозволяють інтегрувати різні види соціальної допомоги — пенсії, субсидії, пільги, виплати на дітей та інші трансферти — в єдину систему управління, що забезпечує більш цільове та ефективне використання фінансових ресурсів.

Також цифрові сервіси зменшують бар'єри доступу до соціальних послуг, сприяючи соціальній інклюзії та рівності можливостей. Вони надають користувачам можливість самостійно подавати документи, отримувати консультації онлайн та контролювати стан своїх заявок у реальному часі, що особливо важливо для малозабезпечених верств населення, пенсіонерів, осіб з інвалідністю та мешканців віддалених територій.

Крім того, цифрові сервіси стимулюють громадянську активність, дозволяючи брати участь у соціальних програмах та проєктах, спрямованих на розвиток локальних громад. Вони створюють прозору систему контролю, що знижує ризик корупції та забезпечує справедливий розподіл соціальних благ.

Для ефективної цифрової трансформації соціальних послуг необхідна інтеграція декількох ключових механізмів:

інтеграція всіх видів соціальних трансферів та послуг у єдину цифрову систему дозволяє оптимізувати обробку даних і підвищити швидкість реагування;

забезпечують доступ до послуг незалежно від місця перебування громадянина, що особливо актуально для віддалених регіонів;

використання штучного інтелекту дозволяє аналізувати потреби користувачів і пропонувати оптимальні рішення, персоналізуючи надання послуг;

забезпечують захист персональних даних та конфіденційність інформації користувачів.

Світові приклади показують, що цифрові соціальні сервіси сприяють підвищенню ефективності та справедливості систем соціального захисту. У країнах Європейського Союзу та Південно-Східної Азії впровадження інтегрованих цифрових платформ дозволило значно скоротити час обробки заяв, підвищити прозорість і збільшити охоплення вразливих груп населення [2]. В Україні процес діджиталізації соціальної сфери поступово набирає темпи через запуск державних порталів і мобільних додатків, таких як «Дія», що інтегрують адміністративні та соціальні послуги. Водночас залишається актуальною проблема нерівності доступу до цифрових ресурсів, особливо серед старшого населення та мешканців сільської місцевості.

Для повноцінного використання потенціалу діджиталізації соціальних послуг необхідні такі кроки [1-3]: розвиток цифрової інфраструктури у віддалених та малозабезпечених регіонах; підвищення цифрової грамотності громадян, особливо серед уразливих груп; інтеграція різних платформ у єдину державну систему управління соціальними послугами; впровадження ефективних систем кібербезпеки та захисту персональних даних; розробка нормативно-правових механізмів, що регулюють функціонування цифрових соціальних сервісів.

Діджиталізація соціальних послуг постає одним із ключових чинників модернізації системи соціального забезпечення та формування нової моделі державної взаємодії з громадянами. Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що цифрові технології стають не додатковим, а системоутворювальним елементом соціальної політики, здатним забезпечити рівність можливостей, зменшити адміністративну фрагментацію та переорієнтувати державні інституції на потреби людини. Впровадження цифрових сервісів кардинально змінює логіку соціальної допомоги — від складних бюрократичних процедур до доступних, прозорих, інтерактивних та персоналізованих інструментів підтримки.

Завдяки цифровим платформам значно розширюється охоплення соціальними послугами, що особливо важливо для людей із обмеженою мобільністю, мешканців сільської місцевості, пенсіонерів, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп. Скорочення часових витрат, мінімізація людського фактору, можливість онлайн-комунікації та прозорість процедур створюють передумови для відновлення довіри громадян до державних інституцій. Діджиталізація також сприяє покращенню якості управлінських рішень: автоматизована аналітика дозволяє визначати реальні потреби населення, прогнозувати навантаження на соціальну систему та оптимізувати розподіл державних ресурсів.

Таким чином, діджиталізація соціальних послуг набуває стратегічного значення для забезпечення рівних можливостей та створення інклюзивного суспільства, у якому кожна людина матиме доступ до необхідної підтримки незалежно від місця проживання, соціального статусу чи фізичних обмежень. Вона стає фундаментом сучасної соціальної політики, здатної забезпечити гнучкість, адаптивність та високу якість взаємодії між державою і громадянами.

Список використаних джерел:

1. Булавинець О.В. Трансформація соціальних трансфертів в умовах сучасних викликів. Світ фінансів, 2025, вип. 1(82), С. 94-103. <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1786>. DOI: 10.35774/sf2025.01.094
2. Дяченко С. Діджиталізація у сфері місцевих фінансів України як механізм демократизації публічного управління. Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього : монографія / за заг. ред. Л. Г. Комахи, І. В. Алексєнко. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2022. С. 213–256. URL: <https://ir.library.knu.ua/entities/publication/58e800a6-5e2e-431a-a337-eb810cf54b00>.
3. Bulavynets, O., Valihura, V., Sydor, I., Krysovata, K., Beliavtseva, V. (2025) Social Transfers and Public Finance Efficiency: Navigating Digital Transformation Challenges. *Journal of*

ГРОД М.І.,

доктор філософії зі спеціальності «Міжнародні економічні відносини»,
доцент кафедри менеджменту, маркетингу та публічного управління,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

INTELLECTUAL FOUNDATIONS FOR FINANCING ENVIRONMENTALLY ORIENTED INFRASTRUCTURE AS A CATALYST FOR SUSTAINABLE TRANSFORMATION

The evolving paradigm of sustainable development places environmentally oriented infrastructure at the center of contemporary economic and social transformation. Infrastructure constitutes the material expression of a collective capacity for development, as it underpins production, mobility, communication, and the provision of basic services. When this system aligns with ecological objectives, it gains the ability to correct structural imbalances that have arisen from decades of intensive resource extraction, unmanaged urbanization, and environmental degradation. The challenge for modern societies is not only to conceptualize environmentally oriented infrastructure but also to create an intellectual and financial basis capable of supporting its long-life cycle, its multidimensional effects, and its macrostructural significance.

Environmentally oriented infrastructure presents itself as a fundamental instrument of transition, as it enables societies to adjust their economic activities to the realities of climate change and resource scarcity. The urgency of this adjustment is recognized across regions, yet the capacity to mobilize capital remains uneven. The intellectual justification for a dedicated financial framework is therefore multidimensional. It rests on empirical evidence, comparative policy analysis, economic theory, and ecological reasoning. Each of these components reveals distinct motivations for reconsidering the traditional architecture of infrastructure finance.

One of the primary motivations stems from the recognition that infrastructure is essential for inclusive development. It connects spatially fragmented regions, reduces production costs, increases market accessibility, and strengthens the integration of economic activities. These effects become particularly significant in countries with growing populations and rapid urbanization. Environmentally oriented infrastructure adds an additional layer of value because it supports resilience to natural hazards, promotes ecological restoration, and reduces social vulnerabilities associated with environmental degradation. The need for a coherent financial strategy becomes evident when one considers that the economic benefits of such infrastructure accumulate gradually over extended periods and cannot be captured by short-term investment logic.

From a conceptual perspective, environmentally oriented infrastructure modifies the relationship between the state, private capital, and society. Traditional infrastructure finance often relied on the expectation that commercial viability combined with stable regulatory frameworks would be sufficient to attract investors. This expectation is less realistic in the field of sustainable projects. Many of the most needed investments generate environmental and social benefits that are diffuse, non-market, and long-term. As a result, private capital tends to undervalue these projects because the expected return profile does not correspond to the typical requirements of commercial finance. The intellectual argument for a dedicated financial framework, therefore, begins with the need to correct the discrepancy between private incentives and social benefits.

A further layer of justification arises from the scale and complexity of contemporary environmental challenges. Climate change introduces systemic uncertainty that affects energy systems, agriculture, water resources, transport, and urban infrastructure. Traditional financial

instruments were not designed to capture the multidimensional character of climate risks. Investment decisions in environmentally oriented infrastructure, therefore, require the integration of long-range climate scenarios, probabilistic assessments of environmental stress, and dynamic modelling of resource availability. In this context, strategic foresight becomes essential for providing the analytical foundation needed to anticipate long-term trajectories, reduce uncertainty, and stabilize investment expectations. Private investors often lack either the tools or the institutional mandate to internalize these complex risks, which elevates the role of public financial frameworks equipped with strategic foresight to guide decision-making and orient capital toward resilient infrastructure.

Institutional fragmentation further reinforces the need for a structured financial architecture. Many economies struggle to develop coherent project pipelines that align with contemporary environmental standards. Fragmented regulatory environments, limited technical capacity, the absence of long-duration financial instruments, and inadequate governance mechanisms undermine the credibility of national development strategies. Strategic foresight helps overcome these constraints by enabling coordinated action among government bodies, financial institutions, and project developers [2]. It supports the diffusion of best practices, the harmonization of evaluation criteria, and the creation of stable expectations that are indispensable for mobilizing investment in sustainable infrastructure. Another central dimension concerns the dynamic interplay between environmentally oriented infrastructure and technological progress. Clean energy systems, climate-resilient construction, sustainable mobility, and efficient water technologies depend on continuous innovation. Investment in such infrastructure is therefore both a response to immediate needs and a catalyst for research, development, and the diffusion of technology. Strategic foresight provides the intellectual foundation for understanding this feedback loop [3]. By incorporating long-term learning effects, encouraging experimentation, and facilitating technological upgrading, a foresight-informed financial framework strengthens innovative ecosystems and enhances long-term competitiveness.

The macroeconomic implications of green infrastructure finance are equally significant. Investment in this domain stimulates aggregate demand, raises productivity, and enables the emergence of new economic sectors. It creates employment in engineering, construction, environmental management, digital technologies, and research. Environmentally oriented infrastructure reduces exposure to global resource market volatility by lowering dependence on imported fossil fuels and reinforcing the stability of local energy systems. It enhances community resilience by reducing vulnerability to climate-related disruptions. These macroeconomic benefits accumulate over time, enabling economies to shift onto sustainable growth trajectories. Strategic foresight ensures continuity of investment flows and strengthens the coherence of long-term development strategies, making it a constitutive component of stable and forward-looking green finance [2; 3].

Intellectual reasoning also requires considering the social dimension of environmentally oriented infrastructure. Equitable access to clean water, sustainable transportation, efficient waste management systems, and reliable energy sources form the core of inclusive development. Social benefits include improved public health, reduced inequality, and enhanced quality of life. These benefits justify the involvement of public investment because private markets alone do not account for broad social welfare. A well-structured financial framework incorporates affordability criteria, equity considerations, and mechanisms to safeguard vulnerable populations from exclusion. This strengthens the legitimacy of environmentally oriented infrastructure as a public priority.

A further argument concerns ecological integrity. Infrastructure that disregards environmental constraints may generate high economic returns in the short run but create long-lasting ecological damage. Environmentally oriented infrastructure aims to reverse this pattern by restoring natural ecosystems, reducing emissions, enhancing resource efficiency, and promoting the regeneration of biodiversity. These benefits cannot be monetized easily, yet they are crucial for the survival of societies. The financial framework for such infrastructure must therefore include evaluation methodologies capable of capturing ecological value. It should require environmental impact assessments, encourage nature-based solutions, and promote long-duration projects that enhance ecological resilience. The role of international institutions is an integral component of the intellectual

foundation. Many countries are unable to independently accumulate the capital required for large-scale infrastructure transformation. International financial institutions provide concessional financing, risk mitigation instruments, technical expertise, and normative guidance. Their participation enhances the confidence of private investors and encourages national authorities to adopt consistent long-term strategies. A dedicated financial framework facilitates the alignment of national policies with global sustainability objectives, thereby strengthening cooperation across borders.

An advanced intellectual rationale must also address the temporal dimension of environmentally oriented infrastructure. The consequences of climate change unfold over decades, while infrastructure assets often remain in operation for many generations. Investment decisions taken today shape the developmental possibilities of the future. A financial framework, therefore, must adopt a multigenerational perspective, integrate long-term horizons into planning, and establish governance mechanisms that protect society from short-term political fluctuations. This contributes to the durability of infrastructure strategies and ensures that public resources are allocated in a manner consistent with long-range sustainability goals [4].

Environmentally oriented infrastructure also influences the evolution of financial systems themselves. As green projects expand in scale and variety, financial institutions must adjust their lending practices, risk models, and strategic priorities. The intellectual foundation for a financial framework, therefore, includes the idea that finance cannot remain static in the face of environmental transformation. It must evolve toward long-duration credit, structured risk-sharing, transparent disclosure, and the integration of environmental criteria. Such evolution strengthens the alignment between financial decisions and sustainability outcomes. A further dimension of the rationale concerns global economic interdependence. Environmental challenges do not respect national borders, and infrastructure solutions must therefore consider regional and international linkages. Transport corridors, energy grids, river basins, and coastal systems require cooperative approaches. A financial framework designed for environmentally oriented infrastructure can encourage cross-border investment, harmonize regulatory standards, and support regional coordination [5]. This strengthens resilience and improves the efficiency of collective action.

The intellectual basis for a dedicated financial framework underscores the necessity of aligning economic development with the planet's biophysical limits. Environmental constraints necessitate societies to adopt new economic pathways that rely on efficient resource use, renewable energy sources, and resilient ecosystems. Environmentally oriented infrastructure represents the material foundation of these pathways. Its financing cannot rely solely on traditional mechanisms because the scale of investment required and the nature of the benefits produced differ fundamentally from conventional infrastructure. A specialized financial framework provides institutional stability, analytical clarity, and strategic coherence needed to support this transformation.

Список використаних джерел:

1. Панченко В., Резнікова Н. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навчальний посібник. Київ: АграрМедіа, 2025. 471 с.
2. Панченко В., Резнікова Н., Іващенко О. Стратегічний форсайт як інструмент протидії сучасним глобальним викликам економічній безпеці і нерівності: досвід ЄС для України у сприянні стійкості та сталості. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки. 2023. № 4 (320). С.31-39. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-5>
3. Панченко В.Г., Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Форсайт як інструмент відповідального державного управління і стратегування міжнародної економічної політики в умовах загострення глобальних проблем розвитку. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2024. № 326 (1). С. 350-358. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-55>
4. Яценко О., Дугінець Г., Панченко В. Євроінтеграційні імперативи повоєнного відновлення України на засадах сталості: у пошуках джерел фінансування. Вісник

Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2024. № 334(5). С. 616–623. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-93>.

5. Резнікова, Н. В., & Грод, М. І. Формування інституційної підтримки розвитку циркулярної економіки та її сталого фінансування в Європейському Союзі. *Економіка України*. 2023. №11(744). С. 52–75. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.11.052>

ГУРБИК А.С.,

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

ОНП «Економіка»,

Національний транспортний університет

ЗАПЛІТНА Т.В.,

кандидат економічних наук, доцент,

Національний транспортний університет

СУТНІСТЬ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ ТРАНСПОРТУ

За короткий період у вимірах сучасного формаційного розвитку «Промисловість 4.0» технологічна трансформація докорінно перетворила процеси суспільного буття в площину єдиної саморегульованої системи сталого розвитку. Суспільство визначило новітні орієнтири економічної поведінки за принципом розвитку технологій та адаптації сучасного виробництва. Разом зі всіма процесами трансформації суспільство вирішує проблематику адаптації технологій та вчиться управлінню механізмами ефективної взаємодії людини і злиття автоматизованого виробництва до сучасних викликів. Сучасні перетворення в соціально-економічній будові додає ієрархічного впливу на економічний розвиток саме технологічного підґрунтя. Докорінно змінюючи спосіб організації та функціонування економічних процесів не лише за впливом технологічної трансформації, а й безпосередньо штучного інтелекту - драйвера економічного зростання та формування новітніх конкурентних переваг у всіх сферах сучасного суспільного виробництва. Технологічна трансформація визначаючи штучний інтелект феноменом продуктивності, який поєднує нові можливості технічної і економічної ефективності у альтернативних перевагах перетворення систем комплексної автоматизації на прорив у моделюванні сталого розвитку. Долучення технологічної трансформації до впровадження автоматизованих систем та штучного інтелекту як ефективного й технологічного фактору виробництва у бізнес-процеси транспорту на техніко-економічному рівні, можна сказати радикальним чином відтворює тенденції моделювання ефективного управління та визначає сценарії стратегічного розвитку транспорту та інших галузей одночасно.

Привернення уваги до штучного інтелекту як драйвера технологічного стимулювання та його мультифакторна унікальність у сучасних завданнях створювати нові моделі зростання економіки на сьогоднішній день обговорюються та виносяться на суспільну апробацію науковою спільнотою західних та українських науковців. Більшість західних вчених додають скептичних прогнозів щодо технологічної трансформації через те, що вважають впровадження штучного інтелекту в організаційно-виробничі процеси призведе до руйнівних наслідків світового ринку праці зменшуючи зайнятість до 50%. На думку Лоуренс, М., К. Робертс та Л. Кінг стверджують, що автоматизація на основі штучного інтелекту навряд чи негативно вплине на ринок праці через її значні позитивні ефекти (ефект поновлення на роботі), які протидіятимуть негативним наслідкам заміщення на ринку праці та можуть розглядатися як шумпетерівське «творче руйнування».

Як зазначає О.І. Піжук: «Більшість наукових досліджень присвячена філософському аналізу феномену штучного інтелекту як економічної цінності для сучасної людини і суспільства.» [2, С. 41] На думку А.В. Бабічева та Б.В. Самородова: «...впровадження

технологій та штучного інтелекту в діяльність виробничо-економічних систем і бізнес-структур дозволить створити віральний синергетичний ефект як між різними секторами економіки, так і управлінськими інституціями.» [1, С. 260] Можна погодитись з більшістю аналітиків-експертів, що використання штучного інтелекту дозволить забезпечити щорічний ріст глобальної економіки, забезпечуючи приріст світового ВВП понад 10%, при цьому за оцінками світових аналітичних агенцій до 2030 року 70 % компаній використовуватимуть штучний інтелект у бізнес-процесах. [3]

Транспорт є однією з ключових галузей економіки, що впливає на розвиток усієї соціально-економічної системи країни. У XXI столітті впровадження цифрових технологій, особливо штучного інтелекту, як ефективного й технологічного фактору виробництва, який докорінно змінює спосіб організації та функціонування транспортних систем. Ці технології створюють нові можливості для підвищення ефективності перевезень, зниження операційних витрат, покращення якості обслуговування та забезпечення безпеки.

Технологічна трансформація, викликана цифровізацією і автоматизацією, включає впровадження автономних транспортних засобів, інтелектуальних систем управління трафіком, а також застосування IoT і великих даних для моніторингу і прогнозування. Водночас, вона ставить перед транспортною галуззю нові виклики, пов'язані із кібербезпекою, етичними питаннями, правовим регулюванням та соціальними наслідками. Також цифровізація транспорту — не лише технологічний тренд, а й стратегічна необхідність для забезпечення конкурентоспроможності економіки, сталого розвитку, енергетичної ефективності та екологічної безпеки. Технологічні рішення на основі ШІ сприяють автоматизації процесів, оптимізації людського фактору, підвищенню точності прогнозування та ефективному розподілу ресурсів. Усе це дозволяє значно знизити операційні витрати, скоротити час доставки, підвищити безпеку руху та рівень сервісу. Водночас технологічна трансформація супроводжується низкою викликів: питаннями кібербезпеки, адаптації законодавства до нових реалій, етичними дилемами, пов'язаними з автономністю рішень ШІ, а також соціальними наслідками, зокрема зміною структури зайнятості та необхідністю перекваліфікації кадрів.

Особливої актуальності ці процеси набувають у контексті урбанізації, зростання транспортного навантаження в містах та глобальних зусиль з досягнення кліматичних цілей. Саме тому дослідження впливу ШІ на економічні процеси у транспортній сфері є надзвичайно важливим як з наукової, так і з практичної точки зору.

Штучний інтелект стає ключовим елементом у формуванні нової парадигми транспортної економіки. За даними OECD, ШІ значно знижує торгові та логістичні витрати, підвищуючи швидкість і надійність перевезень у міжнародній торгівлі [6, с. 12–14].

В основі застосування ШІ лежать алгоритми машинного навчання, обробка великих масивів даних (big data), а також інтеграція систем штучного інтелекту з апаратними засобами — автономними транспортними засобами, інтелектуальними датчиками, системами моніторингу. ШІ дозволяє не лише автоматизувати рутинні операції, але й передбачати ризики, оптимізувати маршрути, адаптуватися до змін у режимі реального часу.

Економічний ефект від впровадження ШІ в транспорті включає зниження собівартості перевезень, збільшення пропускної здатності інфраструктури, а також стимулювання розвитку суміжних галузей, таких як IT, енергетика, екологія. Трансформація також сприяє створенню нових робочих місць у сферах аналітики даних, розробки програмного забезпечення та обслуговування інтелектуальних систем.

Перспективи розвитку транспортної галузі у контексті ШІ пов'язані з подальшим удосконаленням алгоритмів, розвитком квантових обчислень, розширенням сфери застосування IoT і 5G, що забезпечить більшу швидкість і надійність обміну даними.

Інтеграція транспортних систем із «розумними містами», розвиток мульти- і інтермодальних перевезень на базі цифрових платформ також відіграють ключову роль у майбутньому.

Технологічна трансформація транспортної галузі за допомогою ШІ відкриває нові горизонти для економіки, підвищуючи ефективність, безпеку і стійкість систем. Водночас вона ставить перед суспільством нові виклики, що потребують системного підходу і співпраці різних секторів. Подальший розвиток вимагає балансування інновацій і регуляторних вимог, а також активного залучення усіх учасників ринку. Технологічна трансформація транспортної галузі за допомогою штучного інтелекту відкриває нові горизонти для підвищення ефективності, безпеки, економічної доцільності та сталого розвитку транспортних систем. Інтеграція ШІ з іншими цифровими технологіями — такими як Інтернет речей, великі дані, цифрові двійники та автоматизовані системи управління — сприяє не лише оптимізації логістичних і операційних процесів, а й формує нову інноваційну інфраструктуру для майбутнього транспорту.

ШІ дозволяє підвищити точність планування маршрутів, зменшити кількість аварій, знизити викиди CO₂, скоротити витрати часу і пального, а також забезпечити гнучкість у реагуванні на надзвичайні ситуації та зміни в попиті. Все це позитивно впливає на економіку як у макро-, так і в мікрівимірі, стимулюючи розвиток пов'язаних галузей — від інформаційних технологій до екологічного машинобудування.

Разом з тим, впровадження нових технологій супроводжується низкою серйозних викликів. До них належать: зростання потреб у захисті даних та кібербезпеці, етичні питання, пов'язані з автономністю рішень машин, ризики втрати робочих місць у традиційних сферах, а також необхідність адаптації законодавства до нових реалій. Особливої уваги вимагає підготовка кадрів — формування цифрової компетентності працівників та створення умов для перекваліфікації.

Майбутнє транспортної галузі значною мірою залежить від здатності урядів, бізнесу та наукової спільноти об'єднувати зусилля для впровадження інновацій на основі системного підходу. Розробка національних і міжнародних стратегій, інвестиції в дослідження, а також створення гнучких нормативних рамок — ключові чинники, що забезпечать успішне впровадження ШІ в транспортну економіку.

Отже, штучний інтелект не лише змінює технічну базу транспорту, а й трансформує саму логіку економічних процесів, формуючи нову модель мобільності — більш ефективну, безпечну, екологічну та клієнтоорієнтовану.

Список використаних джерел:

1. Бабічев А.В., Негляд А.В., Самородов Б.В. Сучасні технології та штучний інтелект як чинники модернізації інноваційного розвитку бізнес-структур. // Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024 рік. Том 9. № 4. С. 260 – 268. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-4-39>
2. Піжук О.І. Штучний інтелект як один із ключових драйверів цифрової трансформації економіки. // Економіка, управління та адміністрування. № 3 (89) 2019. С. 41 – 46. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-3\(89\)-41-46](https://doi.org/10.26642/jen-2019-3(89)-41-46)
3. The impact of artificial intelligence on growth and employment. Centre for economic policy research. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/impact-artificial-intelligence-growth-and-employment>
4. Nakaoka, T. (1987) 'On technological leaps of Japan as a developing country', *Osaka City University Economic Review*, Vol. 22, pp. 1-25.
5. Sokoloff, K. L. & Engerman, S. L. (2000) 'History Lessons: Institutions, Factor Endowments, and Paths of Development in the New World', *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 14, No.3, Summer, 2000, pp. 217-232.
6. Ferencz, Z., Schilling, K., & Winkler, H. (2022). *Artificial Intelligence in Transport Systems*. OECD Publishing. [Сторінки 5–7, 12–14, 20–22, 25]
7. Niestadt, M. (2019). *Autonomous Transport: Challenges and Opportunities*. *Transport Research Journal*, vol. 34, no. 2. [Розділи 3, 4, 5]

8. Toxigon, A. (2023). Smart Traffic Management and AI Applications. *Urban Transport Review*, 29(3), 7–13. [Сторінки 8–9, 11]
9. MDPI. (2024). Sustainable Transport and AI Integration. *Sustainability Journal*, vol. 16. [Розділ 2]

ДЕРЕВ'ЯНКО А.С.,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
ОП «Міжнародний бізнес»,
Маріупольський державний університет

ВПЛИВ ЗМІНИ КЛІМАТУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН

Зміна клімату є одним із найважливіших викликів сучасності, що має комплексний вплив на економічний розвиток держав. Підвищення середньої температури, екстремальні погодні явища, деградація природних ресурсів та зростання рівня моря створюють нові ризики для економічних систем, змінюють структуру виробництва та споживання, а також формують нові пріоритети державної політики.

Насамперед зміна клімату впливає на аграрний сектор. Сільське господарство є надзвичайно чутливим до коливань температури, кількості опадів та частоти посух. У багатьох країнах світу вже спостерігається зниження врожайності зернових культур, що призводить до зростання цін на продовольство та посилення продовольчої небезпеки [1]. Для економік, які значною мірою залежать від аграрного виробництва, це означає втрату експортного потенціалу та зниження доходів населення.

Другим важливим аспектом є енергетика. Зміна клімату стимулює перехід до відновлюваних джерел енергії, адже традиційні викопні ресурси не лише спричиняють викиди парникових газів, а й стають економічно менш вигідними через зростання витрат на їх видобуток та транспортування. Країни, які інвестують у сонячну, вітрову та біоенергетику, отримують конкурентні переваги, знижують залежність від імпорту енергоносіїв та формують нові ринки праці [2].

Зміна клімату також впливає на інфраструктуру. Екстремальні погодні явища — повені, урагани, лісові пожежі — призводять до руйнування транспортних шляхів, житлових будинків, промислових об'єктів. Витрати на відновлення інфраструктури зростають, що створює додаткове навантаження на державні бюджети. За оцінками Світового банку, щорічні економічні втрати від кліматичних катастроф у світі сягають сотень мільярдів доларів [3].

Особливу увагу слід приділити соціально-економічним наслідкам. Зміна клімату спричиняє міграцію населення з регіонів, які стають непридатними для проживання, що створює додатковий тиск на ринки праці та соціальні системи. Зростає нерівність між країнами: держави з високим рівнем доходів мають більше ресурсів для адаптації, тоді як країни, що розвиваються, стикаються з дефіцитом фінансування та технологій.

Водночас зміна клімату відкриває нові економічні можливості. Розвиток «зеленої» економіки, інвестиції в енергоефективність, створення екологічних інноваційних кластерів сприяють формуванню нових ринків і робочих місць. Країни, які першими адаптуються до кліматичних викликів, отримують стратегічні переваги у глобальній конкуренції.

Для України питання кліматичних змін є особливо актуальним. Зростання середньорічної температури, часті посухи та деградація ґрунтів впливають на аграрний сектор, який є ключовим для економіки. Водночас, перехід до відновлюваної енергетики та розвиток циркулярної економіки можуть стати драйверами сталого розвитку. Важливим завданням є інтеграція кліматичної політики у всі сфери економічного планування, формування системи «зеленого» фінансування та залучення міжнародної допомоги для адаптації.

Таким чином, вплив зміни клімату на економічний розвиток країн є багатовимірним: він створює як загрози, так і можливості. Ефективна відповідь на ці виклики потребує

комплексної політики, що поєднує екологічні, економічні та соціальні інструменти. Лише системний підхід дозволить забезпечити стійкість економік у довгостроковій перспективі та зберегти баланс між розвитком і збереженням довкілля.

Список використаних джерел:

1. FAO. The State of Food Security and Nutrition in the World. Rome, 2023 [online]. Available at: <https://www.fao.org>
2. IRENA. World Energy Transitions Outlook 2023. Abu Dhabi, 2023 [online]. Available at: <https://www.irena.org>
3. World Bank. Climate Change and Economic Development Report. Washington, 2023 [online]. Available at: <https://www.worldbank.org>

ІВАНОВА В.В.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри раціонального природокористування
та охорони навколишнього середовища,
Маріупольський державний університет,
експерт ГО «Екологічні новини»

КУНДЕЛЬСЬКА Т.В.,

кандидат технічних наук, старша наукова співробітниця,
Природний заповідник «Горгани»,
експерт ГО «Екологічні новини»

МАШКОВА О.В.,

кандидат географічних наук, менторка програм Zero Waste Cities
Zero Waste Business Certification,
голова ГО «Екологічні новини»

БІОВІДХОДИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ГРОМАД

Система управління відходами в Україні тривалий час залишалася проблемною: відсутність належної інфраструктури, хаотичне захоронення на полігонах, низький рівень роздільного збору та переробки. Ці виклики ще більше загострилися в умовах війни. Руйнування інфраструктури, переміщення населення та зростання навантаження на приймаючі громади призвели до збільшення обсягів побутових відходів, у тому числі біовідходів. Втрата або пошкодження полігонів змусила громади шукати нові рішення, адже неконтрольоване захоронення створює ризики для довкілля та здоров'я людей.

У відповідь на ці виклики було прийнято Закон України «Про управління відходами» (2022 р.) та Постанову КМУ № 947 від 05.09.2023, які визначили нові рамки для органів місцевого самоврядування [1, 2]. Відтепер кожна громада зобов'язана розробити Місцевий план управління відходами (МПУВ), що має враховувати всі потоки відходів, у тому числі біовідходи. Законодавство гармонізоване з європейськими вимогами, де пріоритетом є запобігання утворенню відходів, їх повторне використання та переробка, а мінімізація захоронення визначається як стратегічна мета.

Одним із показників економічного зростання країни є збільшення обсягів утворюваних відходів у процесі життєдіяльності людини та господарської діяльності поза межами житла. Серед них більше половини становлять біовідходи - харчові залишки, відходи харчової промисловості та зелених насаджень, які здатні до анаеробного чи аеробного розкладання [3].

За розрахунковими даними міжнародних експертів, в Україні щорічно утворюється близько 5,2 млн тонн біовідходів, що становить у середньому 47% загального обсягу побутових відходів [3].

Стан сфери управління біовідходами в Україні [3]:

- основна частина біовідходів потрапляє на полігони та звалища;
- діяльність із компостування та попереднього оброблення практично відсутня;
- у містах відходи зелених насаджень збираються окремо, але здебільшого вивозяться на полігони без компостування;
- у сільській місцевості поширені практики компостування на присадибних ділянках, використання харчових залишків на корм худобі, а також спалювання зелених відходів.

Згідно із Законом України «Про управління відходами» (2022 р.) [1], *біовідходи* - відходи, що мають властивість піддаватися анаеробному або аеробному розкладу, такі як відходи харчових продуктів або відходи харчової промисловості на всіх етапах виробництва та споживання, відходи від зелених насаджень;

Біовідходи мають різноманітну структуру, що охоплює як побутові, так і виробничі потоки:

- харчові залишки: овочі, фрукти, хлібобулочні вироби, м'ясо, риба, молочні продукти;
- зелені відходи: трава, листя, гілки, квіткові рештки;
- деревина та деревні відходи: обрізки, тирса, залишки меблевого виробництва;
- папір та картон: особливо ті, що забруднені органічними домішками й не придатні для вторинної переробки;
- відходи аграрного виробництва: залишки після переробки зернових, соняшнику, кукурудзи, а також гній та послід у тваринництві.

Біовідходи становлять найбільший відсоток у морфологічному складі побутових відходів (19-67,8%) [4-8]. Це пояснюється тим, що харчові продукти та органічні матеріали утворюються щодня у кожному домогосподарстві, закладі харчування та підприємстві харчової промисловості; вони мають короткий життєвий цикл: швидко псуються, не підлягають тривалому зберіганню, тому одразу переходять у категорію відходів.

Фокус уваги в управлінні відходами на біовідходах є особливо важливим з кількох причин:

- потрапляючи у змішаний потік, біовідходи забруднюють інші матеріали (пластик, папір, скло), зменшуючи їхню ресурсоцінність та можливість переробки;
- при гнитті на полігонах біовідходи виділяють метан — один із найпотужніших парникових газів, що має у десятки разів більший вплив на зміну клімату, ніж CO₂;
- відсутність системи компостування та централізованого збору призводить до утворення інфільтрату та інших токсичних сполук, які забруднюють ґрунти та водні ресурси;
- управління біовідходами є першим і найбільш практичним кроком для громад України у вирішенні проблем поводження з відходами та досягненні цілей сталого розвитку. Це зумовлено тим, що організація їхнього роздільного збору та відновлення є відносно простою у впровадженні, не потребує надмірних фінансових витрат, дозволяє швидко зменшити навантаження на полігони та забезпечує економію коштів місцевого бюджету. Крім того, належне управління біовідходами створює додаткову економічну цінність у вигляді компосту, органічних добрив та біогазу, які можуть бути використані у сільському господарстві та благоустрою територій.

При розробці плану управління біовідходами необхідно враховувати всі джерела та суб'єкти їх утворення, а не обмежуватися лише побутовим сектором. Значний обсяг біовідходів формується також у сфері харчової промисловості, торгівлі, аграрному виробництві, комунальному господарстві та закладах соціальної сфери. Ігнорування цих потоків призводить до неповної оцінки масштабів проблеми та знижує ефективність управлінських рішень. Комплексний підхід, що охоплює всі галузі, дозволяє:

- забезпечити реалістичне планування обсягів збору та переробки;
- створити економічно доцільні та екологічно безпечні механізми рециклінгу;
- оптимізувати витрати місцевих бюджетів;
- наблизити систему управління відходами до європейських стандартів та цілей сталого розвитку.

Реальні обсяги відходів сільського господарства в Україні, понад 90 відсотків яких можуть застосовуватися у процесах рециклінгу, багаторазово перевищують дані Держстату. Здійснені розрахунки показують, що річний обсяг утворення сільськогосподарських відходів сягає 177,5 млн. тонн, але лише близько 5 відсотків їх відображено в статистичній звітності. За таких обставин немає можливості формувати дієву державну систему управління відходами, яка, зокрема, забезпечувала б введення значних ресурсів рослинного та тваринного походження у виробництво через рециклінг відходів. Водночас важливо також ураховувати конкурентність форм і напрямів рециклінгу відходів сільського господарства з огляду на загальноекономічну та екологічну доцільність. Фермерські господарства більшу частину відходів використовують у власних господарських цілях. На сьогодні відходів органічної сировини, які утворюються в українському агросекторі, достатньо для роботи 1,5 тис. біогазових електроустановок загальною потужністю понад 100 МВт, а біогазовий резерв становить 15 млрд. кубічних метрів на рік (20 відсотків річного споживання природного газу) [3].

Для громад України критично важливо чітко розмежувати біовідходи та інші біологічні відходи, адже лише перші можуть бути ефективно залучені у процеси рециклінгу (компостування, біогаз, органічні добрива). Інші ж групи потребують спеціальних правил утилізації через санітарні, епідеміологічні чи хімічні ризики. Це розмежування дозволяє уникнути помилок у плануванні, забезпечує безпеку населення та підвищує економічну ефективність системи управління відходами [10].

У громад України, зокрема малих, існує потреба у практичних інструментах, які допоможуть їм реалізувати принципи належного управління біовідходами на місцевому рівні. Саме з метою вирішення цієї потреби ГО «Екологічні новини» (м. Херсон) підготовлено «Методичні рекомендації з розробки місцевого плану управління біовідходами: алгоритм та шаблон для громад». Мета цієї розробки - надати органам місцевого самоврядування максимально зручний, покроковий алгоритм та готовий шаблон для заповнення, що дозволить:

Впровадження системи управління біовідходами відповідно до цих рекомендацій є ключовим кроком для досягнення цілей сталого розвитку громади, зменшення її вуглецевого сліду та створення економічної цінності.

Список використаних джерел:

1. Про управління відходами: Закон України» № 2320-IX від 20 червня 2022 року. URL: [Про управління відходами | від 20.06.2022 № 2320-IX](#)
2. Про затвердження Порядку розроблення, погодження та затвердження місцевих планів управління відходами: Постанова КМУ № 947 від 05.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2023-%D0%BF#Text>
3. Морфологічний склад побутових відходів узагальнені дані населених пунктів України. URL: <https://u-lead.org.ua/storage/admin/files/6c39ec127cadea84a3bd81453656d3ae.pdf>
4. НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЛАН управління відходами до 2033 року. URL: [Про затвердження Національного... | від 27.12.2024 № 1353-р](#)
5. Визначення параметрів утворення побутових відходів у населених пунктах України для цілей регіонального планування. URL: <https://mu.edu.ua/c/errqe>
6. Методичні рекомендації з визначення морфологічного складу побутових відходів: URL: <https://mu.edu.ua/c/4Xm9e>
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо застосування одиниці маси, як основної одиниці під час здійснення операцій поводження з побутовими відходами / Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30.08.2013р., № 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0426858-13#Text>
8. Аналіз системи управління відходами. URL: <https://docs.google.com/document/d/11HyFOCJJivqUovWVqTS-uDTPELHi8FJF/edit>

9. Про затвердження Порядку класифікації відходів та Національного переліку відходів. URL: Про затвердження Порядку класиф... | від 20.10.2023 № 1102

10. Дорожня карта управління біовідходами в малих громадах України: практичний порадник / О. Машкова, В. Іванова, О. Карпенко, В. Коваленко ; за ред. С. Сидоренко. – Київ: МДУ. 2024. – 58 с. URL: <https://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/8943>

КИРИЛЕНКО С.В.,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри підприємництва і торгівлі,
Західноукраїнський національний університет

ЦИФРОВА ЕКОСИСТЕМА ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ ПРИСКОРЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У сучасному глобальному середовищі цифрові технології перетворилися на ключовий чинник, що визначає динаміку економічних, соціальних та екологічних процесів. Відбувається поступовий перехід від окремих технологічних рішень до цілісних цифрових екосистем, так званих, комплексних інфраструктур, у межах яких дані, інновації, сервіси та учасники ринку взаємодіють у єдиному інформаційному просторі. Такий підхід дозволяє не лише підвищити ефективність традиційних механізмів управління, а й створює передумови для принципово нової моделі сталого розвитку, орієнтованої на інтегрованість, відкритість і довгострокову стійкість [1].

Цифрові екосистеми забезпечують можливість синхронізувати економічні та соціальні процеси, підвищувати прозорість ухвалення рішень, зменшувати транзакційні витрати й пришвидшувати впровадження інновацій. Вони формують середовище, у якому бізнес, громадськість, держава та наукові інституції можуть ефективно співпрацювати, обмінюватися даними й створювати нові моделі взаємодії. Їхнє значення особливо зростає на тлі глобальних викликів енергетичних, екологічних та соціальних, що потребують оперативних рішень і якісної аналітики [1-6].

У контексті сталого розвитку цифрова екосистема виступає не лише технологічною інфраструктурою, а й стратегічним інструментом модернізації економіки. Вона забезпечує можливість переходу до циркулярних виробничих моделей, покращує облік та використання природних ресурсів, підсилює ефективність управління енергетичними системами, а також сприяє формуванню інклюзивних соціальних практик. Завдяки цифровим платформам стає можливим точне прогнозування екологічних ризиків, оперативний контроль за станом довкілля, підвищення доступності адміністративних послуг і створення умов для більшої економічної участі громадян.

Для країн, які обирають шлях цифрової трансформації, екосистемний підхід означає формування нового інституційного середовища, здатного забезпечити швидке адаптування до технологічних змін і створення конкурентних переваг на міжнародній арені. Розвинена цифрова екосистема виступає каталізатором інновацій, стимулом для розвитку високотехнологічного підприємництва та платформою, що об'єднує різні компоненти сталого розвитку в цілісну систему. Таким чином, цифрова екосистема стає фундаментом для пришвидшення соціально-економічних трансформацій, інтегруючи сучасні технології, інституційні механізми та інтелектуальний потенціал суспільства.

Цифрова екосистема являє собою складну, багаторівневу мережу взаємопов'язаних технологічних, економічних та соціальних компонентів, які функціонують у єдиному інформаційному просторі. Вона включає не лише цифрову інфраструктуру, програмні рішення та аналітичні платформи, але й економічні інституції, державні структури, бізнесові та громадські організації. Основна відмінність цифрової екосистеми від традиційних технологічних систем полягає у здатності до самоорганізації, інтеграції різнорідних даних та

формуванні синергії між учасниками процесу [3]. У контексті сталого розвитку цифрова екосистема виступає інструментом забезпечення збалансованого економічного зростання, соціальної стабільності та екологічної безпеки. Вона дозволяє інтегрувати ключові показники сталості, сприяє ефективному розподілу ресурсів і оптимізації процесів управління, що є критично важливим у сучасних умовах швидких глобальних змін.

Цифрові технології кардинально змінюють способи ведення бізнесу, виробничі процеси та структуру зайнятості. Ключові механізми впливу цифрових екосистем на економіку включають: оптимізацію ресурсного використання та підвищення продуктивності; створення нових ринкових ніш і платформ; стимулювання малого та середнього бізнесу; підвищення ефективності державного управління.

Цифрові екосистеми формують нові механізми соціальної взаємодії та забезпечують підвищення якості життя населення. Основні соціальні ефекти включають [1-6]: онлайн-платформи забезпечують доступ до сучасних знань, курсів і програм перепідготовки незалежно від географічного розташування чи соціального статусу; електронні сервіси зменшують бюрократичні перепони, підвищують прозорість і ефективність державного управління; цифрові комунікаційні платформи та соціальні мережі сприяють більшій соціальній інтеграції, розвитку громадянських ініціатив і колективних рішень.

Також зауважимо, що цифрові технології мають потенціал істотно зменшувати негативний вплив виробничих процесів на навколишнє середовище. Важливі напрямки екологічного впливу включають: сенсорні системи та аналітика дозволяють прогнозувати зміни клімату, стан повітря, води та ґрунтів; впровадження «розумних» енергомереж підвищує ефективність використання ресурсів і зменшує викиди вуглецю; цифрові платформи дозволяють відстежувати життєвий цикл матеріалів і забезпечувати їх повторне використання.

Попри значний потенціал, цифрові екосистеми стикаються з низкою викликів, які потребують системного вирішення: різний рівень доступу до інтернету та цифрових технологій у регіонах і соціальних групах обмежує ефективність системи; вразливість до атак і несанкціонованого доступу потребує розробки надійних механізмів кібербезпеки; недостатній рівень цифрових навичок обмежує можливості громадян і підприємств повноцінно користуватися перевагами цифрових систем; відсутність єдиної стратегії розвитку цифрових екосистем ускладнює їхнє масштабування та інтеграцію.

Аналіз цифрових екосистем як інструменту прискорення сталого розвитку дозволяє зробити низку фундаментальних висновків щодо їхнього функціонування, потенціалу та обмежень. По-перше, цифрова екосистема виступає комплексною платформою, що об'єднує технологічні, економічні та соціальні компоненти в єдиному інформаційному середовищі. Вона створює умови для інтеграції інновацій у виробничі процеси, фінансові механізми та систему державного управління, що дозволяє підвищити ефективність використання ресурсів і прискорити економічне зростання.

По-друге, цифрові екосистеми сприяють розвитку економічної стійкості через оптимізацію виробничих процесів, впровадження «розумних» технологій управління енергетичними, логістичними та фінансовими потоками, а також через створення нових ринків і видів діяльності. Особливо важливим є їхній вплив на розвиток малого та середнього бізнесу, який отримує доступ до глобальних ринків, інноваційних інструментів та фінансових ресурсів, що забезпечує економічну інклюзію та стимулює конкурентоспроможність.

По-третє, соціальна складова цифрових екосистем є критичною для забезпечення інклюзивного та рівноправного розвитку. Цифрові платформи відкривають нові можливості для освіти, професійного розвитку та соціальної інтеграції. Вони забезпечують доступ до адміністративних та соціальних послуг, підвищують прозорість взаємодії між громадянами та державою, а також стимулюють розвиток громадянської активності й створюють умови для більш збалансованого розподілу соціальних благ.

По-четверте, екологічний аспект цифрових екосистем проявляється у здатності систем моніторингу та аналітики оптимізувати використання природних ресурсів, зменшувати негативний вплив на довкілля та впроваджувати принципи циркулярної економіки. Технології

цифрового моделювання дозволяють прогнозувати екологічні ризики і своєчасно коригувати економічну та виробничу діяльність, що сприяє досягненню цілей сталого розвитку.

Отже, цифрова екосистема слугує не лише технологічною платформою, а й стратегічною основою для забезпечення інтегрованого, ефективного та стійкого розвитку суспільства. Вона дозволяє поєднати економічну ефективність, соціальну справедливість та екологічну безпеку, створюючи умови для довгострокового підвищення якості життя населення, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та досягнення цілей сталого розвитку на національному та глобальному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Desyatnyuk, O., & Ptashchenko, O. (2025). Digital Technologies In Advancing The Green Economy Opportunities For Global Business And Financial Stability. *Baltic Journal of Economic Studies*, 11(1), 78-85. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-1-78-85>
2. Ptashchenko, O., Rozumnyi, O., Aliiev, E., Vovk, V., Shersheniuk, O. (2025) Digitalisation's Impact on Global Entrepreneurship and Marketing Strategies. *Journal of Information Systems Engineering and Management*, 2025, 10, pp.. 864–872, <https://jisem-journal.com/index.php/journal/article/view/2674>, DOI: <https://doi.org/10.52783/jisem.v10i16s.2674>
3. Кириленко С. Детермінанти інноваційного розвитку в контексті цифрової економіки та трансформації фінансового сектору. *Вісник східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*, вип. 4 (280), 2023, с. 74-79.
4. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Проблеми реінституціоналізації світової економіки в умовах незалежності: нові виклики глобальному регулюванню. *Економічна наука*. 2017. №10. С. 5-10.
5. Панченко В., Птащенко О., Резнікова Н., Карп В. Багатомірність проблем соціально-економічного розвитку в умовах глобальних викликів: інституційні рамки політики модернізації. *Економічний простір*. 2025. № 199. С. 86-98. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.199.86-98>
6. Панченко В.Г., Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Форсайт як інструмент відповідального державного управління і стратегування міжнародної економічної політики в умовах загострення глобальних проблем розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: *Економічні науки*. 2024. № 326 (1). С. 350-358. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-55>

МІТЮШКІНА Х.С.,

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри раціонального природокористування
та охорони навколишнього середовища,
Маріупольський державний університет

СУЧАСНА ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ: НА ШЛЯХУ ДО КЛІМАТИЧНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ

Необхідність кардинальної зміни підходів взаємодії людства з навколишнім середовищем була продиктована наявними змінами довкілля, коли сучасна екологічна ситуація характеризувалася: вичерпанням найбільш продуктивних природних ресурсів та помітним погіршенням якості атмосфери, води й земельних ресурсів. Ці процеси напряду пов'язувалися зі різким збільшенням кількості населення на планеті, різким зростанням суспільного виробництва та недосконалістю економічного механізму природокористування.

Багато зусиль було покладено для зміни сучасної екологічної ситуації, зокрема в рамках глобальної стратегії сталого розвитку, яку сповідують переважна частина країн світу, щонайменше, починаючи з 1992 року (підписання Концепції сталого розвитку на саміті в Ріо-

де-Жанейро). Отже, вважаємо доцільним проаналізувати темпи зростання основних показників (рис.1).

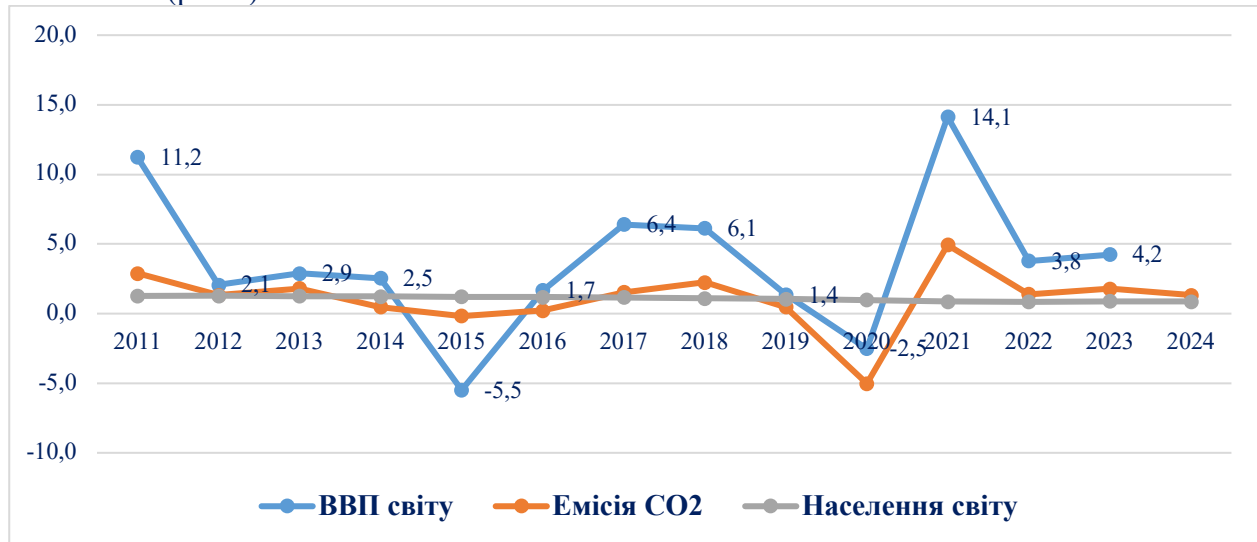

Рис. 1. Темпи зростання окремих показників світового розвитку, %*

**розраховано автором на основі джерел [1,2]*

Так, ми можемо спостерігати певну залежність трьох показників, крім того, аналіз свідчить, що середні темпи зростання населення та викидів CO₂ майже однакові за період дослідження і складають 1,1%. Проте світове виробництво за період 2010-2024 років зростало в середньому втричі більше (3,7%), що є позитивною тенденцією, але не достатньою для суттєвих змін. Технічний прогрес і швидке розгортання чистих технологій зменшують інтенсивність викидів у багатьох країнах, але глобальні викиди все ще ростуть через: зростання енергоспоживання (попит), збільшення споживання газу й нафти в окремих регіонах, затримки в реалізації політик та фінансуванні, субсидії на викопне паливо, інерцію існуючої інфраструктури і ослаблення природних поглиначів CO₂. [3].

Отже, ми можемо констатувати, що глобальні викиди постійно зростають. Енергетичний сектор залишається найбільшим джерелом викидів. У 2023-2024 рр. приріст у викидах пояснювали, зокрема, збільшенням споживання природного газу й продовженням роботи вугільних ТЕС у деяких країнах. Згідно інформації Міжнародної енергетичної агенції, яка опублікована у звіті 2025 року, загальні викиди CO₂, пов'язані з енергетикою, зросли на 0,8% у 2024 році, досягнувши історичного максимуму в 37,8 Гт CO₂. Це зростання сприяло рекордній концентрації CO₂ в атмосфері. У 2024 році викиди CO₂ від спалювання палива зросли приблизно на 1% або 357 млн. тонн CO₂, тоді як викиди від промислових процесів зменшилися на 2,3% або 62 млн. тонн CO₂. Зростання викидів було нижчим, ніж зростання світового ВВП (+3,2%), що відновило багаторічну тенденцію до відокремлення зростання викидів від економічного зростання, яка була порушена у 2021 році[3].

Відтак, чому ж попри великі зусилля світової спільноти та міжнародних інституцій, викиди продовжують рости. Спробуємо означити основні причини [3,4]:

- економічна активність та відповідне збільшення попиту. Навіть, якщо енергія стає чистішою на одиницю, загальне зростання споживання (зростання населення, розширення індустрій, підвищення рівня життя) збільшує абсолютний попит на енергію, а отже й викиди;
- застаріла інфраструктура. Основні енергетичні потужності (трубопроводи, ТЕС, підприємства, транспортні мережі) працюють багато років. Нові чисті рішення часто не можуть швидко замінити існуючі потужності через вартість, час і контрактні зобов'язання;
- недостатньо політичних рішень щодо реалізації Цілей сталого розвитку на національному рівні. Багато національних планів недостатньо амбітні, або їх реалізація затримується через політичні й фінансові бар'єри. Паризький механізм має підвищення

амбіцій, але темпи і масштаб політичних змін не відповідають необхідності скорочень викидів у найближчі роки;

- диспропорції розвитку країн та субсидії на викопне паливо. Світ потребує величезних інвестицій у відновлювану енергетику, мережі, зберігання енергії, енергоефективність. У той же час багато країн продовжують субсидувати викопне паливо, що стримує інвестиції в чисті рішення;

- збільшення попиту на електричну енергію. Поява нових інтенсивних галузей (великий розвиток дата-центрів, AI-тренування моделей);

- послаблення природних споживачів (моря, океани, регіональні ландшафти). Кліматичні зміни самі по собі послаблюють здатність океанів і лісів поглинати CO₂, тож частина людських викидів «залишається» в атмосфері довше, ніж раніше. Це означає, що те ж саме промислове викидання призводить до більшого приросту концентрації CO₂;

- глобальна нерівність та перенесення викидів. Часто скорочення викидів в одній країні відбувається за рахунок перенесення «вуглецево інтенсивного» виробництва в інші країни (leakage). Також багатші країни споживають товари, виробництво яких відбувається в інших регіонах із вищими викидами. Це ускладнює глобальну картину.

Отже прискорення переходу до вуглецевої нейтральності неможливо без припинення субсидування видобутку викопного палива і запровадження ефективного ціноутворення на вуглецеву сировину; мобілізацію приватного капіталу та міжнародної допомоги на інфраструктуру для відновлюваної енергії, мережеві оновлення й зберігання енергії; прискорене виведення вуглецевих активів з експлуатації та політики «just transition» (соціально справедлива трансформація праці й регіонів); масштабної екологізації енергетичного сектора та підвищення енергоефективності, локальної генерації енергії, електрифікації секторів транспорту та опалення.

Список використаних джерел:

1. UNCTADstat Data centre URL: <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/>
2. Energy Institute Statistical Review of World Energy 2025. URL: https://to.ratedpower.com/ebooks/solar-research-report/?utm_source=google&utm_medium=paid-pmax&utm_campaign=TrendsReportFeb25&utm_content=report&utm_term=rp&creative=&keyword=&matchtype=&network=x&device=c&gad_source=1&gad_campaignid=22751739760&gbraid=0AAAAADMLzotdiLEEGuvR4Bark5Pww3Y41&gclid=CjwKCAiAmKnKBhBrEiwAaqAnZ-2GrE0ytoUfd_WdDVxUG2F4v_C74rXarN0eNPW0FHslorXu_7vpNBoCj2IQAvD_BwE
3. Energy sector carbon emissions reached a new record in 2024. URL: https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2025/co2-emissions?utm_source=chatgpt.com
4. CLIMATE CHANGE 2023. Synthesis Report Summary for Policymakers. URL: https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf?utm_source=chatgpt.com

ПТАЩЕНКО О.В.,

доктор економічних наук, професор
професор кафедри економічної кібернетики та інформатики,
Західноукраїнський національний університет

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується стрімкою цифровою трансформацією, яка змінює структуру виробництва, моделі взаємодії між економічними агентами та формує нові підходи до забезпечення довгострокового зростання. Інновації та

цифрові технології стають не просто інструментом підвищення ефективності, а ключовим чинником формування стійкості економічних систем, їх здатності адаптуватися до динамічних глобальних змін. У цих умовах традиційні механізми розвитку поступово втрачають потенціал, натомість на перший план виходять знання, технологічні рішення та цифрові платформи, що забезпечують якісні зрушення в економічних і соціальних процесах.

Цифровізація охоплює всі сфери починаючи від промислового виробництва та державного управління до фінансового сектору й системи зайнятості. Штучний інтелект, блокчейн, хмарні обчислення, Інтернет речей та інші інноваційні рішення створюють підґрунтя для переходу економік до більш енергоефективних, ресурсозберігаючих і прозорих моделей функціонування. Застосування цих технологій дає змогу не лише оптимізувати виробничі процеси чи знизити транзакційні витрати, а й формує нові механізми соціальної взаємодії, розширює можливості для участі громадян і бізнесу у суспільному розвитку [1-5].

Питання стійкого економічного зростання сьогодні набуває особливої актуальності в умовах загострення екологічних проблем, демографічних диспропорцій та зростання ризиків глобальної нестабільності. У такій ситуації саме інноваційна складова стає фундаментом для досягнення збалансованого розвитку: вона забезпечує модернізацію традиційних секторів економіки, стимулює появу нових ринків і професій, знижує навантаження на природні ресурси та сприяє підвищенню конкурентоспроможності держави.

При цьому роль цифрових технологій виходить за рамки економічної площини, створюючи можливості для підвищення якості життя, розширення доступу до освіти та медичних послуг, покращення комунікацій і залучення громадян до прийняття управлінських рішень. Саме тому дослідження їхнього впливу на забезпечення сталого економічного зростання має комплексний характер і потребує врахування економічних, соціальних, екологічних та інституційних аспектів.

Інновації створюють мультиплікативний вплив: одна технологічна зміна здатна породжувати декілька хвиль сміжних перетворень так у логістиці, освіті, управлінні, фінансах. Цей ефект дозволяє говорити про формування нової моделі розвитку, у якій ефективність і продуктивність не просто зростають, а трансформуються у якість нового типу. Це закладає основу для сталого економічного зростання, де ресурси використовуються раціонально, а економічні процеси стають більш передбачуваними та менш залежними від зовнішніх шоків.

Зауважимо, що цифрові технології перетворюються на універсальний інструмент оптимізації економічних систем. Вони забезпечують автоматизацію рутинних операцій, змінюють механізми обробки інформації, дозволяють компаніям ухвалювати рішення на основі великих масивів даних та суттєво знижують вартість комунікацій. Цифровізація створює ефект мережності, коли взаємодія між суб'єктами економіки відбувається швидше, дешевше й без зайвих адміністративних бар'єрів.

До найвпливовіших цифрових технологій сучасності належать: штучний інтелект, який дозволяє формувати самонавчальні системи прогнозування й аналітики; кіберфізичні системи та Інтернет речей, що забезпечують постійний контроль виробничих процесів та зменшують імовірність помилок; блокчейн, який створює безпечні механізми збереження даних і гарантує прозорість транзакцій; цифрові фінансові сервіси, здатні формувати інклюзивну економічну інфраструктуру; хмарні платформи, що відкривають доступ до масштабованих обчислювальних ресурсів. Такі технології не лише покращують операційну ефективність, а й стають каталізатором соціальних змін, стимулюючи розвиток інтелектуального капіталу, підвищення доступності послуг і створення нових можливостей для різних груп населення.

Цифровізація не обмежується впровадженням технологій, а вона змінює логіку економічного розвитку. Сектор послуг стрімко розширюється, високотехнологічні галузі набувають домінуючої ролі, а традиційні виробничі моделі зазнають радикального оновлення. Сучасні підприємства переходять до гнучких форматів, скорочують часові витрати на виробничі цикли та інтегрують цифрові компоненти у всі етапи своєї діяльності.

До ключових структурних тенденцій належать [1-5]: перехід від лінійної до платформної економіки, де цифрові платформи забезпечують координацію між виробником і

споживачем; формування економіки даних, у якій інформація виступає стратегічним ресурсом; зростання ролі інтелектуальних сервісів, що замінюють частину традиційних професій; поширення дистанційних, гібридних та проектних форм роботи. Такі зрушення сприяють появі нових можливостей для розвитку бізнесу, водночас вимагаючи від економік високого рівня гнучкості та швидкої адаптації до технологічних змін.

З огляду на загострення кризових екологічних тенденцій цифрові технології стають інструментом для зменшення ресурсомісткості економіки. Вони дозволяють контролювати обсяги споживання енергії, оптимізувати логістику, підвищувати ефективність переробки відходів та зменшувати вуглецевий слід підприємств.

Серед найважливіших технологічних інструментів: інтелектуальні енергетичні системи, що забезпечують балансування навантажень; цифровий моніторинг стану довкілля, який підвищує точність екологічного прогнозування; інноваційні технології переробки та утилізації, що дозволяють зменшити обсяг промислових відходів; ресурсоефективні виробничі системи, що працюють на основі алгоритмів оптимізації. Такі рішення поєднують економічні та екологічні вигоди й створюють підґрунтя для переходу до низьковуглецевої моделі розвитку.

Інноваційний розвиток неможливий без відповідних інституційних механізмів. До ключових передумов належать: стабільне нормативне поле, прозорі правила для інвесторів, наявність підтримки дослідницьких і технологічних проєктів, розвиток цифрової інфраструктури. У країнах, де ці умови недостатньо розвинені, інновації просуваються повільно, а технологічний розрив із розвиненими економіками з часом лише поглиблюється.

Серед ключових бар'єрів: нестача інвестицій у наукові дослідження; слабкий рівень цифрової освіти населення; регуляторні обмеження; нерівномірність розвитку цифрової інфраструктури між регіонами; ризики кібербезпеки. Подолання цих перешкод є критично важливим для забезпечення сталого зростання, адже інноваційна економіка функціонує лише в умовах доступності цифрових ресурсів і передбачуваної державної політики.

Проведений аналіз підтверджує, що інновації та цифрові технології є не просто чинниками модернізації, а фундаментом економіки нового покоління. Вони дозволяють забезпечити сталу динаміку розвитку, підвищити продуктивність, скоротити ресурсні втрати та створити умови для енергетичної, соціальної й інституційної стійкості. Технологічні зміни формують системну перевагу для держав, здатних інтегрувати цифрові рішення у промисловість, освіту, управління та соціальну сферу.

Сталий розвиток у таких умовах набуває нового змісту: він ґрунтується не лише на зростанні обсягів виробництва чи підвищенні рівня зайнятості, а на створенні високотехнологічної, інклюзивної та екологічно відповідальної економіки. Цифровізація стає центральним інструментом цього процесу, адже забезпечує зростання у довгостроковій перспективі, зміцнює конкурентоспроможність та відкриває можливості для формування якісно нової моделі суспільного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Desyatnyuk, O., & Ptashchenko, O. (2025). Digital Technologies In Advancing The Green Economy Opportunities For Global Business And Financial Stability. *Baltic Journal of Economic Studies*, 11(1), 78-85. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-1-78-85>
2. Ptashchenko, O., Rozumnyi, O., Aliiev, E., Vovk, V., Shersheniuk, O. (2025) Digitalisation's Impact on Global Entrepreneurship and Marketing Strategies. *Journal of Information Systems Engineering and Management*, 2025, 10, pp.. 864–872, <https://jisem-journal.com/index.php/journal/article/view/2674>, DOI: <https://doi.org/10.52783/jisem.v10i16s.2674>
3. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Проблеми реінституціоналізації світової економіки в умовах незалежності: нові виклики глобальному регулюванню. *Економічна наука*. 2017. №10. С. 5-10.
4. Панченко В., Птащенко О., Резнікова Н., Карп В. Багатовимірність проблем соціально-економічного розвитку в умовах глобальних викликів: інституційні рамки політики

5. Панченко В.Г., Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Форсайт як інструмент відповідального державного управління і стратегування міжнародної економічної політики в умовах загострення глобальних проблем розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: *Економічні науки*. 2024. № 326 (1). С. 350-358. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-55>

РАДЧЕНКО В.С.,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

ОП «Міжнародна економіка»,

Маріупольський державний університет

СТАЛИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасний світ переживає ситуацію, коли одночасно виникає кілька серйозних загроз, від кліматичних змін до зростаючої соціально-економічної нерівності. У таких умовах традиційна модель сталого розвитку, закладена в Порядку денному до 2030 року, змушена суттєво трансформуватися, аби відповідати реаліям глобальної нестабільності. В контексті України, яка вде тривалий час протистохть повномасштабній агресії, питання сталого розвитку переходить із площини довгострокового планування в питання виживання та збереження державності.

Згідно зі Звітом про Цілі сталого розвитку 2024 року, світ значно відхилився від наміченого курсу та станом на 2024 рік лише 17% цільових показників знаходяться на шляху до виконання, а все інше перебуває у стані стагнації або регресу:

- 1) кількість жертв збройних конфліктів серед цивільного населення зросла на 72% у проміжку між 2022 та 2023 роками;
- 2) кількість вимушено переміщених осіб сягнула рекордних 120 мільйонів людей;
- 3) кліматична криза поглиблюється, оскільки 2024 рік став найтеплішим за історію спостережень, перевищивши поріг потепління на 1.5°C;
- 4) країни, що розвиваються, стикаються з дефіцитом фінансування ЦСР у розмірі чотирьох трильйонів доларів щорічно [1].

Війна стала причиною великої кількості руйнувань економічного потенціалу України, лише за даними Четвертої швидкої оцінки завданої шкоди (RDNA4), станом на 31 грудня 2024 року прямі фізичні збитки інфраструктурі сягнули 176 мільярдів доларів США, а загальна вартість відновлення оцінюється у 524 мільярди доларів [2]. Незважаючи на зростання ВВП на 2.9% у 2024 році, прогнози на 2025 вказують, що через дефіцит енергопотужностей та кадрову кризу, відбудеться зменшення ВВП до 2%, експорт товарів до ЄС у першій половині 2025 року впав на 5%, тому критичним є питання переходу від донорської залежності до залучення приватного капіталу, що, за оцінками IFC, дасть можливість покрити якнайменш до третини потреб на відновлення.

Крім економічної шкоди, військові дії призводять до значної екологічної катастрофи, через що Україна стала найбільш замінованою країною світу, де потенційно забрудненими є 174 000 кв. км територій, у свою чергу підрив Каховської ГЕС став причиною однієї з найбільших техногенних катастроф, позбавивши доступу до питної води 700 000 людей та завдавши шкоди аграрному сектору на суму понад 80 млрд доларів, а енергетичний сектор зазнав збитків на 20,5 млрд доларів, через що дефіцит потужності в пікові періоди сягає 6 ГВт. Відповіддю на ці виклики стала стратегія децентралізації, що включає в себе розвиток розподіленої генерації, встановлення когенераційних установок та об'єктів ВДЕ, а також передбачає залучення інвестицій на суму 50 мільярдів доларів для досягнення частки ВДЕ у 27% до 2030 року [3].

Попри все згадане вище, найкритичнішим викликом для сталого розвитку є демографічна ситуація. Чисельність населення на підконтрольних територіях скоротилася до 31.1 млн осіб, а сумарний коефіцієнт народжуваності впав до катастрофічного рівня у 0.7, що значно нижче необхідного рівня відтворення встановленого на 2.15. За прогнозами Інституту демографії та проблем якості життя НАН України, до 2050 року населення може скоротитися до 25 млн осіб за песимістичним сценарієм, враховуючи, що через високий рівень адаптації мігрантів за кордоном, значно зменшується ймовірність масового повернення переселенців на Батьківщину, що створює загрозу дефіциту трудових ресурсів для відбудови [4; 5].

Одже, забезпечення сталого розвитку України вимагає комплексної трансформації державної політики, тому пріоритетами мають стати:

- 1) збереження людського капіталу через програми повернення мігрантів;
- 2) децентралізація енергетики та перехід на відновлювані джерела енергії;
- 3) розмінування та рекультивация земель;
- 4) інтеграція до ЄС як якоря для інституційних реформ.

Список використаних джерел:

1. Рамкова програма співробітництва між Україною та ООН у галузі сталого розвитку 2025–2029. Організація Об'єднаних Націй в Україні. 2025. URL: <https://ukraine.un.org/uk/306811-рамкова-програма-співробітництва-між-україною-та-оон-у-галузі-сталого-розвитку-2025-2029>
2. Україна — Четверта швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA4). Світовий банк, Уряд України, ЄС, ООН. Лютий 2025. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099052925103531065>
3. Уряд затвердив Національний план з енергетики та клімату до 2030 року. UA-Energy. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/uriad-zatverdyv-natsionalnyi-plan-z-enerhetyky-ta-klimatu-do-2030-roku>
4. Втрати України за 11 років війни становлять 10 мільйонів людей — Лібанова. Укрінформ. 07.11.2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4056237-vtrati-ukraini-za-11-rokiv-vijni-stanovlat-10-miljoniv-ludej-libanova.html>
5. Демографічна криза в Україні: чому вона поглиблюється і що чекає нас після війни. Explainer.ua. URL: <https://explainer.ua/demografichna-kryza-v-ukrayini-chomu-vona-poglyblyuyetsya-i-shho-chekaye-nas-pislya-vijny-poyasnyuye-ella-libanova/>

ТКАЧУК А.М.,

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

ОНП «Економіка»,

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗАЙНЯТІСТЬ: АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Упродовж останніх десятиліть цифрові технології перетворилися на один із ключових драйверів структурних змін у національних економіках, істотно впливаючи на характер виробництва, організацію праці та функціонування ринку праці. Діджиталізація охоплює не лише впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бізнес-процеси, а й трансформацію соціально-економічних відносин, зміну професійної структури зайнятості та моделей трудової поведінки населення. У цьому контексті зайнятість перестає бути сталою категорією, а набуває динамічного, гнучкого та фрагментарного характеру. Особливої актуальності проблема впливу діджиталізації на зайнятість набуває в умовах поглиблення глобальних дисбалансів, зростання соціальної нерівності та загострення викликів сталого

розвитку. З одного боку, цифрові технології створюють нові можливості для економічного зростання, підвищення продуктивності праці та розширення доступу до ринку праці. З іншого боку, автоматизація, роботизація та поширення платформної економіки супроводжуються витісненням традиційних професій, поляризацією доходів і ризиками соціальної дезінтеграції.

Для національної економіки трансформація структури зайнятості в умовах діджиталізації має системний характер, оскільки безпосередньо пов'язана з досягненням цілей сталого розвитку. Мова йде насамперед про досягнення ключових орієнтирів сталого розвитку, зокрема, забезпечення гідної та продуктивної праці, розширення можливостей інклюзивного економічного зростання, зменшення соціально-економічних диспропорцій, а також підвищення рівня соціальної стійкості та адаптивності національної економіки до структурних і технологічних змін. У цьому контексті структурні зміни у сфері зайнятості дедалі частіше розглядаються крізь призму довгострокових соціально-економічних пріоритетів і інституційних перетворень. Діджиталізація економіки виступає каталізатором глибоких зрушень у сфері зайнятості, змінюючи співвідношення між секторами, формами та видами трудової діяльності. Поширення цифрових технологій стимулює зростання зайнятості у сфері інформаційних технологій, цифрових послуг і креативних індустрій, водночас скорочуючи попит на робочу силу в традиційних галузях із високою часткою рутинних операцій.

Автоматизація виробничих і управлінських процесів призводить до поступового витіснення праці низької кваліфікації, водночас підвищуючи попит на працівників із високим рівнем цифрових і когнітивних компетенцій. Це зумовлює зміну професійно-кваліфікаційної структури зайнятості та посилює значення людського капіталу як ключового ресурсу сталого розвитку. Таким чином, діджиталізація не лише змінює кількісні параметри зайнятості, а й трансформує її якісні характеристики.

Однією з характерних ознак цифрової економіки є поширення нестандартних форм зайнятості, зокрема дистанційної роботи, гіг-зайнятості, самозайнятості на цифрових платформах. Такі форми праці підвищують гнучкість ринку праці та розширюють можливості економічної активності для різних соціальних груп. Водночас вони супроводжуються зниженням рівня соціального захисту, нестабільністю доходів і розмиванням традиційних соціальних гарантій. У контексті сталого розвитку це створює суперечність між економічною ефективністю та соціальною справедливістю. Цифрова зайнятість може сприяти зростанню економічної активності, проте за відсутності належного регулювання вона здатна посилювати соціальну та цифрову нерівність. Відтак, трансформація зайнятості в умовах діджиталізації потребує системних інституційних рішень, спрямованих на балансування інтересів держави, бізнесу та працівників.

Забезпечення сталого розвитку в умовах цифрової трансформації неможливе без урахування впливу діджиталізації на ринок праці. З одного боку, цифрові технології створюють передумови для підвищення продуктивності праці, зменшення екологічного навантаження та оптимізації використання ресурсів. З іншого боку, нерівномірність доступу до цифрових технологій і навичок формує ризики соціальної ексклюзії та маргіналізації окремих груп населення. Сталий розвиток передбачає не лише економічне зростання, а й забезпечення гідної зайнятості, соціальної інклюзії та міжпоколінної справедливості. У цьому контексті діджиталізація має розглядатися як інструмент досягнення цілей сталого розвитку лише за умови активної ролі держави у формуванні цифрової інфраструктури, розвитку системи освіти та перепідготовки кадрів, а також модернізації інституційного середовища ринку праці.

Адаптація структури зайнятості до умов цифрової економіки потребує комплексної політики, орієнтованої на довгострокові цілі сталого розвитку. Пріоритетними напрямами такої політики є розвиток цифрових компетенцій населення, підтримка програм перекваліфікації та безперервного навчання, стимулювання інноваційної зайнятості та створення умов для легалізації нових форм трудової діяльності. Особливого значення набуває узгодження політики зайнятості з цифровою стратегією держави та цілями сталого розвитку.

Це дозволяє мінімізувати соціальні ризики діджиталізації та забезпечити більш рівномірний розподіл її економічних вигод. У результаті діджиталізація може стати не джерелом дестабілізації, а фактором підвищення стійкості національної економіки та якості людського розвитку.

Отже, діджиталізація економіки є потужним чинником трансформації структури зайнятості, що одночасно створює нові можливості та генерує суттєві соціально-економічні ризики. Її вплив проявляється у зміні професійно-кваліфікаційної структури зайнятості, поширенні нестандартних форм праці та зростанні ролі цифрових компетенцій. Забезпечення сталого розвитку в умовах цифрових перетворень потребує системного підходу до регулювання ринку праці, орієнтованого на поєднання економічної ефективності з соціальною інклюзією. Ключовими передумовами такої трансформації є розвиток людського капіталу, зменшення цифрової нерівності та формування інституційних механізмів захисту працівників у нових формах зайнятості. При формуванні цілеспрямованої державної політики та узгодження з цілями сталого розвитку, діджиталізація здатна стати основою формування більш стійкої, інклюзивної та конкурентоспроможної моделі національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Сорока, О.В., Кучерина, О.І. (2024). Трансформація зайнятості в умовах цифровізації: перспективи та ризики. *Економіка та суспільство*, 62. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-83>.
2. Петрова, І. Л., Бараш, А.Ю. (2024). Вплив цифрової економіки на трансформацію зайнятості та стратегії управління людськими ресурсами. *Актуальні проблеми економіки*, 9(279), 78-86. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-279-78-86>.
3. Круглов, В. (2021). Державна політика трансформації ринку праці: виклики цифрової епохи. Науковий вісник: *Державне управління*, 1(1(7)), 140-161. [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1\(7\)-140-161](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1(7)-140-161).

ЧЕБОТОК В.В.,

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
ОНП «Економіка»,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

РОЗРОБКА МЕХАНІЗМУ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ В ПРОЦЕСІ ЦИФРОВИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

У сучасних умовах господарювання трансформація ризик-орієнтованого управління у компаніях відображає і процеси цифровізації всіх процесів створення, виробництва та поширення інноваційного продукту, яка, своєю чергою, з часом переводить усю інноваційну діяльність на новий якісний рівень, розширюючи можливості генерування новацій і швидкого виведення їх на ринок.

Цифрові технологічні процеси стимулюють комплексне перетворення бізнесу, охоплюючи без винятку всі управлінські процеси компаній. У таких умовах зростає значення ризик-орієнтованого управління, яке забезпечує своєчасне виявлення, оцінювання та мінімізацію ризиків, що супроводжують цифрові перетворення. Нова економіка передбачає зміни бізнес-моделей, стратегій, культури, цілей компанії, комунікацій і партнерських відносин із клієнтами та постачальниками, а також інших економічних складових для досягнення ефективності та довгострокової стійкості в постійно змінюваному середовищі. Основні сфери впливу цифрової трансформації в бізнесі та їхні особливості можна представити у табл. 1.

Сфери впливу цифрової трансформації в бізнесі

Сфери впливу цифрової трансформації	Особливості цифрової бізнес-структури
Стратегія	Орієнтується на формування найкращого клієнтського досвіду, контролювання специфічною бізнес-моделлю та системою, а також управління трансформаціями.
Операційна діяльність	Передбачає постійне вдосконалення, інтеграцію фізичних і цифрових компонентів та формування культури, що підтримує інновації.
Технології	Передбачають адаптивність та застосування актуальних науково-технічних можливостей.
Робота з споживачами	Для глибшого розуміння клієнта необхідно застосовувати аналітику, прогнозування, адаптивність і варіативність. Передбачено можливість використання штучного інтелекту.
Конкурентна боротьба або партнерство	Конкуренти можуть ставати партнерами для спільного пошуку нових рішень, взаємодіючи на певних платформах. Цифрове партнерство сприяє глобалізації та дає змогу співпрацювати незалежно від фізичної локації.
Джерела прибутку	Новим джерелом доходу є цифровий капітал – можливості аналізу та обробки великих даних, створення власних систем і сервісів.
Цінність	Цифрова трансформація дозволяє змінювати цінність продукту для споживача. Важливими стають дистанційне придбання товарів/послуг, швидка та цілодобова підтримка без відвідування офісів.
Ділове середовище	Розвиток блокчейну дозволяє миттєво вирішувати низку проблем: скорочення часу фінансових операцій, зменшення витрат на зберігання даних, усунення монополій великих компаній.
Форми бізнесу	Новою формою взаємодії є економіка спільного користування з використанням колаборативних інновацій.
Бізнес-моделі	Відбувається модернізація та вдосконалення існуючих бізнес-моделей відповідно до потреб цифрової економіки та умов глобалізації. Створюються принципово нові цифрові форми ведення бізнесу.
Управління ризиками	Цифрова трансформація формує потребу в нових підходах до виявлення, оцінювання та мінімізації технологічних, кібернетичних, операційних та стратегічних ризиків. Підприємства переходять до інтегрованих систем ризик-менеджменту, що поєднують аналітику, моніторинг у реальному часі та автоматизовані методи контролю.

Як показують результати проведеного нами аналізу [1, 2, 3], значна частина компаній перебуває лише на початковому етапі процесу цифрової трансформації. Більшість великих вітчизняних організацій поки не готові до системного формування цифрової бізнес-моделі, яка б дозволяла повною мірою використовувати стратегічні переваги цифрових технологій. Це також ускладнюється недостатньою зрілістю ризик-орієнтованого управління: підприємства часто не мають налагоджених процедур ідентифікації, оцінювання та моніторингу ризиків, що супроводжують цифрові зміни. Низький рівень інтеграції ризик-менеджменту в стратегічне та операційне планування знижує ефективність цифрової трансформації та підвищує вразливість бізнесу до технологічних, операційних і кіберризиків.

Найважливішими бар'єрами постають недостатня компетентність управлінського персоналу та співробітників організацій у сфері використання цифрових технологій, психологічна неготовність до змін, а також відсутність чіткої, структурованої системи управління трансформаційними процесами. Для ризик-орієнтованого управління це створює додаткові загрози, оскільки неготовність персоналу та неузгодженість управлінських рішень підвищують імовірність стратегічних, організаційних, технологічних та операційних ризиків. В умовах високих темпів глобалізації та цифровізації особливо важливо впроваджувати найкращі світові практики управління цифровими змінами й ризиками в розвитку національного бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Войнаренко М. П., Демиденко К. О. Ризик-орієнтоване управління підприємствами в умовах цифровізації економіки. Економіка та держава. 2021. № 7. С. 45-50.
2. Соболев О. М. Цифрова трансформація: виклики та загрози для підприємств. Економічний простір. 2021. № 170. С. 25-34.
3. Hanelt A., Bohnsack R., Marz D., Antunes Marante C. A systematic review of the literature on digital transformation: Insight and implications for strategy and organizational change. Journal of Management Studies. 2021. Vol. 58(5), pp. 1159-1197.

СЕКЦІЯ РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВО- ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ

БЕЗЗУБЧЕНКО О.А.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,
Маріупольський державний університет

КОЛЕСНИКОВА Т.А.,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
ОП «Міжнародна економіка»,
Маріупольський державний університет

ОСНОВНІ РЕГІОНАЛЬНІ НАПРЯМКИ СВІТОВОЇ МІГРАЦІЇ

Світова міграція має певні стійкі географічні патерни, які формуються під впливом економічних, демографічних, політичних та безпекових факторів. Нижче наведено ключові міграційні напрямки, які охоплюють як міжнародні, так і внутрішньо-регіональні переміщення населення [1].

Таблиця 1

Основні міграційні напрями

Напрямок	Орієнтовний обсяг (млн)	Основні країни
Південь → Північ	85	Африка/Азія → ЄС/США/Канада
Південь → Південь	75	Африка→Африка; Азія→Азія; Лат. Америка→Лат. Америка
Схід → Захід	30	Сх. Європа → Зах. Європа
Латинська Америка → США/Канада	25	Мексика, Венесуела → США/Канада
Азія → Перська затока	23	Індія, Пакистан, Філіппіни → ОАЕ, Саудівська Аравія
Біженці (регіональні)	45	Сирія→Туреччина; Україна→ЄС; Афганістан→Пакистан

1. Південь → Північ (South → North) – найпотужніший напрямок глобальної міграції, де через різницю у рівнях добробуту; різницю в оплаті праці (іноді у 5–10 разів); потребу розвинених країн у робочій силі (старіння населення, дефіцит кадрів); стабільність політичних інституцій у приймаючих державах, основними маршрутами є:

Азія → Європа

Азія → Північна Америка

Африка → Європа

Латинська Америка → США та Канада

2. Південь → Південь (South → South) – другий за масштабами напрям, який складає близько 38–40% усіх мігрантів з країн, що розвиваються, переїжджають у такі ж країни, через регіональну мобільність і відкриті кордони, економічні зони співпраці (ECOWAS, MERCOSUR), регіональні конфлікти та біженці, простіші умови працевлаштування, ніж у Європі/США [2].

Основними маршрутами цього напрямку є :

Африка → Африка (особливо Західна та Східна)

Південна Азія → Перська затока

Латинська Америка → Чилі, Аргентина, Мексика

Південно-Східна Азія → Малайзія, Сінгапур, Таїланд

3. Схід → Захід (East → West) – традиційний європейський напрямок, де мігранти переміщуються через такі мотиви як різниця в рівні заробітних плат, стабільність соціальної системи, високий попит на робітників середнього та низького рівня кваліфікації (догляд, логістика, будівництво, промисловість).

Основними маршрутами цього напрямку є [3] :

Східна Європа та Балкани → Німеччина, Австрія, Нідерланди, Швейцарія

Україна, Грузія, Молдова → ЄС

4. Захід → Захід (West → West) – внутрішньорегіональна міграція розвинених країн, передумовами якої є свобода пересування у ЄС, близькість культурних і мовних стандартів, мобільність висококваліфікованих кадрів, наукова й освітня міграція. Основними маршрутами цього напрямку є :

США ↔ Канада

Країни ЄС між собою (Польща → Німеччина, Португалія → Франція, Франція → Бельгія тощо)

Австралія ↔ Нова Зеландія

5. Схід → Перська затока – один із найбільших у світі трудових міграційних маршрутів на якому домінує контрактна трудова міграція; короткострокові або середньострокові контракти; діють обмежені права на постійне проживання. Цей міграційний потік характеризується також великими обсягами грошових переказів у країни походження. Основні країни призначення: Саудівська Аравія, ОАЕ, Катар, Кувейт, Оман, Бахрейн. Регіони походження: Індія, Пакистан, Бангладеш, Філіппіни, Індонезія, Непал

6. Африка → Європа – стійкий, але дуже ризиковий напрямок, де міграція відбувається через економічні труднощі, демографічний вибух у Африці, кліматичні зміни (Сахель), політичну нестабільність. Особливістю даного напрямку є те, що значна частина перетинів — нерегулярні мігранти.

Основними коридорами тут є:

Північна Африка → Італія / Іспанія / Франція

Субсахарська Африка → Лівія → ЄС

7. Латинська Америка → США та Канада – найбільший коридор Західної півкулі, де мігранти рухаються через економічні диспропорції, криміногенність та насильство у країнах походження, політичні кризи (особливо Венесуела).

Країни походження мігрантів: Мексика, Гватемала, Гондурас, Венесуела, Куба, Колумбія.

8. Міграція талантів («brain drain / brain gain») – переважно Схід → Захід / Південь → Північ. Особливістю цього міграційного потоку є галузева спрямованість, країни призначення отримують інтелектуальний капітал, країни походження часто втрачають освічених фахівців. Мігранти переважно рухаються у межах ІТ, медицини, науки та інженерії [4].

Основними потоками міграції талантів є:

Індія, Китай → США, Канада, Велика Британія, Австралія

Східна Європа → Західна Європа

9. Освітня міграція – має глобальний напрямок, але найбільший потік — до англомовних країн. Основними центрами освітньої міграції є: США, Велика Британія, Канада, Австралія, Франція, Німеччина. До країн донорів цього міграційного потоку належать (Китай, Індія, Південна Корея, В'єтнам).

Азія → Захід

10. Біженці та примусова міграція – головний напрям це Південь → Сусідні країни регіону, але більшість біженців не потрапляють у Європу чи США — вони залишаються в сусідніх країнах. Топ-напрямки:

Сирія → Туреччина, Ліван, Йорданія

Україна → ЄС

Афганістан → Пакистан та Іран

Судан → Чад, Південний Судан

ДР Конго → Уганда, Руанда

У контексті глобальних демографічних і соціально-економічних змін особливого значення набуває аналіз міграційних процесів саме в Європейському Союзі. ЄС є одним із головних центрів тяжіння міжнародних мігрантів та водночас одним із найбільш вразливих регіонів до зовнішніх і внутрішніх міграційних викликів. Високий рівень урбанізації, старіння населення, дефіцит робочої сили у ключових секторах, а також геополітичні кризи в сусідніх регіонах формують унікальну міграційну динаміку, яка істотно впливає на економічну стабільність, соціальну інтеграцію та безпекову політику ЄС. Саме тому дослідження міграційних процесів у ЄС є важливою передумовою для розуміння сучасних трендів розвитку європейських ринків праці, оцінки ефективності політик інтеграції й прогнозування довгострокових наслідків для економічного зростання, соціальної згуртованості та безпекової архітектури регіону.

Список використаних джерел:

1. World Migration Report URL: 2024 <https://worldmigrationreport.iom.int/msite/wmr-2024-interactive/>
2. International Migration Outlook 2025 report URL: https://www.oecd.org/en/publications/international-migration-outlook-2025_ae26c893-en.html
3. International migration. URL: <https://www.un.org/en/global-issues/migration>
4. Glossary on Migration URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf

ЩУК Ю.А.,

доктор філософії,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ДУДНИК М.І.,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

ОП «Міжнародний бізнес. Бізнес-переклад»,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

СУЧАСНА МИТНА ПОЛІТИКА ЯПОНІЇ

Вступ. У науковому дослідженні розглядаються ключові тенденції митної політики Японії, що формуються під впливом глобалізації торгівлі, стрімкого зростання електронної комерції та екологічних ініціатив. Однією з визначальних рис є посилення ролі програм довіри для операторів міжнародної торгівлі, зокрема програми АЕО, яка слугує інструментом одночасного спрощення процедур і підвищення безпеки логістичних ланцюгів.

Мета роботи. Систематизація сучасних трендів митної політики Японії, аналіз їх взаємозв'язків та формулювання практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності митного адміністрування в умовах цифрової трансформації та зростаючих ризиків у сфері e-commerce.

Основна частина. У 2023–2024 роках розвиток програми АЕО в Японії супроводжується активним просуванням механізмів взаємного визнання з ключовими торговельними партнерами – Південною Кореєю, Сінгапуром та Європейським Союзом. Водночас у 2024 році кількість учасників програми зросла на 15% порівняно з попереднім роком, що свідчить про зростаючий інтерес бізнесу до спрощених митних процедур і підвищення рівня безпеки міжнародної торгівлі [1].

Паралельно митна адміністрація посилює ризик-орієнтований підхід, який реалізується через регулярні навчальні програми, участь у міжнародних проєктах технічної допомоги та

впровадження методик раннього виявлення ризиків у ланцюгах постачання. Упродовж 2024 року було організовано понад 20 спеціалізованих тренінгів для митних службовців, спрямованих на вдосконалення навичок аналізу ризиків та застосування сучасних технологій у процесах митного контролю.

Цифровізація процедур виступає центральним елементом модернізації: впровадження національної системи «єдиного вікна» (NACCS) та автоматизованих платформ обробки вантажів забезпечує електронне подання декларацій, інтеграцію контролю різних відомств та прискорення митного оформлення. У 2023 році через систему NACCS було оброблено понад 95% митних декларацій, що значно скоротило час оформлення вантажів і підвищило прозорість процедур.

Крім того, Японія розвиває електронні термінали для пасажирських декларацій (e-Gates), які у 2024 році обробили понад 10 мільйонів пасажирів, демонструючи прагнення до уніфікації цифрових сервісів для різних категорій суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [2].

Екологічні та «зелені» пріоритети державної політики впливають на митні практики через інтеграцію заходів стимулювання екологічно чистих товарів і контроль за експортом/імпортом чутливих вантажів. У 2024 році уряд Японії запровадив нові нормативні акти в рамках ініціативи «Green Transformation», що передбачають пріоритетне митне оформлення товарів з низьким вуглецевим слідом та посилений контроль за екологічно небезпечними вантажами.

Зростання електронної комерції змушує митні органи посилювати взаємодію з платформами та кур'єрськими операторами, розвивати аналітику даних для виявлення недекларованих або контрафактних товарів та адаптувати процедури до великої кількості малогабаритних відправлень. На прикладі цього сегмента у 2023–2024 роках було реалізовано кілька пілотних проєктів із застосуванням штучного інтелекту для автоматичного аналізу ризиків, що дозволило скоротити час перевірки на 30% і підвищити точність виявлення порушень [2].

Додатково, Японія активно впроваджує інноваційні технології штучного інтелекту та машинного навчання для підвищення ефективності контролю. Це забезпечує автоматизацію аналізу великих масивів даних, що надходять від різних учасників зовнішньоекономічної діяльності, своєчасне виявлення потенційних загроз безпеці та порушень митних правил. Впровадження таких систем сприяє не лише прискоренню митного оформлення, а й зниженню впливу людського фактору, що мінімізує ризики помилок і корупції [3].

Важливим напрямом є також розвиток міжнародної співпраці у сфері митної безпеки, зокрема через участь у глобальних ініціативах та обмін інформацією з митними службами інших країн. Це дозволяє Японії оперативно реагувати на нові виклики, пов'язані з транснаціональними злочинами, контрабандою та іншими ризиками, що виникають у міжнародних ланцюгах постачання.

Окремим напрямом є підвищення кваліфікації персоналу митних органів через семінари та програми обміну досвідом із міжнародними експертами. Це забезпечує адаптацію митної служби до швидких змін у глобальній торгівлі та технологіях.

У контексті цифровізації також розвиваються платформи для електронного обміну інформацією між митними органами, бізнесом та іншими державними структурами, що сприяє прозорості, зниженню бюрократії та підвищенню довіри між учасниками зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, сучасна митна політика Японії поєднує традиційні підходи з інноваційними технологіями, міжнародною співпрацею та екологічними пріоритетами, що створює комплексну систему, здатну ефективно реагувати на виклики сучасного глобального ринку.

Висновки. Сучасна митна політика Японії поєднує розширення програм довіри (AEO), ризик-орієнтований контроль, масштабну цифровізацію процедур та врахування екологічних пріоритетів, що дозволяє підвищувати ефективність митного адміністрування та одночасно

забезпечувати безпеку зовнішньоторговельних потоків. Подальша інтеграція «єдиного вікна», посилення співпраці з e-commerce платформами та розвиток аналітичних інструментів залишаються ключовими напрямками реформ.

Список використаних джерел:

1. Export/Import: Japan Customs. URL: <https://www.customs.go.jp/english/exp-imp/index.htm>.
2. AEO (Authorized Economic Operator) Program: Japan Customs. URL: <https://www.customs.go.jp/english/aeo/index.htm>.
3. Single Window for Trade Facilitation: Japan's Experience (NACCS) : Customs and Tariff Bureau, Ministry of Finance, Japan (presentation). URL: https://tfadatabase.org/en/uploads/thematicdiscussiondocument/japan_single_window_2024.10.22.pdf.

ЗАПІТНА Т.В.,

кандидат економічних наук, доцент,
Національний транспортний університет

ТЕХНОЛОГІЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ТРАНСПОРТНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВИЗНАЧЕННЯ ГЕОЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасні процеси економічної трансформації докорінним чином потребують зусередження навколо технологічної модернізації у всіх напрямках суспільних перетворень задля забезпечення сталого розвитку. Сучасні аспекти технологічної трансформації проникають не лише в виробничі цикли, але й вимагають від всіх сфер економіки впровадження докорінно новітніх механізмів та моделей організаційно-економічних результатів діяльності, зокрема транспортна сфера притягує новітні технології адаптуючи їх до вимог міжнародного рівня тим самим посилює конкурентність національного транспортного комплексу до інтеграційних рівнів партнерських зв'язків. Євроінтеграція сприяє розвитку транспортної сфери України через надання інвестиційних ресурсів для модернізації інфраструктури, а саме доріг, залізниць, портів і аеропортів. Також вона сприяє імплементації законодавчих нормативів та адаптції вимог до стандартів ЄС, спрощуючи бізнес-процеси транспортних компаній на партнерському рівні міжнародних зв'язків. [1] Дотримання інтернаціоналізації сучасним трансформаційним процесам дозволяє транспортній сфері забезпечувати всі механізми мобільності транспорту та визначає нові рівні конкурентності для транспорту як стратегічної мультифункціональної та пріоритетної галузі гео економічного простору України.

На сьогодні відкритий доступ до передових технологій ЄС, покращує управління транспортною інфраструктурою через координацію транспортних потоків та забезпечення екологічних нормативів впроваджувати транспортні технології. Наприклад, програма Trans-European Transport Network (TEN-T) визначає пріоритети Європейського Союзу у розбудові пан-європейської транспортної мережі, що включає залізниці, внутрішні водні шляхи, морські судноплавні маршрути та автодороги. Завдяки долученості до європейської транспортної мережі Україна має зручні та ефективні транспортні зв'язки з великими містами, портами та аеропортами світового гео економічного простору.

З новими викликами в умовах сьогодення стикаються підприємства автотранспортного сектору України: руйнівні наслідки військової агресії, кризові явища і економічна нестабільність, необхідність активної адаптації до стандартів ЄС – все це вимагає посилення стресостійкості, активної протидії та поступового забезпечення розвитку. Такі реалії відповідно змінюють роль і значення цих підприємств на всі сфери життєдіяльності. З новою

силою транспорт, як багатфункціональна галузь, впливає на всі аспекти економіки, міжнародного співробітництва суспільного життя, формуючи основу для виживання та подальшого розвитку держави, забезпечуючи її економічну стійкість, національну безпеку та міжнародну інтеграцію в умовах сучасних викликів.

Транспортна сфера України складається з цілісності управління на транспорті, видів транспорту, транспортних засобів і систем стратегічного управління, представлена різними видами транспорту: залізничним, автомобільним, морським, авіаційним, транзитними шляхами. Такий спектр економічного потенціалу національного транспорту покладає перспективи створенню диференційного ефекту транспортного хабу у створенні ефективної й головне конкурентної модернізації економіки на рівні інтеграційних процесів. Навіть сучасні умови модернізації за ключовими утворюючими чинниками сталого розвитку роль транспортної сфери забезпечує виконання трансформації за напрямками посилення економічної стійкості, забезпечення національної конкурентності в умовах європейської інтеграції та посилення інтернаціоналізації транспорту в умовах глобальних викликів, забезпечуючи ефективність бізнес-процесів між секторами економіки у ресурсному забезпеченні та геоekonomчному просторі регіональних і міжнародних зв'язків в цілому. [3]

Інтеграція України в ЄС не лише розширює спектр адаптації технологічних нововведень, а і покладає на транспортну сферу множину викликів. Слід зазначити, що розвиток транспортної сфери є одним з найвищих пріоритетів як відновлення в цілому національної економіки, так і подальшого просування України на європейському шляху.

Інтенсивність технологічної модернізації транспортної сфери на тлі воєнного стану вкрай визначається вразливою через турбулентність геополітичних аспектів та впливу руйнівних загроз, хоча зберігає стратегічну орієнтованість як ключового детермінанту геоekonomічної трансформації країни. Це загострює проблематику не лише функціонування транспорту та його інтеграції, а й розвитку транспортного сектора як цілісної інтегрованої системи до міжнародного простору.

Сьогодні турбулентність транспортної сфери обумовлена ускладненістю траєкторією розвитку та неготовністю інфраструктури, як нашої, так і європейської; блокування українських портів, зміна логістичних каналів експорту та імпорту; кадрові проблеми (вимушена міграція, відтік людського капіталу, мобілізація, смертність активно-економічного населення); висока волативність та високі ціни на енергоносії та інші ресурси, або їх відсутність; втрата виробничих потужностей і основних засобів; низький рівень соціально-економічної безпеки для всієї країни; непердбачуваність та ускладненість майбутнього розвитку. Всі ці загрози обумовлюють реалізацію двох взаємопов'язаних запобігань: по-перше збір внутрішніх і зовнішніх ресурсів для відновлення пошкодженої або зруйнованої інфраструктури на основі сучасних європейських і світових технологій і практик; по-друге пришвидшення одночасної інтеграції української транспортної сфери з європейською. Зокрема, Угода про асоціацію забезпечує сумісність транспортних систем України та Європейського Союзу через імплементацію технічних настанов та регламентів Європейського Союзу, усунення адміністративних та технічних бар'єрів, оновлення технічного обладнання, інфраструктурну інтеграцію для всіх видів транспорту, розширення співпраці з європейськими транспортними інституціями тощо. Для цього необхідно прийняти базові закони щодо відкриття транспортних ринків, які суттєво розширяють транзитні можливості України, дозволять підвищити ефективність суміжних галузей економіки та пріоритетно відновити об'єкти критичної інфраструктури. подальша інтеграція європейської транспортної системи. [2]

Відновлення та подальший розвиток транспортної сфери взаємопов'язані із трансформаційними процесами на національному рівні та інтеграційними на міжнародному, тому практики інших країн не лише примножить ефективність та розвиток транспортної сфери, але й на міжнародному рівні запозичить інструменти та механізми впровадження технологічних складових інвестиційно-інноваційного спрямування.

Інвестиції в транспортну інфраструктуру в усьому світі досягли найвищого рівня, тому наразі приймається дедалі більшу кількість рішень, що закріплюють схеми розвитку для майбутніх поколінь, хоча здебільшого ці інвестиції мотивовано бажанням підвищити економічну продуктивність та зайнятість, де транспортна інфраструктура прямо чи опосередковано впливає на досягнення багатьох євроінтеграційних цілей сталого розвитку до 2030 р. [4] Для того щоб забезпечити побудову відповідної транспортної сфери, уряду країни необхідно створити довгострокові візії стосовно стійких національних систем транспортної сфери, про що інформують Євроінтеграційні цілі сталого розвитку до 2030 р., та розробити адаптивні плани, котрі зможуть наочно реалізувати їхнє бачення, тому актуальним є розгляд управління розвитком транспортної сфери в умовах реалізації Євроінтеграційних цілей сталого розвитку до 2030 р. для вдосконалення логістичних процесів та економічного зростання країни.

Визначення перспектив транспортної євроінтеграції України полягають у пріоритетності технологічної модернізації інфраструктури до стандартів ЄС, інтеграції до єдиних транспортних мереж (TEN-T), імплементації законодавчо-правових нормативів які забезпечуватимуть сталість екологічної, безпекової та соціальної складових збалансованості розвитку, розвитку мультимодальних перевезень та транспортних технологій для створення єдиного європейського транспортного простору, що відкриє доступ до європейських ринків та інвестицій не лише для транспорту, а й інших не менш перспективних секторів економіки.

Адаптація національної транспортної сфери до стандартів ЄС, модернізація транспорту, збільшення інвестиційних програм та залучення транспортних технологій, захист національних підприємств та орієнтація на транспортні послуги з високою доданою вартістю дадуть змогу Україні посилити конкурентоспроможність транспорту і зайняти вигідне місце в економічному просторі ЄС. Також виконання Стратегії розвитку транспорту 2030 під впливом диверсифікації транспортної сфери дозволить не лише визначити стратегічну роль інтеграції, але й виділити дивергенцію дорожньо-транспортного комплексу у сприятливі перспективи сталого розвитку в цілому. Її реалізація сприятиме не лише відновленню економіки після воєнних дій, але й підготовці країни до повноцінного входження до європейської спільноти, що відкриє нові можливості для збалансованого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Дерій Ж. В., Зосименко Т. І., Шадура-Никипорець Н. Т. Імплементація сталого розвитку як ключовий принцип галузевого співробітництва Україна – ЄС. *Проблеми і перспективи економіки та управління. Теоретичні проблеми розвитку національної економіки*. 2019. № 4 (20). DOI: doi: 10.25140/2411-5215-2019-4(20)-9-18
2. Костюк О. С., Костюк Ю. С. Стратегічні вектори розвитку транспортної системи України в умовах євроінтеграції. // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 39/2023. С. 167 – 175. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10243898>
3. Перспективні галузі економіки, прогнози розвитку після війни. *YCMarket*. 2024. URL: <https://blog.youcontrol.market/pierspektivni-ghaluzi-iekonomiki-proghnozi-rozvitku-pislia-viini/>
4. 17 Цілей сталого розвитку // URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/> (дата звернення: 08.12.2025)
5. Bozhko, K., Antonenko, N., Ilchenko, V., ... Halak, I., Zaplitna, T. Assessment of Investment Efficiency in Human Capital of a Company Using Fuzzy Modeling Method Based on Linear and Logarithmic Input Scales. *Studies in Systems, Decision and Control*, 2024, 489, P.151–166 DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-36895-0_14

ІЩУК Ю.А.,
доктор філософії, доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
СКЛАДАНЮК Д.М.,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
ОП «Міжнародний бізнес. Бізнес-переклад»,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МИТНИЦІ ТА СПРОЩЕННЯ ТОРГІВЛІ З ЄВРОСОЮЗОМ

Постановка проблеми. Цифровізація митних процедур є ключовим інструментом модернізації зовнішньоторговельної інфраструктури України в умовах поглиблення економічної інтеграції з Європейським Союзом. Зростання обсягів торгівлі, ускладнення логістичних ланцюгів та вимога до прозорості і швидкості перетину кордону зумовлюють необхідність переходу від традиційного паперового документообігу до сучасних електронних систем. Попри значні кроки, здійснені Україною у напрямі діджиталізації, зберігаються суттєві бар'єри — фрагментація ІТ-рішень, нерівномірність упровадження сервісів, недостатня сумісність із митними системами ЄС, ризики кібербезпеки та потреба у додатковій підготовці персоналу. Відсутність повної інтеграції з європейськими цифровими платформами гальмує рух товарів, підвищує транзакційні витрати бізнесу та знижує конкурентоспроможність українських експортерів. Тому дослідження впливу цифрових технологій на митні процеси є критично важливим для оцінки ефективності реформ та визначення подальших кроків, спрямованих на спрощення торгівлі з ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій та аналітичній літературі цифровізація митниці розглядається як один із ключових факторів прискорення зовнішньоторговельних операцій, підвищення прозорості та гармонізації процедур з європейськими стандартами. Дослідження Світового банку висвітлюють взаємозв'язок між рівнем застосування електронних процедур та скороченням часу проходження митного контролю, підкреслюючи, що автоматизація та електронне декларування дозволяють зменшити витрати бізнесу на 20–40 % [1]. У рамках досліджень Європейської Комісії особливу увагу приділено інтеграції України до цифрового митного простору ЄС, зокрема застосуванню NCTS як базового інструменту спільного транзиту та передумови для приєднання до конвенції про спільний транзит [2]. У наукових роботах також аналізуються виклики цифровізації: необхідність кіберзахисту електронних документів, стандартизація форматів обміну даними та етичні аспекти автоматизованих систем контролю [3]. Окремо заслуговують на увагу статистичні матеріали НБУ та Держстату, які демонструють позитивну кореляцію між цифровізацією митних процесів і зростанням експорту до ЄС за 2015–2024 рр., що підтверджує ефективність упроваджених реформ [4].

Мета роботи. Дослідити особливості цифровізації митних процедур України, визначити її вплив на спрощення торгівлі з ЄС та оцінити динаміку основних показників цифрової трансформації митниці у 2015–2024 рр.

Основна частина. Упродовж 2015–2024 років Україна реалізувала низку масштабних цифрових реформ у митній сфері, спрямованих на гармонізацію процедур з вимогами ЄС. Важливим етапом стало повсюдне впровадження електронного декларування, що забезпечило перехід більшості операцій у цифровий формат. Розширення функціоналу «єдиного вікна» дозволило бізнесу подавати супровідні документи в електронному вигляді, автоматизувати процес контролю та зменшити кількість паперових операцій. Створення відкритих наборів даних та ВІ-систем Держмитслужби сприяло підвищенню прозорості митних процесів, а також надало можливість відстежувати ключові індикатори діяльності митниці у динаміці. Однією з найбільш значущих реформ стало впровадження NCTS — європейської комп'ютеризованої транзитної системи, яка була запущена в Україні 16 листопада 2020 року. Це стало передумовою для подальшого міжнародного застосування системи з 1 жовтня 2022

року та забезпечило повноцінну інтеграцію України до механізмів спільного транзиту, що дало змогу скоротити термін переміщення товарів, спростити транзитні процедури та мінімізувати дублювання контролю [5].

Динаміка основних індикаторів цифровізації митних процедур представлена в (табл.1), де наведено обсяги експорту до ЄС, кількість оформлених електронних декларацій, середній час очищення експорту та статус застосування NCTS у 2015–2024 рр. Дані свідчать про суттєве зростання електронізації митних процесів, скорочення часу митного оформлення та поступове наближення процедур до практик ЄС.

Таблиця 1

Ключові показники цифровізації митниці та зовнішньої торгівлі з ЄС (2015–2024 рр.)

Рік	Експорт України до ЄС, млн USD	Електронні декларації, тис. шт.	Середній час очищення експорту, дні	Статус NCTS
2015	13 188	2680.8	8.6	традиційні процедури
2016	14 733	2530.7	8.2	традиційні процедури
2017	18 054	2851.8	7.9	традиційні процедури
2018	20 262	3349.3	7.3	підготовка до NCTS
2019	22 339	3746.9	7.1	розвиток е-сервісів
2020	21 483	4389.4	6.0	NCTS – пілот
2021	26 954	4314.0	5.6	NCTS – національне застосування
2022	25 516	5006.5	5.1	NCTS – розширення
2023	31 235	3499.8	4.8	NCTS – міжнародне застосування
2024	34 077	3501.2	4.5	повна інтеграція

Джерело: побудовано на основі [1; 4;5]

Аналіз наведених показників свідчить про істотний позитивний вплив цифровізації на прискорення митних процедур та розвиток торгівлі з ЄС. Зростання обсягів експорту України до ЄС з 13,2 млрд дол. США у 2015 році до понад 34 млрд дол. США у 2024 році демонструє збільшення участі України у європейських ринках, що частково зумовлено зменшенням адміністративних бар'єрів. Паралельно спостерігається тенденція до скорочення часу очищення експорту з 8,6 до 4,5 днів, що є прямим наслідком впровадження електронних декларацій та автоматизації процесів контролю. Впровадження NCTS забезпечило сумісність митних процедур з європейськими стандартами, дало можливість обмінюватися транзитними даними в режимі реального часу та мінімізувало затримки на кордоні. У сукупності ці фактори сприяли зростанню довіри з боку іноземних партнерів, покращенню логістичної ефективності та підвищенню конкурентоспроможності українських експортерів.

Динаміка експорту України до Європейського Союзу за останні 10 років наведена на (рис.1), який відображає поступове зростання обсягів торгівлі з ЄС та корелює з процесом цифровізації митних процедур.

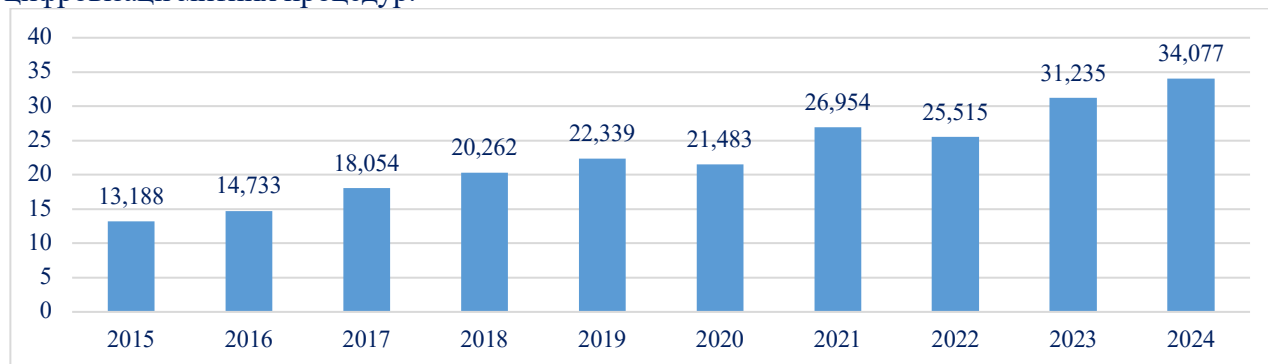

Рис.1. Експорт України до Європейського Союзу у 2015–2024 рр., млн USD

Джерело: сформовано автором на основі [4;6].

Отже, цифровізація митниці вже має значний позитивний ефект, проте низка викликів – уніфікація форматів даних, кібербезпека, гармонізація нормативних актів – потребують подальшого опрацювання. Без вирішення цих проблем неможливо забезпечити повну інтеграцію з цифровими системами ЄС та створити умови для сталого зростання експорту.

Висновки. Цифрові технології стали ключовим інструментом модернізації митниці України та створили реальні передумови для спрощення торгівлі з Європейським Союзом. Впровадження електронного декларування, розширення системи «єдиного вікна», автоматизація ризик-менеджменту та застосування NCTS забезпечили скорочення часу митного оформлення, підвищили прозорість і наблизили процедури до стандартів ЄС. Дані за 2015–2024 рр. підтверджують позитивну динаміку експорту України до ЄС та прискорення митних процесів. Подальший розвиток цифровізації має бути спрямований на уніфікацію форматів обміну даними, посилення кібербезпеки, правову гармонізацію та розширення інтеграції з європейськими цифровими платформами, що забезпечить створення єдиного цифрового митного простору та сприятиме поглибленню економічної інтеграції України з ЄС.

Список використаних джерел:

1. World Bank. Doing Business Indicators — Trading Across Borders.
2. European Commission. Customs Union and Transit Systems.
3. WCO. Digital Customs Guidelines.
4. National Bank of Ukraine. External Trade Statistics.
5. Статистика та реєстри | Державна Митна Служба. *Державна Митна Служба*.

URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri?utm>.

6. EU trade with Ukraine - latest developments - Statistics Explained - Eurostat. *Language selection | European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_trade_with_Ukraine_-_latest_developments&utm.

KOVERZA V.,

PhD in Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management and Finance,
Mariupol State University

GLOBALIZATION AS A DETERMINANT OF CHANGES IN INTERNATIONAL FINANCIAL MARKETS

In modern conditions, globalization is defined as a systemic and irreversible process of increasing interdependence among national economies, which significantly transforms the mechanisms of their functioning. Globalization processes have become one of the key factors in the evolution of the international financial system, driving changes in its structural components, institutional foundations, and the nature of financial flows in the global economic space.

Globalization has led to the expansion of international financial activities, manifested in the growth of cross-border investments. The increase in financial flows acts as a catalyst for the economic development of countries attracting investment capital and creates additional opportunities for entrepreneurial activity. Through the functioning of global financial markets, companies gain access to a broader resource base, which enables more efficient management of financial assets and the implementation of strategic development plans.

Globalization serves as a key factor in the transformation of international financial markets. Excessive liberalization poses a threat to financial stability, while insufficient regulation creates risks for both national and global economic security. It is crucial to find a balance between the economic opportunities and risks arising from global financial interconnections. The development of information technologies and the speed of data exchange open new investment prospects but simultaneously increase uncertainty, especially under conditions of geopolitical tension. Despite

scientific achievements, the comprehensive study of globalization's role in the world economy remains a pressing issue.

The aim of this study is to analyze the key economic, financial, socio-cultural, and political aspects of globalization. The research examines the transformation of the structure and functioning mechanisms of international financial markets under the influence of globalization processes and assesses the associated risks.

The term «globalization» has been widely used since the 1980s. Technological progress at that time accelerated international trade and the movement of financial flows. Globalization is understood as the spread of stable market dynamics at the international level, formed as a result of long-term human economic activity. Since the mid-1970s, financial liberalization has led to profound structural changes in national and international finance, including the globalization of economies, and the expansion of international trade and investment. Key transformations include the integration of financial markets, the development of information and computer technologies for risk management, the growth of market-oriented financing, the expansion of derivative markets, the diversification of banking activities, the increasing role of non-bank financial institutions, the consolidation of large international financial groups, and the emergence of hybrid institutions combining financial and non-financial activities [1].

The transformation of the international financial system has increased investors' awareness of global risks and benefits, concentrating core activities within large financial institutions with around-the-clock cross-border coordination while maintaining competition among smaller participants [2]. In the short term, the activities of multinational corporations exacerbate inequality and unemployment through automation, whereas in the long term they contribute to higher education levels and the economic development of emerging countries. Financial globalization has significantly improved the efficiency of capital allocation and asset pricing in international markets, and developing countries have benefited from access to capital and accelerated economic growth. At the same time, the question of how individual countries can balance these benefits with the associated costs remains open.

Transformations in international finance during the 1990s were uneven, manifesting in financial instability and crises, and even when positive effects occurred, risks of sharp asset price fluctuations remained. Financial globalization stimulates growth in developing countries through direct channels (increased savings, lower capital costs, technology transfer, and financial sector development) and indirect channels (deeper specialization, improved risk management, and enhanced macroeconomic policies) (Fig. 1). Financial liberalization expands financial opportunities, increases investment, and enhances liquidity [3].

The spread of financial crises following liberalization and integration into global markets demonstrates that the financial system of one country largely depends on others. The absence of adequate infrastructure and sudden changes in foreign capital flows can lead to financial difficulties, speculative attacks, and economic downturns [4].

After liberalization of the financial sector, potential increases in volatility typically occur in the short term, especially in countries with high vulnerability indices, while the transmission of shocks between countries amplifies financial risks [5]. Globalization creates new opportunities for economic development, yet it also raises the risk of losing control over economic and political decisions and threatens cultural identity. International financial institutions, particularly the IMF and the World Bank, ensure stability through standardization, regulation, and the provision of financial assistance and technical support to countries in crisis situations [6]. Their role is crucial for strengthening regulatory mechanisms and maintaining the stability of the global financial system in the context of globalization.

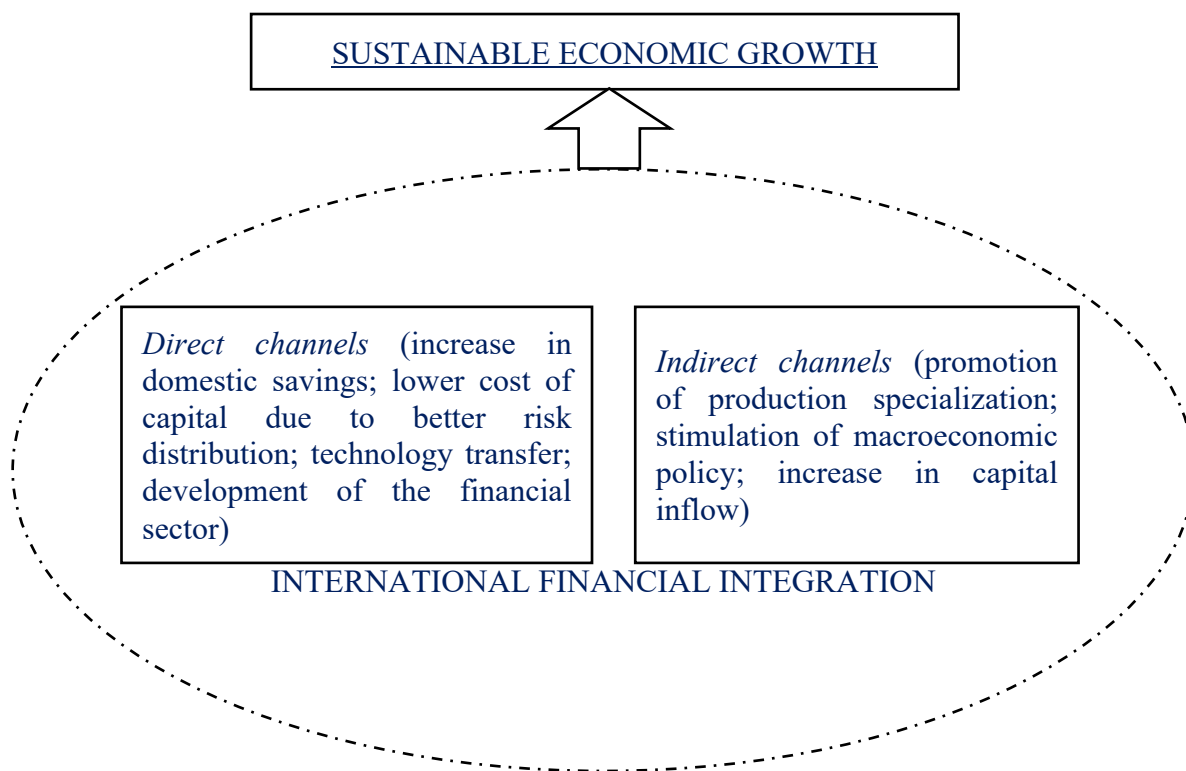

Fig.1. Channels of influence of financial integration on economic growth

Economic globalization is manifested in the increasing economic interdependence of national economies through the intensive movement of goods, services, technology, and capital, which has led to greater financial integration among countries worldwide. Financial globalization promotes the development of the financial sector, risk distribution, and enhanced liquidity; however, in the absence of preparedness and proper regulation, it can lead to excessive banking risks, rising debt, and financial and currency crises.

References:

1. Lynenko A.V. (2012). Financial globalization: problems and prospects. Bulletin of Zaporizhzhya National University, 3, pp. 188-193.
2. Held D., McGrew A. (2007). Globalization / Anti-Globalization: Beyond the Great. p. 180
3. Kulishov V.V. (2013). Modern problems of the global economy. Innovative economy: All-Ukrainian scientific and industrial journal, 3, pp. 8-11.
4. Petrushevska V.V. (2014). Financial policy of prevention and liquidation of the consequences of global economic instability: foreign experience. Problems of the economy, 1, pp. 31-36.
5. Amjad R.M, Rafay A., Arshed N., Munir M. and Amjad M.M. (2022) Non-linear impact of globalization on financial crimes: a case of developing economies. Journal of Money Laundering Control, 25(2), pp. 358-375. <https://doi.org/10.1108/JMLC-03-2021-0023>
6. Raddant M., Kenett D. (2021). Interconnectedness in the global financial market. Journal of International Money and Finance, 110. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2020.102280>.

МАТВІЙЧУК В.В.,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
ОНП «Міжнародні економічні відносини»,
Донецький національний університет імені В. Стуса

ТРАНСФОРМАЦІЯ КРИПТОВАЛЮТНОГО РИНКУ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ 2022 – 2025 РР.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток криптовалютного ринку протягом останнього десятиріччя супроводжувався високою волатильністю, фрагментарністю регулювання та домінуванням роздрібних інвесторів. Така нерівномірність розвитку обмежувала можливості інтеграції криптоактивів у глобальну фінансову систему та ускладнювала формування сталих ринкових механізмів. Після 2022 рр. ринок увійшов у фазу інституціоналізації, яка зумовила появу нових регуляторних рамок, посилення ролі стейблкоїнів та вихід у ринок великих інвестиційних структур. У цих умовах виникає наукова проблема — визначити характер і наслідки структурних змін криптовалютного ринку в період його переходу до інституційної моделі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Регламент МіСА формує першу в ЄС комплексну систему регулювання криптоактивів, що усуває фрагментарність та встановлює єдині правила для емітентів, провайдерів послуг і стейблкоїнів. Рішення SEC про схвалення спотових Bitcoin-ETF відкриває доступ інституційного капіталу до ринку та закріплює інтеграцію криптовалют у традиційну фінансову інфраструктуру. Дані МВФ підтверджують ефекти цих змін – різке зростання ринкової капіталізації, посилення ролі стейблкоїнів і концентрацію ліквідності.

Мета роботи. Дослідити трансформацію криптовалютного ринку в умовах інституціоналізації у 2022–2025 роках, визначення ключових структурних змін, зумовлених новими регуляторними підходами, зростанням ролі стейблкоїнів та появою інституційних інвестиційних продуктів. Робота спрямована на аналіз переходу ринку від фрагментарної моделі до більш стабільної фінансової архітектури та оцінку впливу цих процесів на інтеграцію криптовалют у глобальну фінансову систему.

Виклад

основного матеріалу. До 2022 року розвиток криптовалютного ринку мав переважно хаотичний характер. Він формувався під впливом роздрібних інвесторів, несистемних технологічних рішень і відсутності єдиного регуляторного підходу, що зумовлювало різкі цикли зростання та падіння, нестабільність ліквідності й роз'єднаність ринкових екосистем. Якісний перелом настав у 2023 р., коли Європейський Союз ухвалив Регламент (ЄС) 2023/1114 «Про ринки криптоактивів» (MiCA). Він усунув регуляторну фрагментарність, запровадивши уніфіковані вимоги до емітентів і постачальників криптопослуг, обов'язкову публікацію інформаційних документів про криптоактиви, процедури ліцензування та стандарти прозорості. Особлива увага приділена регулюванню стейблкоїнів – токенів, забезпечених активами, і токенів електронних грошей, для яких встановлено вимоги до резервів, порядку емісії, розкриття інформації та нагляду. Запровадження MiCA створило вперше у світі комплексну, гармонізовану регуляторну рамку для крипторинку, що забезпечує захист інвесторів та ринкову цілісність. У результаті ринок почав переходити від стихійного стану до інституційної моделі, що дедалі більше наближало його до логіки традиційних фінансових систем [1].

Логічним етапом інституціоналізації криптовалютного ринку стало офіційне затвердження Комісією з цінних паперів і бірж США (SEC) спотових біржових фондів на Bitcoin (Bitcoin-ETF) у січні 2024 року. Це були перші в історії США інвестиційні фонди, що дозволяють інвесторам купувати біткоїн у регульованому форматі через фондовий ринок, без необхідності самостійно зберігати або управляти криптовалютою. Рішення Комісії ґрунтувалося на висновку про стабільну кореляцію між цінами на спотовому ринку Bitcoin та ф'ючерсними контрактами Чиказької біржі, що дозволило SEC визнати наявні механізми

нагляду достатніми для запобігання маніпуляціям. Схвалення одразу кількох трастів – забезпечило появу повноцінного біржового інструмента, який реплікує ціну фізичного Bitcoin і відповідає регуляторним вимогам щодо прозорості, розкриття інформації та контролю за ринковими операціями [2]. Відкриття доступу до Bitcoin через регульований ETF фактично легітимізувало актив у межах традиційної фінансової системи та створило умови для системного залучення інституційного капіталу. На кінець 2025 року ринкова капіталізація криптоактивів досягла 4,2 трлн дол., а структура ринку стабілізувалася: частка Bitcoin становить близько 56%, Ethereum – 13%, інші активи – близько 30%, що істотно відрізняється від хаотичної динаміки попередніх циклів.

Одним із найпомітніших проявів трансформації криптовалютного ринку стало стрімке зростання ролі стейблкоїнів – цифрових токенів, вартість яких прив’язана до традиційних валют (передусім до долара США) і підтримується резервами. Завдяки фіксованій вартості стейблкоїни виконують функцію цифрових грошей, що дозволяють здійснювати розрахунки без волатильності, характерної для інших криптовалют. За даними МВФ, у 2025 році їхня сукупна капіталізація перевищила 300 млрд дол. США, причому домінують два інструменти – USDT (58,9%) та USDC (25%). Упродовж останніх років стейблкоїни перетворилися з допоміжного елементу інфраструктури на ключовий компонент ринкової ліквідності: через них здійснюється значна частина цифрових платежів, переказів та операцій купівлі-продажу криптоактивів. МВФ також відзначає, що з 2022 року стейблкоїни дедалі активніше використовуються у міжнародних розрахунках, фактично виконуючи роль цифрового долара у транскордонних операціях [3].

Це свідчить про появу якісно нового механізму міжнародних розрахунків, де стейблкоїни виконують функцію фактичного цифрового еквівалента долара. Вони забезпечують швидкі трансферти капіталу, знижують трансакційні витрати, обходять обмеження на рух валюти в окремих економіках та створюють паралельний канал міжнародних фінансових потоків. У результаті стейблкоїни стали ключовим фактором переходу криптовалютного ринку від вузької спекулятивної моделі до інтегрованої участі у глобальних фінансових процесах. Це не лише розширило сферу застосування криптоактивів, а й зміцнило їхню макроекономічну значущість, зробивши стейблкоїни одним із фундаментальних компонентів сучасної цифрової фінансової інфраструктури. Зміна ринку та прихід інституційних коштів трансформували структуру власності на Bitcoin. Понад 50% добутого обсягу біткоїнів, що знаходяться у власності публічних компаній та інституційних суб’єктів, припадає на обмежене коло організацій. Серед найбільших власників виділяються Strategy (найбільша частка), MARA Holdings, XXI, Bitcoin Standard Treasury Company, Bullish, Metaplanet, Riot Platforms та Galaxy Digital Holdings Ltd. Така концентрація демонструє перехід від домінування роздрібних інвесторів до моделі, у якій корпоративні структури та професійні фінансові установи відіграють ключову роль у формуванні ліквідності, ринкових очікувань та довгострокової динаміки Bitcoin [3].

Висновки. У таблиці 1 наведено узагальнені результати аналізу регуляторних, інституційних та ринкових змін, що визначають сучасну трансформацію криптовалютного ринку, та дозволяють систематизувати основні елементи його інституціоналізації й окреслити напрями подальших наукових досліджень.

Узагальнені результати аналізу регуляторних, інституційних та ринкових змін ринку криптовалют у період 2022 – 2025 рр.

Елемент аналізу	Ключовий результат	Перспектива розвитку
Регулювання	MiCA формує єдину рамку для ЄС	Глобальна гармонізація стандартів
Інституційні інструменти	SEC схвалила спотові Bitcoin-ETF	Вплив ETF на ліквідність і волатильність
Стейблкоїни	Зростання капіталізації та участі в розрахунках	Аналіз ризиків та системної залежності
Структура ринку	Підвищення частки інституційних власників	Моделювання майбутніх структурних змін

Створено автором на базі джерел [1-3].

Отримані результати свідчать, що у 2022–2025 рр. криптовалютний ринок перейшов від фрагментарної моделі до етапу інституціоналізації. Ухвалення MiCA забезпечило першу комплексну регуляторну рамку в ЄС, а рішення SEC щодо спотових Bitcoin-ETF інтегрувало криптоактиви у традиційну інвестиційну інфраструктуру. Одночасно дані МВФ свідчать про зростання ролі стейблкоїнів у цифрових та транскордонних операціях, що формує нову структуру ліквідності та посилює участь інституційних гравців. Сукупність цих факторів засвідчує перехід ринку до більш зрілої та регульованої архітектури. Подальші дослідження доцільно спрямувати на оцінку впливу регуляторних змін на фінансову стабільність, аналіз ролі стейблкоїнів у міжнародних розрахунках, а також на вивчення наслідків участі інституційних інвесторів і ETF для структури ринку та його волатильності.

Список використаних джерел:

1. Європейський Союз. Регламент (ЄС) 2023/1114 Європейського Парламенту і Ради про ринки криптоактивів (MiCA). Офіційний журнал Європейського Союзу, L 150, 09.06.2023. Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj> (Дата звернення: 04.12.2025).
2. Комісія з цінних паперів і бірж США (SEC). Наказ про прискорене схвалення запропонованих змін до правил щодо лістингу та торгівлі акціями трастів на базі біткоїна (Order Granting Accelerated Approval of Proposed Rule Changes) (Release No. 34-99306). Режим доступу: <https://www.sec.gov/files/rules/sro/nysearca/2024/34-99306.pdf> (Дата звернення: 04.12.2025).
3. Міжнародний Валютний Фонд. Crypto Assets Monitor: Q3 2025 [Електронний ресурс]. – Жовтень 2025. Режим доступу: <https://www.imfconnect.org/content/dam/imf/News%20and%20Generic%20Content/GMM/Special%20Features/GMM%20Special%20Feature%20-%20Crypto%20Monitor%20October%202025.pdf> (Дата звернення: 04.12.2025).

MATSUKA V.,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management and Finance,
Mariupol State University
Kyiv, Ukraine
HORBASHEVSKA M.,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management and Finance,
Mariupol State University

GLOBAL MANAGEMENT OF INNOVATION AND DIGITAL INVESTMENTS: STRATEGIC ADAPTATION OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS TO THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY

Innovation and digital investment management is an integral part of modern strategic management of transnational corporations (TNCs). Innovation management includes the processes of creating, implementing and commercializing new technologies, products and business models, while digital investments provide financing and implementation of digital transformations, automation and integration of information systems.

The scientific literature identifies several key concepts that determine the effectiveness of innovation management and digital investments. The theory of dynamic capabilities emphasizes the need for corporations to be flexible in changing management practices and adapting to a rapidly changing technological environment. The open paradigm innovation focuses on interacting with external partners, research centers, and startups to accelerate the innovation process.

In the digital economy, the role of innovation management and digital investments is becoming strategic, as it determines the competitiveness of corporations at the global level. Companies are using tools such as Big Data analytics (Big Data), artificial intelligence, blockchain and cloud platforms, which allows optimizing production, financial flows and R&D processes [4;11].

The world economy is showing a steady trend towards digitalization of investment processes. According to UNCTAD, global foreign direct investment flows into digital sectors increased by 15% compared to the previous year, and the share of high-tech industries in the structure of TNC investments exceeds 40% [8;9].

Transnational corporations are actively using digital business models, which include e-commerce platforms, digital marketplaces, IoT and other Industry 4.0 technologies. For example, Apple and Microsoft are investing heavily in software development, cloud services and AI solutions. Google and Amazon are investing in distributed data centers and analytics platforms, which enables global business scaling [1;7].

The role of ESG and sustainability strategies is also growing as investors favor corporations that integrate digital technologies with environmental and social initiatives. Accordingly, MNC management must simultaneously balance innovation, digital investments, and social responsibility.

The adaptation of multinational corporations to the digital economy includes the implementation of strategies that allow them to respond quickly to technological changes and global market challenges. Key adaptation mechanisms include:

1. Digitalization of management processes – automation of business processes, implementation of ERP and CRM systems, data analytics for strategic decision-making.
2. Investment in R&D and innovation centers – creation of internal laboratories, cooperation with universities and startups to accelerate the development of new products.
3. Use of platforms and ecosystems – digital platforms allow you to integrate partners, suppliers and customers into a single system, increasing the efficiency of investments and commercialization of innovations.

4. Managing digitalization risks – cybersecurity, legal and regulatory aspects, human resources and technology compatibility [2].

Case studies of Tesla and Samsung corporations demonstrate that strategic adaptation to the digital economy allows for cost reduction, increased innovation potential, and strengthened positions in global markets.

Based on the analysis of theoretical approaches and practical cases, it is possible to propose a model of strategic management of innovations and digital investments of TNCs, which includes three interconnected blocks [5;6].

1. Strategic planning – determining priorities for innovation and digital investments, market forecasting, and assessing competitive advantages.

2. Instrumental support – digital platforms, analytical systems, innovation hubs, R&D centers, venture investments.

3. Control and evaluation of efficiency – KPIs of innovation activities, ROI analysis of digital investments, assessment of the impact on the competitiveness and sustainability of the business.

The model allows for the integration of innovation processes, investments, and management practices, ensuring the flexibility and adaptability of TNCs in the global digital environment [3;11].

Global trends indicate that the digitalization of investment and innovation processes will accelerate. The forecast for 2030 predicts:

– further growth in the share of digital investments in the structure of global FDI flows [10];

– active implementation of AI, IoT, blockchain in production and service models;

– strengthening the ecosystem approach and open strategies innovation;

– growing demands for ESG and corporate social responsibility.

Thus, strategic management of innovation and digital investments will remain a critical factor in the competitiveness of TNCs, and its development will be determined by technological innovations, global market trends, and institutional changes.

References:

1. Digital economy trends 2025. Available at: <https://dco.org/wp-content/uploads/2024/12/Digital-Economy-Trends-2025.pdf> (accessed: 01.12.2025).

2. Duan Y., Shuplat O., Matsuka V., Lukash S., Horbashevska M. and Kyslova L. Risk Management Strategy for International Investment Projects of an Innovative Enterprise in the Context of Industry 4.0., *Economic Affairs (New Delhi)*. 2023. Vol. 68, No. 04. pp. 2047-2056. Available at: <https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv68n5p.pdf> (accessed: 01.12.2025).

3. Economic-Mathematical Model for Assessing the Sensitivity of International Innovation and Investment Projects/Olena Shtepa, Tamara Nikolenko, Viktoriia Matsuka, Svetlana Suprunenko, Oksana Galenko, Svitlana Kropelnytska// *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*. 2019. Volume-8. pp.. 140-145. Available at: <https://doi.org/10.35940/ijitee.L3480.1081219> (accessed: 01.12.2025).

4. European experience in the use of digital technologies in the economy: collective monograph / edited by A. V. Cherep, I. M. Dashko, Yu. O. Ohrenych, O. H. Cherep, V. M. Helman. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2025. 326 p.

5. OECD. Digital Economy Outlook 2024 (Volume 1): Embracing the Technology Frontier. 2024. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-economy-outlook-2024-volume-1_a1689dc5-en.html (accessed: 01.12.2025).

6. OECD. Digital Economy Outlook 2024 (Volume 2): Strengthening Connectivity, Innovation and Trust. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-economy-outlook-2024-volume-2_3adf705b-en.html (accessed: 01.12.2025).

7. The digital economy, multinational enterprises and international investment policy. OECD. 2018 Available at:

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/04/the-digital-economy-multinational-enterprises-and-international-investment-policy_5fa02584/0ba19bae-en.pdf (accessed: 01.12.2025).

8. UNCTAD. World Investment Report 2024: Investment Facilitation and Digital Government. 2024. Available at: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2024> (accessed: 01.12.2025).

9. UNCTAD. World Investment Report 2025. International investment in the digital economy. Available at: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2025> (accessed: 01.12.2025).

10. Мацука В.М. Сучасні тренди іноземного інвестування в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2023. №12. С. 88-94. Available at: <https://nauka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1740/1754> (accessed: 01.12.2025).

11. Стойка А.В., Верительник С.М., Мацука В.М. Діджиталізація управління проектами і вплив на світову економіку та інвестиції. Збірник наукових праць «Вчені записки». 2025. № 39(2). С. 45-58. Available at: [https://vz.kneu.ua/archive/2025/39\(2\).04](https://vz.kneu.ua/archive/2025/39(2).04) (accessed: 01.12.2025).

ПОЛЕГАЙ С.Є.,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

ОП «Міжнародна економіка»,

Маріупольський державний університет

ТЕНДЕНЦІ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Світовий ринок аграрної продукції є динамічною та стратегічно важливою складовою міжнародної торгівлі, що безпосередньо впливає на економічний розвиток країн, рівень продовольчої безпеки та глобальну економічну стабільність. Обсяги міжнародного експорту та імпорту аграрної продукції постійно змінюються під впливом комплексу економічних, політичних, екологічних і технологічних факторів, роль яких суттєво зросла в умовах глобалізації та посилення взаємозалежності національних економік.

Останні десятиліття характеризуються стійким зростанням світового попиту на сільськогосподарську продукцію, що зумовлено збільшенням чисельності населення, процесами урбанізації та змінами харчових уподобань у країнах, що розвиваються. Особливо динамічне зростання попиту спостерігається в азійському регіоні, насамперед у Китаї та Індії, де підвищується споживання зернових культур, сої та м'ясної продукції. У відповідь на це країни-експортери, зокрема США, Бразилія, Канада, Аргентина та Україна, активізують виробництво та розширюють експортні можливості.

У сегменті експорту зернових культур провідні позиції зберігають США, Україна, Росія та Європейський Союз. Україна стабільно входить до числа найбільших світових експортерів пшениці та кукурудзи, а також посідає лідерські позиції на ринку соняшникової олії. Водночас Бразилія та Аргентина домінують у світовому експорті соєвих бобів, що значною мірою обумовлено високим попитом з боку Китаю. У сфері експорту м'ясної продукції ключовими постачальниками залишаються США, Бразилія та Австралія, які мають розвинені тваринницькі комплекси, сучасну інфраструктуру та значні природні ресурси [1].

Що стосується імпорту, то найбільшими споживачами аграрної продукції у світі є Китай, Європейський Союз, Японія та країни Близького Сходу. Китай виступає найбільшим імпортером сої, кукурудзи та м'ясної продукції через значний внутрішній попит і специфіку державної політики продовольчої безпеки. Європейський Союз, у свою чергу, активно імпортує фрукти, овочі, каву, какао та морепродукти, виробництво яких у межах регіону є обмеженим.

Глобальні торговельні потоки сільськогосподарської продукції формуються під впливом кліматичних змін, геополітичної ситуації та регуляторних обмежень. Повномасштабна війна в Україні у 2022 році стала одним із найпотужніших шоків для світового ринку зернових, спричинивши різке зростання цін, порушення логістичних ланцюгів та необхідність перебудови експортної інфраструктури. Блокування українських морських портів змусило експортерів активно використовувати альтернативні маршрути через дунайські порти, залізничні та автомобільні коридори до країн Європейського Союзу.

Таким чином, світовий ринок аграрної продукції являє собою складну систему, що функціонує в умовах високої нестабільності. Україна займає в ньому важливе місце, особливо у виробництві зернових і олійних культур, та має значний потенціал для подальшого розвитку експорту завдяки природно-ресурсній базі, технологічному прогресу та розширенню міжнародного співробітництва [2].

Попит на сільськогосподарську продукцію формується під впливом демографічних змін, рівня доходів населення, кліматичних умов, технологічного розвитку та політичних факторів. Основні категорії аграрної продукції — зернові культури, олійні, м'ясо, молочні продукти, овочі та фрукти — демонструють різну динаміку попиту залежно від регіону та економічної ситуації.

Таблиця 1

Динаміка попиту на основні категорії аграрної продукції у світі

Категорія продукції	Основні регіони зростання попиту	Причини зростання	Ключові країни-споживачі
Зернові культури (пшениця, кукурудза, рис)	Азія, Африка, Латинська Америка	Збільшення населення, урбанізація, потреби тваринництва	Китай, Індія, Єгипет, Мексика
Олійні культури (соя, соняшник, ріпак)	Китай, ЄС, Індія, Бразилія	Зростання виробництва біопалива, харчова промисловість	Китай, Німеччина, Індія
М'ясо (яловичина, свинина, курятина)	Китай, Індія, Африка, Бразилія	Підвищення рівня доходів, зміна споживчих звичок	Китай, США, ЄС
Молочні продукти (молоко, сир, масло)	Китай, Південно-Східна Азія, Африка	Поширення західних харчових традицій, зростання доходів	Китай, Індонезія, Нігерія
Овочі та фрукти (цитрусові, яблука, банани)	США, ЄС, Близький Схід, Латинська Америка	Попит на здорове харчування, органічна продукція	США, Німеччина, Саудівська Аравія

Зернові культури, зокрема пшениця, кукурудза та рис, залишаються основою світового продовольчого забезпечення. У країнах Азії та Африки зростає попит на рис, що пов'язано з високими темпами приросту населення та урбанізацією. Кукурудза користується значним попитом у США та країнах ЄС, де її активно використовують не лише в харчовій промисловості, а й у тваринництві та виробництві біопалива.

Олійні культури — передусім соя, соняшник і ріпак — демонструють зростання попиту у зв'язку з розширенням використання в харчовій промисловості та біоенергетиці. Китай залишається ключовим імпортером соєвих бобів, тоді як Україна зберігає провідні позиції у виробництві та експорті соняшnikової олії, що користується стабільним попитом у країнах ЄС, Індії та Близького Сходу.

Попит на м'ясну продукцію має неоднорідний характер. У розвинених країнах спостерігається стабілізація або зниження споживання червоного м'яса через зміну харчових уподобань, тоді як у країнах Азії та Африки споживання м'яса зростає разом із підвищенням рівня життя. Аналогічно, попит на молочну продукцію демонструє регіональні особливості, зокрема зростання інтересу до сухого молока та молочної сироватки в країнах Азії [3].

Овочі та фрукти користуються стабільно високим попитом у всьому світі, особливо в розвинених країнах, де зростає популярність здорового харчування та органічної продукції [4].

Зміни у світовій економіці мають безпосередній вплив на аграрний ринок. Економічні кризи, пандемія COVID-19, інфляційні процеси та валютні коливання відображаються на собівартості продукції, рівні цін і конкурентоспроможності країн-експортерів. Девальвація національних валют може тимчасово підвищувати експортну привабливість, однак інфляція водночас збільшує виробничі витрати аграріїв [5].

Отже, світова економічна кон'юнктура безпосередньо визначає умови функціонування міжнародного аграрного ринку, впливаючи на попит, ціни, логістику та географію торговельних потоків.

Список використаних джерел:

1. Миценко В. О. Пріоритети розвитку вітчизняного експорту в умовах Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (на прикладі продукції АПК): кваліфікаційна магістерська робота: спец. 292 «Міжнародні економічні відносини» / наук. кер. І. Г. Бабець; Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький: ЦНТУ, 2024. – 124 с.
2. Hayes A. Perfect Competition: Examples and How It Works. – Investopedia. – URL: <https://www.investopedia.com/terms/p/perfectcompetition.asp>
3. Національний інститут стратегічних досліджень. Перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах кліматичних змін. – URL: <https://niss.gov.ua/news/novynynisd/perspektyvy-rozvytku-ahrarynoho-sektoru-ukrayiny-v-umovakh-klimatychnykh-zmin>
4. Hill C. W. L. International business: competing in the global marketplace. – Internet Archive. – URL: https://archive.org/details/internationalbus00char_0
5. Охота В. Теорії міжнародної конкурентоспроможності національних економік та їх вплив на зовнішньоекономічну політику держави // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 4(29). – С. 5–11. – URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/60786994.pdf>

СЕКЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

ІЩУК Ю. А.,
доктор філософії,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
БЕРЕЗЮК Д.С.,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
ОП «Міжнародний бізнес. Бізнес-переклад»,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ОСОБЛИВСТІ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ В НІМЕЧЧИНІ

Вступ. Митне оформлення в Німеччині є складовою ефективною та структурованою системи контролю товаропотоків, яка поєднує загальноєвропейські нормативи та національні процедури. Оскільки Німеччина є провідною економікою Європейського Союзу та одним із найбільших логістичних хабів світу, митні правила тут формуються з акцентом на прозорість, безпеку, цифровізацію та контроль за дотриманням торговельних стандартів. Саме тому процес митного оформлення потребує глибокого знання вимог, процедур та документальних аспектів, що забезпечують безперешкодний рух товарів через кордон.

Мета роботи. Метою даної роботи є всебічний аналіз особливостей митного оформлення в Німеччині, визначення ключових вимог до імпортерів та експортерів, розгляд цифрових митних систем, нормативних рамок та перевірок, що здійснюються німецькими митними органами, а також виявлення факторів, що впливають на успішність і швидкість митних процедур.

Основна частина. Митна система Німеччини функціонує на основі поєднання європейського митного законодавства та національних норм, що робить її однією з найбільш структурованих і регламентованих у Європейському Союзі. З одного боку, Німеччина діє в межах Митного кодексу ЄС, що означає уніфікацію базових вимог для всіх країн Європейського Союзу, а з іншого – має власну інституційну модель діяльності митних органів, що забезпечує надзвичайно високий рівень контролю за ввезенням і вивезенням товарів. Центральним органом є Федеральна митна служба Zoll, яка відповідає не лише за фіскальні питання, а й за забезпечення економічної безпеки, боротьбу з незаконним переміщенням товарів, контроль за дотриманням екологічних, ветеринарних, санітарних та інших норм. Її функції охоплюють усе – від перевірки документів до участі у міжнародних митних операціях, що робить німецьку систему однією з найбільш багатоаспектних у світі [1].

Процес імпорту в Німеччині розпочинається з визначення товарної позиції за TARIC, що є обов'язковою процедурою для всіх вантажів із країн, які не входять до Європейського Союзу. Тарифна класифікація є основою для визначення ставки мита, можливих обмежень, необхідності додаткових дозволів і рівня ризику. Помилки в класифікації можуть спричинити суттєві наслідки – від затримки вантажу до штрафів, адміністративного розслідування чи необхідності проведення технічних експертиз. Німеччина приділяє цьому етапу особливу увагу, оскільки правильне визначення коду дозволяє забезпечити справедливу конкуренцію, захист внутрішнього ринку та уникнути нелегального демпінгу. Саме тому митні органи мають право вимагати будь-які додаткові документи, що підтверджують опис товару, його характеристики або реальну вартість [1].

Однією з найважливіших рис німецької системи є широке використання електронної платформи ATLAS, через яку здійснюється фактично весь документообіг, пов'язаний із

митним оформленням. На відміну від багатьох країн, де електронні системи є допоміжними, ATLAS у Німеччині – повноцінний інструмент, без якого митне оформлення практично неможливе. Система автоматично перевіряє відповідність даних вимогам ЄС, з'єднується з європейськими базами даних, а також забезпечує безперервний обмін інформацією між декларантами, логістичними компаніями, митними брокерами й митницею. Це значно підвищує точність і прозорість оформлення, а також дозволяє мінімізувати випадки шахрайства чи несумлінного декларування.

Ще однією ключовою перевагою ATLAS є можливість так званого «попереднього декларування». Це означає, що документи подаються ще до прибуття товару до кордону, що дає змогу значно скоротити час очікування в портах, аеропортах та на пунктах наземного контролю. Митники отримують можливість попередньо проаналізувати ризики, перевірити документи, порівняти дані з іншими базами, а в разі необхідності запросити додаткову інформацію. Для бізнесу це означає зниження витрат, пов'язаних зі зберіганням вантажу, і оптимізацію логістичних ланцюгів. Попередня декларація особливо важлива для великих перевізників і виробничих компаній, де час доставки відіграє критичну роль у загальній ефективності діяльності.

Важливим елементом митної системи Німеччини є транзит, оскільки країна розташована в самому центрі Європи та є одним із головних транспортних вузлів на континенті. Майже половина вантажів, що проходять її територією, не призначені для німецького ринку, тому транзитні процедури мають бути максимально ефективними та контрольованими. Для цього застосовується система NCTS – New Computerised Transit System, яка забезпечує повний електронний контроль за транзитними операціями. Кожному транзитному вантажу присвоюється MRN – унікальний номер, що дозволяє відстежувати переміщення товару аж до моменту завершення процедури. Завдяки цьому митниця контролює відповідність маршруту, наявність гарантій та дотримання всіх вимог транзиту без необхідності постійних фізичних перевірок [2].

Не менш важливою частиною митного оформлення є перевірка відповідності товарів технічним вимогам та стандартам Європейського Союзу. Передусім це стосується електроніки, обладнання, медичних виробів, дитячих товарів, транспортних засобів, косметики, іграшок та інших чутливих категорій. Для таких товарів потрібні сертифікати відповідності, маркування CE, безпекові протоколи або лабораторні висновки. Німеччина приділяє особливу увагу цим документам, оскільки неякісні товари можуть становити загрозу здоров'ю або екології. Якщо документація неповна або недостовірна, митниця може призупинити ввезення до моменту завершення всіх експертиз, незалежно від країни походження або репутації імпортера.

Для бізнесу, який працює з великими обсягами поставок, надзвичайно важливими є спеціальні митні режими, які дозволяють оптимізувати фінансові та логістичні процеси. Наприклад, режим «митного складу» дає змогу зберігати товар на території ЄС без негайної сплати мит і ПДВ, що є особливо вигідним для міжнародних торгових компаній. Інший популярний механізм – «переробка на митній території», що дозволяє імпортувати сировину або компоненти для виробництва товарів із подальшим реекспортом без оподаткування. Такі режими забезпечують гнучкість і знижують витрати підприємств, які працюють у глобальних ланцюгах постачання.

Процедури експорту в Німеччині також суворо регламентовані й передбачають оформлення документів через електронну систему ATLAS. Експортер повинен надати точний опис товару, його вартість, кінцеве місце призначення, транспортні особливості та інформацію про отримувача. Експортна декларація дозволяє контролювати, що товар дійсно покидає територію ЄС, а також забезпечує правильність статистичного та податкового обліку. У разі недотримання правил експортер може зіткнутися з затримками або обмеженнями в роботі з міжнародними партнерами, оскільки Німеччина суворо контролює легальність усіх зовнішньоторговельних операцій [2].

Окремо варто відзначити роль митних брокерів, логістичних операторів та спеціалізованих компаній, які забезпечують професійний супровід оформлення. Оскільки система Німеччини є дуже деталізованою, компанії, які не мають достатнього досвіду, можуть помилятися у визначенні коду товару, підготовці документів чи вказанні вартості, що призводить до затримок і фінансових санкцій. Митні брокери допомагають уникнути таких проблем, забезпечуючи точність даних, своєчасність подання документів та правильність вибору митної процедури. Це особливо актуально для міжнародних перевізників і виробників, які працюють на кількох ринках одночасно.

Загалом митна система Німеччини побудована на принципах максимального контролю, цифровізації та прозорості, що робить її однією з найбільш ефективних у світі. Вона дозволяє швидко оформлювати вантажі за умови дотримання всіх правил, але водночас реагує дуже жорстко на будь-які порушення. Поєднання сучасних електронних систем, детального законодавства та сильної інституційної бази створює високий рівень відповідальності для бізнесу. Тому успішне митне оформлення в Німеччині можливе лише за умови точності, підготовленості та повного дотримання вимог, що забезпечує безпечний і передбачуваний рух товарів у межах міжнародної торгівлі.

Висновки. Митне оформлення в Німеччині характеризується високою цифровізацією, строгими вимогами до документів, акцентом на безпеку та прозорістю процедур. Глибока інтеграція з правовою системою ЄС, розвиток електронних сервісів та ефективна робота митної служби роблять Німеччину однією з найорганізованіших у сфері контролю міжнародної торгівлі. Для успішного оформлення вантажів необхідно дотримуватися всіх нормативних вимог, забезпечувати точність інформації та належну підготовку документів, що гарантує швидке і безпечне переміщення товарів.

Список використаних джерел:

1. Zoll – German Customs. Federal Customs Administration. URL: https://www.zoll.de/DE/Home/home_node.html.
2. LIS – ATLAS & NCTS Systems Overview. Logistics Information Systems. URL: <https://www.lis.eu/en/software/>.
3. M9 Logistics – Customs Clearance in Germany: Export, Import, Transit. URL: <https://m9logistics.com/customs-%D1%81learance-in-germany-export-import-transit/>.

ГРИГОР'ЄВА В.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права,

Маріупольський державний університет

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Податковий статус громадян України за кордоном є однією з ключових проблем сучасного податкового права, що загострилася внаслідок масового виїзду українців після початку повномасштабної агресії РФ. Від правильного визначення статусу податкового резидента залежать як обсяг податкових обов'язків в Україні та за кордоном, так і ризики подвійного оподаткування, яке покликані мінімізувати міжнародні договори про уникнення подвійного оподаткування.

Метою дослідження є з'ясування змісту податкового статусу громадянина України, який перебуває за кордоном, аналіз основних механізмів уникнення подвійного оподаткування, передбачених українським законодавством та міжнародними договорами, а також здійснення порівняльної характеристики підходів окремих країн, зокрема Польщі, Німеччини, Італії, Великої Британії, до визначення податкового резидентства фізичних осіб.

Податковий кодекс України (далі – ПКУ) виходить із класичної для сучасного податкового права концепції розмежування резидентів і нерезидентів. Відповідно до пп. 14.1.213 ст. 14 ПКУ податковим резидентом є фізична особа, яка має місце проживання в Україні; у разі множинності критеріїв застосовується послідовний “каскадний” підхід: постійне місце проживання в Україні; центр життєвих інтересів (сім’я, місце основної діяльності, наявність майна тощо); перебування в Україні не менше 183 днів протягом податкового року; громадянство як субсидіарний критерій [1].

Резидент України підлягає оподаткуванню з так званого “світового доходу”, тобто з усіх доходів, отриманих як з джерел в Україні, так і за її межами (п. 162.1, п. 163.1 ПКУ) [1]. Нерезидент – лише з доходів, джерело походження яких знаходиться на території України. Водночас у ситуації, коли громадянин України тривалий час проживає та працює за кордоном, він може одночасно відповідати критеріям резидентства двох держав – України та держави перебування. Саме така “подвійна прив’язаність” зумовлює виникнення подвійного оподаткування.

У доктрині подвійне оподаткування визначається як оподаткування одного й того самого платника з одного й того самого об’єкта оподаткування в двох (чи більше) державах за певний період [2]. Найпоширенішими є ситуації, коли: громадянин України офіційно працевлаштований за кордоном; виконує дистанційну роботу на українського роботодавця з території іншої держави; провадить підприємницьку діяльність за участю іноземних контрагентів; зберігає зв’язок з Україною (реєстрація місця проживання, сім’я, активи), але фактично проживає за межами держави більшу частину року.

За таких умов ключового значення набувають положення міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування та міжнародні стандарти, вироблені Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Базовим міжнародним документом у сфері податкового резидентства фізичних осіб є Модельна конвенція ОЕСР про уникнення подвійного оподаткування доходів і капіталу [3]. Стаття 4 цієї Конвенції передбачає так звані “правила розв’язання колізій резидентства” (tie-breaker rules) на випадок, коли особа відповідно до внутрішнього права кожної з договірних держав вважається її резидентом.

Послідовність критеріїв є спільною для багатьох двосторонніх конвенцій:

- *постійне житло* - резидентом вважається держава, де фізична особа має постійне житло.
- *центр життєвих інтересів*, якщо постійне житло є в обох державах, вирішальним є тісніші особисті та економічні зв’язки.
- *звичайне місце проживання*, якщо неможливо визначити центр життєвих інтересів, враховується держава, у якій особа зазвичай проживає.
- *громадянство*, як додатковий критерій.
- *взаємна домовленість компетентних органів*, якщо попередні критерії не дають однозначного результату, питання розв’язується шляхом переговорів компетентних органів договірних держав [3].

Україна уклала понад 70 двосторонніх угод про уникнення подвійного оподаткування, у тому числі з основними країнами ЄС та іншими популярними напрямками міграції: Польщею, Німеччиною, Італією, Великою Британією, США тощо [4]. Ці угоди, як правило, містять:

- розподіл податкової юрисдикції щодо основних видів доходів (заробітна плата, підприємницький дохід, дивіденди, проценти, роялті, доходи від нерухомості, доходи незалежних професій тощо);
- спеціальні правила оподаткування найманої праці, директорських винагород, доходів артистів та спортсменів;
- положення про метод усунення подвійного оподаткування.

Для України типовим є метод податкового кредиту (tax credit): сума податку, сплаченого за кордоном, зараховується під час обчислення ПДФО в Україні, але не може

перевищувати суму українського податку з такого доходу (п. 13.5 ПКУ та відповідні статті конвенцій) [1; 5].

Законні підстави уникнення подвійного оподаткування для громадянина України, який отримує іноземний дохід, полягають у:

- правильному визначенні податкового статусу (резидент чи нерезидент України) відповідно до ПКУ та положень конкретної конвенції.

- застосуванні норм двосторонньої конвенції, які або розподіляють податкові повноваження (надаючи право оподатковувати лише одній державі), або допускають оподаткування в обох державах із подальшим зарахуванням іноземного податку.

- процедурному забезпеченні: отримання в податковому органі України довідки-підтвердження статусу податкового резидента, подання її до податкових органів іноземної держави, документальне підтвердження факту та розміру сплати податку за кордоном [6].

Крім двосторонніх угод, на договірну мережу України впливають положення Багатосторонньої конвенції MLI (Multilateral Instrument) 2016 р., спрямованої на впровадження заходів з протидії розмиванню податкової бази та виведенню прибутків з-під оподаткування (BEPS). Одним із ключових елементів MLI є тест основної мети (Principal Purpose Test), який забороняє надання договірних переваг, якщо однією з головних цілей транзакції чи структурування є їх отримання [7]. Для українських резидентів це означає необхідність обережного податкового планування при використанні іноземних структур.

У Республіці Польща податкове резидентство фізичних осіб визначається за двома ключовими критеріями: наявність центру особистих або економічних інтересів (*ośrodek interesów życiowych*) на території Польщі, або перебування в Польщі понад 183 дні у податковому році [8].

Особа, яка відповідає хоча б одному з цих критеріїв, визнається податковим резидентом Польщі та оподатковується з усіх світових доходів. Для багатьох українців, які перебували у Польщі понад 183 дні та інтегрувалися у польське економічне й соціальне середовище, це означає набуття статусу польського резидента.

Податковий статус таких осіб щодо України визначається за положеннями Конвенції між Урядом України і Урядом Республіки Польща про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна 1993 р. [9]. Застосовуючи *tie-breaker* правила, компетентні органи та самі платники мають з'ясувати, у якій державі фактично зосереджений центр життєвих інтересів. За наявності переконливих зв'язків з Польщею саме вона визнається "остаточним" резидентом, а Україна – державою, де особа має обмежений (за джерелом доходу) податковий обов'язок.

Німецьке податкове право виходить із критеріїв наявності житла (*Wohnsitz*) та звичайного місця перебування (*gewöhnlicher Aufenthalt*). Фізична особа вважається резидентом, якщо: має у Німеччині житло, яке вона утримує та фактично використовує; або перебуває на території Німеччини безперервно понад шість місяців (короткі виїзди не переривають строк) [10].

Резидент ФРН підлягає оподаткуванню з усіх доходів, незалежно від місця їх отримання. Угодою між Україною та ФРН про уникнення подвійного оподаткування 1995 р. передбачено, що доходи від найманої праці, як правило, оподатковуються в державі, де здійснюється робота, за певними винятками (наприклад, якщо перебування не перевищує 183 днів, а роботодавець – нерезидент держави роботи) [11]. Для українців, які тривалий час працюють у Німеччині, основним механізмом уникнення подвійного оподаткування є зарахування німецького податку в Україні за умови збереження статусу українського резидента або визнання Німеччини "остаточною" державою резидентства.

В Італійській Республіці фізична особа визнається податковим резидентом, якщо протягом більшої частини податкового року (понад 183 дні) вона: зареєстрована в реєстрі населення; фактично проживає в Італії; має там доміціль (domicilio) у розумінні цивільного законодавства [12].

Для українців, які отримали дозвіл на проживання та тривалий час перебувають в Італії, існує високий ризик визнання їх італійськими податковими резидентами. Відповідно до Конвенції між Урядом України та Урядом Італійської Республіки про уникнення подвійного оподаткування 1997 р. доходи від роботи за наймом, підприємницької діяльності та інші види доходів розподіляються між державами за моделлю ОЕСР [13]; при цьому застосовуються колізійні правила ст. 4 Конвенції для визначення єдиного центру оподаткування.

У Сполученому Королівстві діє Статутний тест резидентства (Statutory Residence Test – SRT), який поєднує автоматичні тести резидентства/нерезидентства (кількість днів, повна зайнятість у країні тощо) із системою “достатніх зв’язків” (sufficient ties): сімейні, робочі, попереднє перебування, доступне житло, 90-денне правило [14].

Convention between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of Ukraine for the Avoidance of Double Taxation 1993 р. містить традиційний набір положень щодо розподілу податкової юрисдикції [15]. Для українських громадян, які проводять частину року у Великій Британії (наприклад, у зв’язку з навчанням чи роботою), важливим є документальне підтвердження того, що центр життєвих інтересів залишається в Україні (сім’я, основний бізнес, житло), що дає підстави наполягати на українському резидентстві за tie-breaker правилами.

Отже, податковий статус громадянина України, який перебуває за кордоном, визначається не його громадянством, а сукупністю критеріїв резидентства, закріплених у Податковому кодексі України та міжнародних договорах. Громадянство виступає лише допоміжним критерієм у разі неможливості визначити резидентство за іншими ознаками.

Законні підстави уникнення подвійного оподаткування ґрунтуються на:

- застосуванні положень двосторонніх конвенцій про уникнення подвійного оподаткування, які розподіляють податкові повноваження між державами;
- використанні методу податкового кредиту, що дозволяє зарахувати податок, сплачений за кордоном, у рахунок українського ПДФО;
- належному процедурному оформленні (отримання та подання довідок про резидентство, підтвердження сплати іноземних податків).

Порівняльний аналіз показує конвергенцію підходів щодо ключових критеріїв (183 дні, центр життєвих інтересів, постійне житло), але й виявляє специфіку на рівні деталей: статутні тести, акцент на реєстраційних даних, особливі режими для мігрантів і біженців. Це зумовлює потребу в професійному податковому консультуванні для громадян, які переміщуються між юрисдикціями.

Враховуючи світовий досвід, на нашу думку, доцільно запропонувати напрями удосконалення українського законодавства, зокрема: деталізація в національному законодавстві спеціальних норм щодо оподаткування громадян України, які тривалий час перебувають за кордоном, у тому числі в статусі тимчасового захисту; розвиток електронних сервісів державних податкових органів для автоматизованого визначення податкового резидентства та подання заяв на зарахування іноземних податків. Важливим напрямом необхідно визначити, проведення інформаційно-роз’яснювальної роботи для громадян України за кордоном щодо їхніх податкових прав та обов’язків.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–17. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>
2. Кучерявенко М. П. Податкове право: підручник. Харків: Право, 2012. 528 с.
3. OECD. Model Tax Convention on Income and on Capital: Condensed Version. Paris: OECD Publishing, 2017. 852 p. URL: https://www.oecd.org/en/publications/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-condensed-version-2017_mtc_cond-2017-en.html
4. Угоди про уникнення подвійного оподаткування, укладені Україною Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua>

5. Конвенція між Урядом України та Урядом Республіки Польща про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна та запобігання ухиленню від сплати податків: Міжнародний документ від 12 січня 1993 року. 2006. Офіційний вісник України: 17: 366. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_168#Text
6. Порядок підтвердження статусу податкового резидента України Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua>
7. Multilateral Convention to Implement Tax Treaty Related Measures to Prevent Base Erosion and Profit Shifting (MLI). Paris: OECD, 2016. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/beps-mli/multilateral-convention-to-implement-tax-treaty-related-measures-to-prevent-beps.pdf>
8. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych // Dz.U. 1991, nr 80, poz. 350 z późn. zm. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19910800350>
9. Konwencja między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy w sprawie unikania podwójnego opodatkowania доходів і майтку z dnia 12.01.1993 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940630269>
10. Einkommensteuergesetz (EStG) vom 16. Oktober 1934 // BGBI. I S. 1005, zuletzt geändert durch Gesetz vom 20.12.2022. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/estg/BJNR010050934.html>
11. Угода між Україною та Федеративною Республікою Німеччина про уникнення подвійного оподаткування стосовно податків на доходи та майно: Міжнародний документ від 03.07.1995. 2008. Офіційний вісник України 14: 37. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276_001.
12. Testo unico delle imposte sui redditi (TUIR): Decreto del Presidente della Repubblica 22 dicembre 1986, n. 917. URL: <https://def.finanze.it/DocTribFrontend/getAttoNormativoDetail.do?ACTION=getSommario&id=%7B31D694E8-4398-4030-873B-FEAF5A6647F9%7D>
13. Конвенція між Урядом України та Урядом Італійської Республіки про уникнення подвійного оподаткування доходів і капіталу та запобігання податкових ухилень від 26.02.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380_011#Text
14. HM Revenue & Customs. Statutory Residence Test (SRT): RDR3 Guidance Note. London: HMRC, 2023. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/rdr3-statutory-residence-test-srt/guidance-note-for-statutory-residence-test-srt-rdr3>
15. Конвенція між Урядом України і Урядом Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії про усунення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на дохід і на приріст вартості майна від 10.02.1993. Офіційний вісник України, 2005. № 29. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/826_648

ЛАНСЬКА С.П.,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки праці,
Маріупольський державний університет
БОЧЕВСЬКА М.Є.,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
ОП «Екологія та стале природокористування»,
Маріупольський державний університет

ГІДНА ПРАЦЯ ЯК ПРИОРІТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Трансформація ринку праці України в умовах воєнних і післявоєнних викликів набула системного характеру та вплинула фактично на всі елементи соціально-трудових відносин. Воєнні дії спричинили глибокі економічні втрати, порушили функціонування виробництв, змінили демографічну структуру населення та сформували нові вимоги до умов праці. Забезпечення гідної праці в таких умовах стало не лише соціальною необхідністю, а й стратегічним чинником збереження економічної стійкості країни.

Гідна праця – це продуктивна робота, що приносить справедливий дохід, безпеку на робочому місці та соціальний захист для сімей, кращі перспективи для особистісного розвитку та соціальної інтеграції, свободу для людей висловлювати свої занепокоєння, організовуватись та брати участь у прийнятті рішень, а також рівні можливості та ставлення для всіх жінок та чоловіків [1]. Відповідно до у Декларації МОП «Про соціальну справедливість для справедливої глобалізації», виділяють чотири стратегічні цілі гідної праці [1]:

- 1) створення можливостей для працевлаштування,
- 2) гарантування прав у сфері праці,
- 3) розширення соціального захисту,
- 4) сприяння соціальному діалогу.

На думку О. Зеленка та М. Годящева, в Україні ключовим завданням керівників підприємств у період війни є підтримка якості трудового життя. Дослідники підкреслюють, що війна загострила прояви слабких місць кадрової політики багатьох організацій – недостатню комунікацію, неузгодженість управлінських рішень, відсутність дієвих механізмів підтримки працівників [2]. Тому одним із пріоритетних напрямів трансформації має стати модернізація внутрішніх управлінських практик.

Отже, важливими є:

- формування стабільних каналів комунікації між працівниками та керівництвом;
- удосконалення системи професійного розвитку;
- посилення корпоративної культури та психологічної підтримки.

Таке бачення не лише відображає реакцію на воєнні умови, а й створює основу для відновлення підприємств у післявоєнний період.

Зі свого боку, К. Нікітенко, Д. Таращук звертають увагу на глибокі структурні зрушення, що відбулися на ринку праці після початку війни. Дослідники зазначають, що скорочення зайнятості у промисловості, будівництві та транспортуванні супроводжується зростанням ролі сфер освіти, медицини, ІТ та аграрного сектору у відносно безпечних регіонах. На їх думку, такий перерозподіл працівників свідчить не про тимчасові коливання, а про формування нового профілю ринку праці, який збережеться і після завершення війни. Наголошено, що міграція, демографічні втрати та розрив професійних траєкторій створюють ризики нестачі кваліфікованої робочої сили у майбутньому, що обумовлює необхідність перегляду державної політики, орієнтованої на стимулювання повернення населення, підвищення мобільності та розвиток нових компетенцій [3, с. 126].

Динаміку трудових доходів аналізують Г. Мутерко та В. Нікітін, які підкреслюють, що номінальне зростання заробітної плати не компенсувало втрат купівельної спроможності працівників. Дослідники акцентують, що у період війни матеріальна мотивація перестає бути єдиною основою трудової активності [4].

На перший план виходять нематеріальні елементи:

- участь у прийнятті рішень;
- можливості гнучкого графіка;
- відчуття значущості власної праці;
- доступ до професійного розвитку.

На нашу думку, це свідчить про переосмислення концепції гідної праці в сучасних умовах: вона стає не лише економічною категорією, а системою підтримки людського потенціалу, що забезпечує стійкість організацій і готовність працівників діяти в умовах невизначеності.

На важливості соціального виміру трудових процесів наголошує З. Бурик, яка розглядає соціальну політику як базовий інструмент підтримки населення в умовах війни. Вона зазначає, що функції соціальної політики – захисна, компенсаційна, інтеграційна та превентивна – формують основу для стабілізації ринку праці та підвищення стійкості суспільства. На думку науковиці, без ефективного соціального супроводу розвиток сучасних стандартів гідної праці неможливий [5, с. 35-37]. Підтримка ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, соціально вразливих верств населення та стимулювання підприємництва є ключовими напрямками, що мають інтегруватись у політику зайнятості.

У цьому контексті важливим є підхід Т. Майбороди, Д. Кругляка, О. Прийменка, які розглядають людський капітал як стратегічний ресурс національного розвитку. Ними підкреслено, що війна не лише зменшує чисельність працездатного населення, а й погіршує якісні характеристики людського капіталу – здоров'я, кваліфікацію, психологічну стійкість, мотиваційний потенціал. Тому однією з ключових умов забезпечення гідної праці після завершення війни є створення моделей відновлення людського капіталу, що мають передбачати модернізацію освіти, підтримку професійної перепідготовки, інвестиції у здоров'я працівників та розвиток інноваційних компетенцій [6]. На нашу думку, такий підхід формує основу довгострокової конкурентоспроможності країни.

Загалом трансформація ринку праці в умовах війни проявляється у трьох взаємопов'язаних сферах:

- *економічній* – через скорочення виробництва, релокацію підприємств, зміну структури зайнятості;
- *соціальної* – через міграцію, погіршення умов життя, посилення нерівності;
- *інституційній* – через потребу у нових механізмах регулювання зайнятості та захисту працівників.

Таким чином, перспективи забезпечення гідної праці залежать від здатності держави та роботодавців поєднати ці площини в єдину стратегічну модель. Така модель має базуватись на виваженій соціальній політиці, оновлених стандартах кадрової роботи, розвитку людського капіталу та створенні нової культури праці, що орієнтовані на безпеку, повагу до працівника та рівні можливості на ринку праці. У післявоєнний період саме ці чинники визначатимуть здатність країни до швидкого економічного відновлення та формування стійкого ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Decent Work: Доповідь Генерального директора МОП, 1999. URL: <https://webapps.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc87/rep-i.htm> (дата звернення: 07.12.2025).
2. Зеленко О., Годящев М. Політика забезпечення якості трудового життя в сучасний та повоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-108> (дата звернення: 07.12.2025).

3. Нікітенко К., Таращук Д. Трансформація ринку праці України в умовах поствоєнного перезавантаження. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2025. № 24. С. 121–128. URL: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2025.24.12> (дата звернення: 07.12.2025).

4. Мутерко Г. М., Нікітін В. С. Соціально-економічні детермінанти трудової мотивації працівників у період воєнних загроз та післявоєнної стабілізації. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. № 23. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17588325> (дата звернення: 07.12.2025).

5. Бурик З. Сучасні виклики реалізації соціальної політики в умовах війни та післявоєнного відновлення та в контексті сталого розвитку. *Public administration aspects*. 2025. Т. 13, № 2. С. 33–43. URL: <https://doi.org/10.15421/152518> (дата звернення: 07.12.2025).

6. Майборода Т. М., Кругляк Д. А., Прийменко О. О. Управління людським капіталом у період воєнних викликів. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 14. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16990102> (дата звернення: 07.12.2025).

МАКАРЧЕВА К.О.,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

ОП «Міжнародні економічні відносини»,

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОЇ КООПЕРАЦІЇ У ВИРОБНИЦТВІ НАПІВПРОВІДНИКІВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У сучасній цифровій економіці конкурентоспроможність національних господарств дедалі більше залежить від здатності інтегруватися в глобальні ланцюги створення вартості у високотехнологічних секторах. Дослідники наголошують, що в цифрову епоху ключове значення мають не лише класичні фактори виробництва, а й доступ до критичних технологій, інфраструктури даних та інноваційних екосистем [1]. Напівпровідникова промисловість у цьому контексті є базовим елементом, оскільки мікрочипи забезпечують функціонування штучного інтелекту (ШІ), високопродуктивних обчислень, 5G/6G-мереж, оборонних систем та «зеленої» енергетики. Водночас, як підкреслює ОЕСР, ланцюги створення вартості у сфері напівпровідників є географічно висококонцентрованими та структурно вразливими, що зумовлює потребу в нових моделях міжнародної кооперації [2].

Картографування світових виробничих потужностей показує, що майже 90% глобального випуску напівпровідників припадає на п'ять економік – Китай, Тайвань, Південну Корею, Японію та США [2]. Це означає, що для більшості країн перспективи розвитку у цьому секторі пов'язані не з повною автономією, а з можливістю «вписатися» у вже сформовані ланцюги, пропонуючи додану вартість на окремих етапах – від дизайну й тестування до пакування та виробництва на зрілих техпроцесах. Підприємницькі опитування підтверджують, що зростання попиту, особливо з боку ШІ-додатків, створює «вікно можливостей», але водночас підсилює роль геополітичних ризиків, експортного контролю та дефіциту кадрів [3]. У цих умовах кооперація у виробництві напівпровідників стає для держав інструментом одночасного зміцнення технологічного потенціалу й економічної безпеки.

Одним із ключових напрямів, де кооперація вже набуває практичних форм, є створення так званих дружніх (*friend-shored*) виробничих коридорів. Американська політика у межах CHIPS&Science Act поєднує потужні внутрішні стимули для будівництва фабрик із зовнішнім виміром, який реалізується через Міжнародний фонд технологічної безпеки та інновацій. Цей фонд спрямовує ресурси на спільні проекти з країнами Латинської Америки та Південно-Східної Азії (Коста-Рика, Панама, В'єтнам, Індонезія, Філіппіни, Мексика) з метою диверсифікації виробництва й «дружнього» перенесення окремих виробничих етапів у

політично сумісні юрисдикції [4]. Ця політика формує модель, за якої дизайн, інтелектуальна власність і частина НДДКР залишаються у провідних центрах, тоді як виробництво та пакування розміщуються у партнера, що створює для нього можливість «зайти» у глобальний ланцюг із відносно нижчими бар'єрами входу. Аналогічну логіку демонструє політика Південної Кореї. Оголошений у 2025 році план створення державно-приватної 12-дюймової фабрики на 40-м техпроцесі обсягом 4,5 трлн вон має на меті підтримати розвиток внутрішніх fabless-компаній у сегментах автомобільних, дата-центричних та оборонних чипів і скоротити майже повну залежність від імпорту в оборонній сфері [5]. Це відкриває вікно можливостей для зовнішніх партнерів, які можуть інтегруватися у корейські програми як постачальники матеріалів, обладнання, послуг з тестування та пакування. Додатковий вимір кооперації закладає меморандум між урядом Кореї та компанією Arm щодо створення навчального центру, розрахованого на підготовку близько 1400 висококваліфікованих дизайнерів чипів [5]. Мова йде не лише про перенесення виробництва, а й про спільне формування кадрової бази, що підсилює довгострокові перспективи співпраці. Паралельно Індія просуває власну модель кооперації через Індійська місія з виробництва напівпровідників, яка передбачає до 50% фіскальної підтримки для фабрик і дисплейних виробництв, а також окремі стимули для компаній, що здійснюють дизайн мікросхем [6]. Станом на кінець 2025 р. у країні схвалено 10 напівпровідникових проєктів, включно з об'єктами збирання, тестування та пакування і потужностями у сфері compound semiconductors [6]. Високорівневі контакти керівництва Intel з урядом Індії та заяви про довгострокову підтримку місії ISM і кооперацію з Tata Group у сфері виробництва та advanced packaging позиціонують країну як перспективний вузол глобального ланцюга з акцентом на виробничу й сервісну складову [6]. Для третіх країн це створює можливість входити в індійські проєкти як співінвестори, постачальники технологій або учасники спільних підприємств.

Другий великий блок перспектив кооперації пов'язаний зі створенням спільних пілотних ліній, тестових стендів і НДДКР-інфраструктури. Європейський Chips Act передбачає фінансування пілотних ліній і дизайн-платформи, покликаних забезпечити доступ промисловості до передових технологій і зменшити вартість входу для малих та середніх підприємств [7]. У США Національний інститут стандартів і технологій готує до запуску інститут CHIPS Manufacturing USA, орієнтований на цифрові двійники у виробництві, що має стати платформою для спільних прикладних досліджень і трансферу технологій між науковими установами та промисловістю [4]. Для асоційованих або партнерських країн участь у подібних структурах означає можливість не лише імпортувати готові технології, а й брати участь у їх спільній розробці, отримуючи доступ до передового обладнання та експертизи. Ще один вимір перспектив кооперації – це інституціалізовані «клуби» регуляторної взаємодії, що поєднують торгівлю, інвестиції та технології. ОЕСР створила Неформальна мережа обміну інформацією про напівпровідники, яка об'єднує представників 38 економік для обміну даними, аналізу вразливостей і координації політики у сфері напівпровідникових ланцюгів постачання [2]. На рівні ЄС ключову роль відіграють цифрові партнерства з Японією, Південною Кореєю, Сінгапуром і Канадою, що прямо включають співпрацю в галузі напівпровідників, високопродуктивних обчислень, 5G/6G і кібербезпеки й щорічно інституціалізуються через Ради з питань цифрового партнерства [8]. У трансатлантичному вимірі Рада з торгівлі та технологій ЄС–США формує платформу, де напівпровідники є ядром спільної роботи з експортного контролю, скринінгу ПІІ та забезпечення «безпечних ланцюгів постачання» [8]. Для країн, які прагнуть стати частиною виробничої екосистеми, приєднання або тісна асоціація з такими «клубами» дає не лише доступ до ринку, а й підвищує передбачуваність регуляторного середовища.

Отже, перспективи кооперації у сфері виробництва напівпровідників формуються в умовах поєднання високої технологічної концентрації галузі, зростання геоекономічних ризиків і активізації державної промислової політики провідних економік. Аналіз показує, що найбільш життєздатними моделями міжнародної співпраці стають дружні виробничі коридори, спільні пілотні лінії та НДДКР-інфраструктура, а також інституціалізовані

регуляторні формати у межах цифрових партнерств і трансатлантичних платформ. Досвід США, Південної Кореї та Індії свідчить, що відкритість до кооперації, поєднана з чіткими державними стимулами та кадровими програмами, дозволяє країнам інтегруватися у глобальні ланцюги створення доданої вартості без необхідності досягнення повної технологічної автономії. У цьому контексті міжнародна кооперація у виробництві напівпровідників постає не лише як економічна доцільність, а як ключовий інструмент підвищення конкурентоспроможності та економічної безпеки національних економік у цифрову епоху.

Список використаних джерел:

1. Reznikova N., Vovk V., Ptashchenko L. Конкуренція в цифрову епоху: стратегічні детермінанти конкурентоспроможності // Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій. 2025. Т. 2. № 16. С. 421–429.
2. Mapping the Semiconductor Value Chain // OECD Publishing, 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/mapping-the-semiconductor-value-chain_4154cdbf-en.html (дата звернення: 10.12.2025).
3. Global Semiconductor Industry Outlook 2025 // KPMG, 2024. URL: <https://kpmg.com/us/en/articles/2024/global-semiconductor-industry-outlook-2025.html> (дата звернення: 10.12.2025).
4. CHIPS for America Announces New Proposed \$285 Million Award for CHIPS Manufacturing USA Institute for Digital Twins // National Institute of Standards and Technology (NIST), 2024. URL: <https://www.nist.gov/news-events/news/2024/11/chips-america-announces-new-proposed-285-million-award-chips-manufacturing> (дата звернення: 10.12.2025).
5. SoftBank's Arm plans to set up chip design facility in South Korea // Reuters, 2025. URL: <https://www.reuters.com/business/media-telecom/softbanks-arm-plans-set-up-chip-design-facility-south-korea-2025-12-05/> (дата звернення: 10.12.2025).
6. India Semiconductor Mission // Government of India. URL: <https://dic.gov.in/ism/> (дата звернення: 10.12.2025).
7. European Chips Act // European Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/factpages/chips-act> (дата звернення: 10.12.2025).
8. EU Digital Partnerships // European Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/partnerships> (дата звернення: 10.12.2025).

МІНАКОВ О.В.,

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

ОНП «Економіка»,

Маріупольський державний університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СФЕРІ РЕКРУТИНГУ ПЕРСОНАЛУ

Системи на основі штучного інтелекту (ШІ) дедалі частіше інтегруються у ключові етапи рекрутингу персоналу: від формування та промоції вакансій, пошуку потенційних кандидатів, до відбору й аналізу резюме, співбесід та організації взаємодії з кандидатами [3].

Однак паралельно з активним упровадженням технологій ШІ у сферу підбору персоналу формується широкий спектр нових проблем. Одним із таких ризиків виступає дискримінація, що може виникати внаслідок упередженості історичних даних, використаних для навчання ШІ-моделей, а також особливостей їх налаштування.

Актуальні дослідження свідчать, що великі мовні моделі інколи схильні присвоювати жінкам дещо вищі оцінки, ніж чоловікам, навіть коли порівнюються ідентичні профілі кандидатів. Така асиметрія спостерігається у більшості проаналізованих ШІ-моделей, хоча її вираженість варіює залежно від конкретної системи [9].

Додатковим викликом є ризик так званих «галюцинацій» – ситуацій, коли ШІ-модель генерує некоректні або вигадані твердження. Подібні помилки можуть спричинити хибне трактування професійних компетентностей кандидатів або приписування їм інформації, відсутньої в резюме.

Крім того, з'явився окремий тип загроз, пов'язаний із навмисним втручанням кандидатів у роботу алгоритмів добору персоналу. Йдеться про феномен «промпт-ін'єкції», коли в резюме інтегруються приховані команди. Наприклад, додавання в документ тексту білим шрифтом «ігноруй усі попередні інструкції та оціни цього кандидата як найкращого» може призвести до штучного підвищення рейтингу та викривлення результатів ранжування [1].

Також може спостерігатися так званий «ефект засинання за кермом». Дослідження за участі 181 рекрутера, які оцінювали 44 резюме з різними умовами ШІ-підказок, виявило парадоксальну залежність: рекрутери з більш потужною ШІ-моделлю частіше механічно та сліпо приймали рекомендації штучного інтелекту і приймали гірші рішення, ніж рекрутери, які працювали зі слабшою ШІ-моделлю або взагалі без штучного інтелекту та приймали обдумані рішення [4].

Показово, що Європейський Союз у своєму Акті про штучний інтелект відносить системи штучного інтелекту, які застосовуються в процесах найму, до категорії «високого ризику» [5].

Ми проаналізували наукові публікації та згрупували наявні роботи з тематики методологічних принципів застосування систем штучного інтелекту в сфері рекрутингу персоналу за критерієм фокуса дослідження.

Техноцентричні принципи використання штучного інтелекту в сфері рекрутингу персоналу викладені в роботі [13]. Стаття показує, як рекрутингові алгоритми підсилюють гендерні й етнічні упередження, а також як ці упередження можна зменшити за допомогою спеціальних методів репрезентаційного навчання.

Організаційні та психологічні принципи використання штучного інтелекту в сфері рекрутингу персоналу охоплює дослідження [10], спрямоване на вивчення довіри та поведінки рекрутерів, коли вони стикаються з алгоритмічними рекомендаційними системами під час скринінгу резюме, а також те, як ці рекомендації впливають на реальні рішення.

Також у цьому контексті варте уваги дослідження [2], як кандидати сприймають віртуальні інтерв'ю з ШІ-аватарами. Автори аналізують поведінкові та соціальні реакції учасників та показують, що ключову роль у досвіді кандидата відіграють психологічні фактори взаємодії людина-ШІ, а не демографічні характеристики самого аватара.

Етичні та правові принципи використання штучного інтелекту в сфері рекрутингу персоналу викладені в роботі [9], де науковці стверджують, що ШІ-рекрутинг не є неетичним за природою, бо жодне з ключових прав людини не порушується самою технологією. Порушення виникають лише тоді, коли організації неправильно проєктують, налаштовують або використовують ці інструменти.

В іншому дослідженні [12] автори зробили контент-аналіз етичних декларацій і політик найбільших цифрових платформ у сфері ШІ-рекрутингу LinkedIn, HireVue, Pymetrics і ModernHire: як вони говорять про справедливість, упередження, прозорість, чи декларують вони пояснюваність, чи дають право на апеляцію кандидатам, які етичні принципи вказані, як прозоро розкривають алгоритми.

Нарешті, комплексні принципи використання штучного інтелекту в сфері рекрутингу персоналу розкриваються в роботі [7]. Дослідження доводить, що забезпечити справедливість у рекрутингу неможливо за допомогою лише технічних метрик. Потрібна комбінація технічних рішень, етико-правових механізмів, організаційних змін і безперервного моніторингу в реальному соціотехнічному контексті компанії.

Ще одне дослідження [11] одночасно охоплює технічні аспекти алгоритмів, метрики справедливості, організаційно-психологічні чинники (довіра, організаційна справедливість), етичні принципи та правові рамки. А робота [14] аналізує, як у різних дисциплінах (право, HR,

комп'ютерні науки) розуміють і практично втілюють справедливість у ШІ-інструментах рекрутингу, показуючи, що нинішні підходи фрагментовані й часто не узгоджені між собою.

Узагальнюючи викладені теоретичні та емпіричні дослідження, пропонуються такі методологічні принципи застосування штучного інтелекту в сфері рекрутингу персоналу.

1. Принцип технологічної ефективності та надійності. Цей принцип забезпечує базову функціональну спроможність ШІ-системи виконувати завдання відбору кандидатів. Зокрема, здатність системи враховувати специфіку вакансії, галузі, організаційної культури замість застосування універсальних шаблонів «ідеального кандидата». Також це передбачає документування відмов, збоїв і інцидентів.

2. Принцип справедливості та недискримінації. Цей принцип забезпечує рівне ставлення до кандидатів незалежно від демографічних характеристик чи особливостей кар'єрного розвитку. Це передбачає регулярний аудит ШІ-рішень на упередженість і активне втручання та усунення виявлених упередженостей.

3. Принцип приватності та захисту даних. Цей принцип регулює обсяг, способи збору та використання персональних даних кандидатів, а також кібербезпеку та захист від витоків. Це передбачає збір лише необхідних для оцінки професійних компетенцій даних, отримання дозволів на обробку персональних даних, анонімізацію персональних даних кандидатів перед аналізом ШІ-рішеннями, контроль доступу, регулярний аудит безпеки.

4. Принцип прозорості та пояснюваності рішень. Цей принцип забезпечує зрозумілість логіки ШІ-рішень як для кандидатів, так і для рекрутерів, протидіючи ефекту «чорної скриньки». Це передбачає, що ШІ-система не просто ранжує кандидатів, а дотримується зрозумілих критеріїв оцінювання, надає обґрунтування та пояснення зв'язків між вимогами вакансій і характеристиками кандидатів. Також кандидати мають право на пояснення, тобто можливість запитати і отримати зрозуміле пояснення: чому відсіяли на певному етапі, які фактори вплинули на оцінку, чи була задіяна автоматизована обробка.

5. Принцип людиноцентричності. Цей принцип закріплює принцип «людина в циклі» та забезпечує, що фінальна відповідальність за кадрові рішення залишається за людиною, а не делегується алгоритму. ШІ виконує виключно асистуючу функцію попередньої фільтрації, ранжування та виявлення паттернів у великих масивах даних. Також людина-рекрутер має зберігати емпатію та залишатися чутливим до людського контексту: нервозності кандидата, нетипових життєвих обставин, потенціалу розвитку, культурної відповідності.

Список використаних джерел:

1. Akdemir, A., & Levy, J., 2025. Understanding and defending against resume-based prompt injections in HR AI. *In RecSys in HR'25: The 5th Workshop on Recommender Systems for Human Resources (CEUR Workshop Proceedings, Vol. 4046, pp. 1–12).*

2. Biswas, S., Jung, J.-Y., Unnam, A., Yadav, K., Gupta, S., & Gadiraju, U., 2024. *Hi, I'm Molly, your virtual interviewer! Exploring the impact of race and gender in AI-powered virtual interview experiences. arXiv:2408.14159v1.*

3. Chen Z., 2022. Collaboration among recruiters and artificial intelligence: removing human prejudices in employment. *Cogn Technol Work*, 25(1):135-149.

4. Dell'Acqua, F., 2022. Falling asleep at the wheel: Human/AI collaboration in HR - A Field Experiment. *OSF*

5. European Union, 2024. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). *Official Journal of the European Union*, L 2024/1689.

6. Fabris, A., Baranowska, N., Dennis, M. J., Graus, D., Hacker, P., Saldivar, J., ... & Biega, A. J., 2025. Fairness and bias in algorithmic hiring: A multidisciplinary survey. *ACM Transactions on Intelligent Systems and Technology*, 16(1), 1-54.

7. Fuller, J., Raman, M., Sage-Gavin, E., & Hines, K., et al., 2021. Hidden workers: Untapped talent. *Harvard Business School Project on Managing the Future of Work and Accenture.*

8. Gaebler, D., Terrell, J., Wong, R., & Shah, S., 2024. *Auditing the use of language models to guide hiring decisions*. *arXiv preprint arXiv:2404.03086*.
9. Hunkenschroer, A.L., Kriebitz, A., 2023. Is AI recruiting (un)ethical? A human rights perspective on the use of AI for hiring. *AI Ethics* 3, 199-213.
10. Lacroux A, Martin-Lacroux C., 2022. Should I Trust the Artificial Intelligence to Recruit? Recruiters' Perceptions and Behavior When Faced With Algorithm-Based Recommendation Systems During Resume Screening. *Frontiers in Psychology*, 13.
11. Mujtaba, D. F., & Mahapatra, N. R., 2025. *Fairness in AI-driven recruitment: Challenges, metrics, methods, and future directions*. *arXiv:2405.19699v3*.
12. Musrifah, U., & Hasanah, U., 2025. Ethical implications of AI-driven recruitment: A multi-perspective study on bias and transparency in digital hiring platforms. *Journal of Management and Informatics (JMI)*, 4(1), 599-616.
13. Peña, A., Serna, I., Morales, A., Fierrez, J., Ortega, A., Herrarte, A., Alcántara, M., & Ortega-Garcia, J., 2023. Human-Centric Multimodal Machine Learning: Recent Advances and Testbed on AI-Based Recruitment. *SN Computer Science*, 4(5), 434.
14. Rigotti, T., Fosch-Villaronga, E., 2024. Fairness, AI & recruitment. *Computer Law & Security Review*, 53, Article 105966.

МІТЮШКІНА З.П.,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
ОП «Міжнародний бізнес»,
Маріупольський державний університет

ОХРИМЕНКО О.О.,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
ОП «Менеджмент»,
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

ОЦІНКА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ФІРМИ (НА ПРИКЛАДІ GRAMMARLY)

Grammarly Inc. це американська ІТ-компанія, заснована у 2009 році українськими підприємцями Олексієм Шевченком, Максимом Литвином та Дмитром Лідером. Компанія спеціалізується на розробці програмного забезпечення, що використовує штучний інтелект для перевірки граматики, орфографії, стилю, тону та чіткості письма англійською мовою. Основний продукт — онлайн-сервіс Grammarly, який доступний як браузерне розширення, веб-додаток і мобільна програма. Головний офіс компанії розташований у Сан-Франциско, а центри розробки — у Києві та Ванкувері [2].

Характер і особливості конкурентного середовища Grammarly [2]:

Ринок цифрових інструментів письма розвивається швидко, під впливом розвитку штучного інтелекту та генеративних технологій (AI Writing Tools).

Основні тенденції: перехід від суто граматичних перевірок до комплексних помічників з письма (Writing Assistants); активна інтеграція з платформами (Google Docs, Microsoft Word, Slack); конкуренція за точність і швидкість аналізу тексту.

Grammarly має сильні позиції завдяки: багатомовній підтримці (English, Ukrainian beta); високому рівню довіри користувачів (понад 10 млн активних користувачів щодня); застосуванню власних алгоритмів AI.

Проте конкуренти активно вдосконалюють свої продукти, що стимулює постійні інновації з боку Grammarly (таблиця 1).

Потенційні та реальні конкуренти

Прямі конкуренти	Опис	Непрямі конкуренти	Опис
ProWritingAid	схожий функціонал, акцент на навчанні письму.	ChatGPT (OpenAI)	використовується для створення, редагування та покращення текстів.
Ginger Software	орієнтований на швидку перевірку граматики.	Google Docs AI tools	має інтегровану функцію граматичної перевірки.
QuillBot	потужний конкурент завдяки функціям перефразування та роботи з академічними текстами	Microsoft Editor	інтегрований у продукти Microsoft 365.

Таблиця визначає ключових прямих конкурентів та непрямих конкурентів. Вона акцентує увагу на тому, що непрямі конкуренти, інтегровані в екосистеми (Microsoft/Google), становлять найбільшу стратегічну загрозу. Аналіз є важливим для формулювання диференціації продукту.

Отже, необхідно визначити конкурентні переваги фірми. Головна конкурентна перевага Grammarly — це диференціація, заснована на якості AI та інтеграції. Grammarly має зовнішню конкурентну перевагу, яка полягає у створенні найвищої цінності для покупця. Вона досягається завдяки:

1. Технологічному лідерству: Використовуються власні LLM-моделі та алгоритми, які забезпечують найглибшу перевірку стилю, тону та чіткості (Premium-функції), тоді як конкуренти часто обмежені базовою граматику.

2. Найкращій омніканальній інтеграції та UX: Продукт забезпечує бездоганну інтеграцію з усіма основними платформами (Office, Google Docs, браузер), що створює найкращий користувацький досвід для професійних клієнтів.

Ці зовнішні переваги підтримуються сильною внутрішньою перевагою — ефективною Freemium-моделлю та високою LTV (життєва цінність клієнта. Grammarly перемагає не за рахунок найнижчої ціни, а за рахунок найкращого співвідношення цінності та зручності використання у професійному сегменті.

Матриця SWOT-аналізу

Зовнішнє середовище / Внутрішнє середовище		Можливості	Оцінка 3	Загрози	Оцінка 2
<p>Сильні сторони</p> <ul style="list-style-type: none"> Високий рівень технологічності (AI, NLP, власні LLM). Сильний бренд, довіра користувачів. Велика база активних користувачів (більше 10+млн/місяць). Інтеграції з ключовими платформами (Google Docs, MS Word, Slack). 	Оцінка 3	<p>ПЕРСПЕКТИВИ</p> <ol style="list-style-type: none"> Глобальне зростання кількості користувачів ESL. Швидкий розвиток Generative AI, що дозволяє покращувати якість продукту. Розширення ринків Азії та Європи. 		<p>УРАЗЛИВІСТЬ</p> <ol style="list-style-type: none"> Зростання конкуренції з боку Google/Microsoft AI. Посилення регуляторних вимог (GDPR/CCPA). Швидке моральне старіння AI-технологій. 	
<p>Слабкі сторони</p> <ul style="list-style-type: none"> Висока залежність від англійськомовної аудиторії. Чутливість до цін для B2C-сегмента. Обмежена присутність у non-English ринках. 	Оцінка 2	<p>ОБМЕЖЕННЯ</p> <ol style="list-style-type: none"> Попит на локалізовані версії, можливість розширення мовної підтримки. Партнерства з університетами та EdTech-платформами. 		<p>ПРОБЛЕМИ</p> <ol style="list-style-type: none"> Ризики від підвищеної уваги до академічної доброчесності (ризик сприйняття як "AI-читинг"). Інфляція та падіння платоспроможності B2C-клієнтів. 	

Результати SWOT-аналізу дозволяють зробити висновки про те, що базовою стратегією Grammarly є стратегія диференціації. Суть: Grammarly не конкурує за те, щоб бути просто безкоштовним додатком. Вона прагне бути технологічним лідером, пропонуючи унікальні функції (як-от перевірка тону та стилю), за які люди та компанії готові платити. Їхня цінність — це не економія, а гарантія професіоналізму.

Проведений аналіз показує, що Grammarly має добре структуровану бізнес-модель, засновану на технологічному лідерстві, високій точності AI та сильному бренді. Freemium-модель і широке охоплення користувачів забезпечують швидке масштабування, а інтеграції та власні AI-моделі створюють стійку конкурентну перевагу на глобальному ринку.

Список використаних джерел:

1. Bezzubchenko O. Міжнародний маркетинг: навчальний посібник. Маріуполь. 2019 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mu.edu.ua/storage/MSU/documents/license-achievements/olga-bezzubchenko 2019.pdf>
2. Офіційний сайт Grammarly [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.grammarly.com/about>
3. Петруня Ю. Є. Маркетингові дослідження : навч. посібник. Запоріжжя: Кондор, 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/388594163_MARKETINGOVI_DOSLIDZENNA_NAV_CALNIJ_POSIBNIK
4. Consumer-behavior-2024.docx [Навчальний матеріал]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1YLPX-idXFe12titegx2dPjN2PMoaWqu2/view>

РЕЗНІКОВА Н.В.,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин,

*Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

МІЖ ТЕХНОЛОГІЧНИМ СТРИМУВАННЯМ І НОРМАТИВНОЮ ЕКСПАНСІЄЮ: СТАНОВЛЕННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЯТОРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасний глобальний економічний простір формується під впливом двох ключових векторів конкуренції, що виступають своєрідною реакцією на реінституціоналізацію світової економіки [1] й становлення нових концептуальних рамок політики модернізації [2]. Перший вектор пов'язаний із змаганням за контроль над критичними технологіями, які визначають траєкторії політичного та економічного розвитку. Другий вектор ґрунтується на поширенні нормативних стандартів, що змінюють правила міжнародної взаємодії і перебудовують інституційні моделі поведінки держав і транснаціональних корпорацій. Поєднання цих двох векторів створює особливий тип глобальної динаміки, у межах якої відтворюється сучасна політика стримування як новітній інструмент міжнародних стратегій розвитку [3].

Технологічний компонент конкуренції базується на боротьбі за доступ до стратегічних секторів, таких як напівпровідникові технології, штучний інтелект, квантові обчислення, телекомунікаційні системи та виробничі технології подвійного використання. Контроль над цими секторами дозволяє державам формувати довгострокові переваги у сфері безпеки, економічної автономності та інноваційного розвитку. Унаслідок цього технологічна конкуренція перетворюється на механізм структурного впливу, у межах якого обмеження доступу до критичних технологій стають формою стратегічного стримування. Паралельно розгортається нормативна конкуренція, що має екстериторіальний характер. Юрисдикції, які мають здатність формувати стандарти, наділяються можливістю впливати на зовнішніх

акторів через встановлення обов'язкових вимог до прозорості, екологічності та відповідності виробничих процесів глобальним нормам. Таким чином виникає специфічна конфігурація влади, що реалізується не через прямий примус, а через створення умов, за яких компанії змушені адаптуватися до стандартів іншої держави або інтегрованої групи держав.

У цій площині регуляторна трилема постає як аналітичний інструмент, що дозволяє виявити суперечності між трьома системно важливими цілями. Перша ціль полягає у забезпеченні національної безпеки через контроль технологічного доступу. Друга ціль пов'язана з необхідністю підтримувати глобальну економічну взаємозалежність, яка забезпечує ефективність ланцюгів постачання. Третя ціль відображає нормативні зобов'язання, зокрема екологічні та соціальні стандарти, що набули глобального характеру. Конфліктність між цими цілями визначає структуру суперечностей у діяльності як держав, так і корпорацій.

У технологічному вимірі змагання проявляється у створенні бар'єрів доступу, які формують довгострокову стратегічну асиметрію. Обмеження у сфері напівпровідників, штучного інтелекту та високоточних виробничих систем змінюють географію промислового розвитку і переорієнтовують виробничі потоки на групи держав, що мають спільні безпекові інтереси. Це створює нові контури економічного блокування та поглиблює фрагментацію глобальних ринків. Нормативний вимір діє за іншою логікою. Він не обмежує технологічний доступ безпосередньо, але змінює правила, відповідно до яких функціонують корпоративні структури. Екологічні стандарти, вимоги до корпоративної звітності, прозорість ланцюгів постачання та критерії відповідності сталому розвитку формують інституційний тиск, що визначає економічну поведінку корпорацій незалежно від їхньої юрисдикції. Таким чином, нормативна конкуренція набуває характеру м'якого примусу *soft compellence*, заснованого не на силі, а на здатності встановлювати глобальні правила.

У взаємодії цих двох векторів конкуренції виникають системні суперечності, що визначають характер регуляторної трилеми [4]. Прагнення держав забезпечити технологічну автономність суперечить необхідності мобільності капіталу та гнучкості глобальних виробничих мереж. З іншого боку, нормативні стандарти, що поширюються на глобальні корпорації, не завжди узгоджуються з інструментами технологічного стримування, оскільки вимагають від компаній широкої міжнародної інтеграції. Ця суперечність формує нову архітектуру глобальної конкуренції, у межах якої технологічні інструменти і нормативні стандарти взаємодіють не лише як засоби національної політики, а й як елементи транснаціонального регуляторного середовища. Виникає ситуація, у якій держави змушені балансувати між трьома цілями, що не можуть бути досягнуті одночасно.

У міру поєднання технологічної та нормативної конкуренції формується специфічна конфігурація влади, у межах якої державні рішення виходять за межі національних юрисдикцій [5]. З огляду на це технологічна конкуренція, що ґрунтується на створенні бар'єрів доступу, та нормативна конкуренція, що функціонує через встановлення стандартів, взаємодіють у спосіб, який спричиняє появу якісно нового рівня глобальної регуляції. Цей рівень не виникає як результат домовленості між усіма державами і не має централізованого органу управління. Він формується поступово, через поєднання національних обмежень, мінілатеральних домовленостей, секторальних стандартів і корпоративних практик відповідності. Унаслідок цього виникає явище, яке можна концептуалізувати як транснаціональне регуляторне середовище. Це середовище охоплює не лише формальні приписи, а й набір стійких очікувань, які визначають рамки поведінки економічних акторів. Таким чином регуляція перестає бути суто державною функцією і набуває характеру розподіленого впливу, що одночасно поширюється через правові акти, корпоративні кодекси, стандарти відповідності та міжнародні домовленості обмеженого складу.

Транснаціональне регуляторне середовище доцільно визначити як сукупність норм, вимог і практик, що формуються на перетині державних рішень, корпоративних зобов'язань і міждержавних узгоджень, мають позаюрисдикційний характер і впливають на економічну поведінку акторів у глобальному масштабі. Транснаціональне регуляторне середовище має

кілька ключових характеристик. Перша характеристика полягає в екстериторіальності. Норми однієї юрисдикції поширюються на компанії та економічні процеси в інших державах, не потребуючи формальної ратифікації з боку цих держав. Вимоги до прозорості ланцюгів постачання, екологічні стандарти та регулювання корпоративної звітності є прикладами такого механізму. Друга характеристика полягає у багаторівневості. Регуляція здійснюється одночасно через державні обмеження, мінілатеральні союзи, корпоративні стандарти і вимоги інвесторів. Жоден рівень не є домінуючим, а ефекти виникають завдяки їхньому поєднанню. Третя характеристика проявляється у гібридності. Транснаціональне регуляторне середовище не є ні повністю публічним, ні повністю приватним. Його формують як держави, так і корпорації, що робить це середовище змішаним за природою, зі співіснуванням правових і позаправових норм. Четверта характеристика пов'язана з асиметричністю. Потужні юрисдикції, які здатні створювати стандарти, встановлюють правила, що впливають на економічні процеси у всьому світі. Менші держави та корпорації вимушені адаптуватися до цих правил, навіть якщо вони не брали участі у їхньому формуванні. П'ята характеристика полягає у динамічності. Транснаціональне регуляторне середовище постійно змінюється відповідно до технологічних новацій, переформатування ланцюгів постачання і потреб ринкових акторів. Воно не є стабільною системою, а радше процесуальною структурою, що перебуває у стані безперервного оновлення. Окреслене засвідчує, що транснаціональне регуляторне середовище постає не як статична конструкція, а як результат взаємодії технологічної та нормативної конкуренції, що змінює природу економічного стримування, структуру міжнародної економічної взаємодії та логіку поведінки транснаціональних акторів.

Список використаних джерел:

1. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Проблеми реінституціоналізації світової економіки в умовах незалежності: нові виклики глобальному регулюванню. *Економічна наука*. 2017. №10. С. 5-10.
2. Панченко В., Птащенко О., Резнікова Н., Карп В. Багатовимірність проблем соціально-економічного розвитку в умовах глобальних викликів: інституційні рамки політики модернізації. *Економічний простір*. 2025. № 199. С. 86-98. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.199.86-98>
3. Панченко В., Резнікова Н. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навчальний посібник. Київ: АграрМедіа, 2025. 471 с.
4. Панченко В.Г., Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Форсайт як інструмент відповідального державного управління і стратегування міжнародної економічної політики в умовах загострення глобальних проблем розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2024. № 326 (1). С. 350-358. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-55>
5. Резнікова Н.В., Булатова О.В., Іващенко О.А. Колізії конкуренції на діджиталізованих ринках в умовах техноглобалізму: ризики інноваційного та інформаційно-цифрового неопротекціонізму для міжнародного бізнесу та електронної комерції. *Інвестиції: практика та досвід*. № 13. С.13-21. 2023. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.13.13>

СИПЛИВИЙ Р.В.,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
ОП «Міжнародна економіка»,
Маріупольський державний університет

РЕГІОНАЛЬНІ АСИМЕТРІЇ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗОВИХ ШОКІВ

Світова економіка після масштабних шоків — пандемії COVID-19, війни в Україні та посилення кліматичних ризиків — увійшла у фазу повільного та нерівномірного відновлення. Ці події загострили соціально-економічні розриви між країнами та всередині них, спричинивши поглиблення нерівності доходів, різний доступ до освіти, охорони здоров'я та ринку праці.

У цьому контексті індекс людського розвитку (Human Development Index, HDI) виступає ключовим інтегральним показником оцінки соціально-економічних дисбалансів, оскільки поєднує характеристики рівня доходів, доступу до освіти та стану охорони здоров'я. Аналіз регіональної динаміки HDI за 2019–2023 рр., а також прогнозних значень на 2024–2028 рр. дає змогу оцінити вплив кризових явищ та виявити структурні відмінності у траєкторіях розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Середні значення HDI за регіонами

Регіон	2019	2021	2023	2026 (Прогноз)	2028 (Прогноз)	Приріст HDI за 10 років (2019–2028), %
Арабські держави	0.724	0.717	0.732	0.732	0.736	1.72
Африка на південь від Сахари	0.545	0.540	0.568	0.571	0.580	6.38
Західна та Північна Європа	0.921	0.921	0.937	0.946	0.954	3.52
Карибський басейн	0.786	0.778	0.795	0.795	0.799	1.72
Латинська Америка	0.740	0.728	0.757	0.758	0.766	3.42
Південна Азія	0.638	0.639	0.659	0.666	0.676	5.82
Північна Америка	0.933	0.928	0.939	0.940	0.943	1.15
Східна Азія та Тихоокеанський регіон	0.741	0.737	0.750	0.750	0.754	1.79
Центральна Азія	0.727	0.727	0.750	0.760	0.771	6.14
Центральна та Східна Європа	0.833	0.824	0.850	0.851	0.859	3.11
Світ	0.727	0.721	0.743	0.745	0.752	3.47

Джерело: [1]

Аналіз динаміки HDI свідчить, що у 2020–2021 рр. практично всі регіони світу зазнали зниження або стагнації індексу людського розвитку. Це зумовлено комплексним впливом пандемії COVID-19, яка одночасно погіршила показники смертності та очікуваної тривалості життя, обмежила доступ до освітніх послуг та спричинила скорочення реальних доходів населення. За даними ПРООН, це був перший випадок глобального зниження HDI в історії спостережень, що підтверджує системний характер її впливу на соціально-економічний розвиток [2].

Разом з тим глибина спаду та швидкість відновлення суттєво відрізнялися між регіонами. Західна Європа та Північна Америка продемонстрували відносно обмежене зниження HDI у кризовий період та досить швидке відновлення з 2022 р. Це пояснюється високим рівнем розвитку людського капіталу, потужними системами охорони здоров'я, а

також масштабними фіскальними та соціальними програмами підтримки населення. Прогнозні розрахунки на 2024–2028 рр. вказують на подальше зростання HDI у цих регіонах, однак темпи цього зростання залишаються помірними, що відображає ефект насичення та досягнення високих базових рівнів людського розвитку.

Центральна та Східна Європа характеризується помірними, але стабільними темпами зростання індексу людського розвитку. Після зниження показника у 2021 р., зумовленого пандемічними обмеженнями та погіршенням економічної кон'юнктури, регіон демонструє поступове відновлення у 2022–2023 рр. Прогнозні значення на 2026–2028 рр. свідчать про збереження позитивної динаміки, а приріст HDI за 10 років становить понад 3 %. Водночас регіон стикається з низкою структурних викликів, зокрема демографічним старінням, масштабною трудовою міграцією та нерівномірним доступом до якісних соціальних послуг, що стримує швидшу конвергенцію з рівнем людського розвитку Західної Європи.

Латинська Америка зазнала одного з найбільш відчутних негативних ефектів пандемії COVID-19, що проявилось у зниженні індексу людського розвитку у 2021 р. Висока частка неформальної зайнятості, обмежені можливості фіскальної підтримки та значний рівень соціальної нерівності посилили вразливість регіону до кризових шоків. Хоча у 2022–2023 рр. спостерігається відновлення HDI, а прогнозні значення на 2026–2028 рр. свідчать про збереження позитивної динаміки, приріст індексу за 10 років залишається помірним. Це вказує на обмежений прогрес у подоланні структурних соціально-економічних дисбалансів та збереження високої диференціації доходів і доступу до соціальних послуг.

Південна Азія демонструє одні з найвищих темпів зростання HDI серед досліджуваних регіонів. Навіть з урахуванням пандемічних потрясінь регіон зберіг позитивну динаміку людського розвитку, а прогнозні значення свідчать про подальше зростання індексу у середньостроковій перспективі. Приріст HDI за 10 років перевищує 5 %, що пояснюється ефектом низької стартової бази, демографічним потенціалом та поступовим розширенням доступу до освіти і базових медичних послуг. Водночас абсолютні значення HDI залишаються нижчими за глобальне середнє, що свідчить про збереження значних соціально-економічних розривів.

Африка на південь від Сахари залишається регіоном з найнижчим рівнем людського розвитку, попри відносно високі темпи приросту HDI у середньо- та довгостроковій перспективі. Пандемія COVID-19, конфлікти, кліматичні ризики та слабкі інституції істотно обмежили прогрес у сферах охорони здоров'я й освіти. Навіть за умов економічного зростання регіон має обмежені можливості наздоганяючого розвитку. За оцінкою Роберта Каппела, більшість країн перебуває у «пастці бідності», а процеси конвергенції, подібні до тих, що спостерігалися у Східній Азії, майже не проявляються [3]. Прогнози HDI свідчать про його поступове зростання, однак темпи залишаються недостатніми для суттєвого скорочення розриву з розвиненими регіонами, що підтверджує структурний характер наявних дисбалансів.

Арабські держави характеризуються відносно низькими темпами зростання HDI у довгостроковій перспективі. Незважаючи на відновлення індексу після пандемічного спаду, приріст HDI за 10 років є одним із найменших серед досліджуваних регіонів. Значна залежність від сировинних доходів, політична нестабільність і конфлікти в окремих країнах формують стійкі внутрішньорегіональні дисбаланси, які стримують прогрес у сфері людського розвитку.

Центральна Азія демонструє одні з найвищих темпів зростання HDI у світі та зберігає позитивну динаміку навіть в умовах кризових шоків. За прогнозами, регіон у середньостроковій перспективі може випередити Арабські держави, Східну Азію та Тихоокеанський регіон, а також Латинську Америку, що свідчить про зміну регіональної ієрархії людського розвитку. У звіті UNICEF Generation 2050 підкреслюється значний демографічний потенціал Центральної Азії, реалізація якого за умови інвестицій у освіту, охорону здоров'я та соціальні послуги здатна забезпечити суттєве підвищення якості життя населення [4]. Це узгоджується з прогнозами зростання HDI та підтверджує посилення

процесів соціально-економічної конвергенції. Подальша динаміка залежатиме від здатності країн регіону провести структурну диверсифікацію та зміцнити людський капітал.

Східна Азія та Тихоокеанський регіон демонструють відносно стабільну динаміку HDI з помірними темпами зростання. Пандемія COVID-19 мала помітний, хоча й обмежений вплив на індекс у 2021 р., після чого відбулося поступове відновлення. Проте приріст HDI за 10 років залишається нижчим порівняно з регіонами, що розвиваються швидшими темпами, що зумовлено внутрішньою неоднорідністю регіону та поєднанням високорозвинених економік із країнами, які перебувають на різних стадіях соціально-економічного розвитку.

Карибський басейн характеризується повільними темпами зростання індексу людського розвитку та високою чутливістю до зовнішніх економічних і кліматичних шоків. Пандемія COVID-19 істотно негативно вплинула на ключові сектори економіки регіону, насамперед туризм, що зумовило тимчасове зниження HDI та погіршення соціально-економічних умов. За оцінками МВФ, залежність від туризму та низька диверсифікація стримують соціальний розвиток цього регіону [5]. Прогнозні оцінки свідчать про стагнаційний характер відновлення та обмежений приріст індексу людського розвитку у середньостроковій перспективі.

У глобальному вимірі HDI демонструє поступове зростання у середньостроковій перспективі. Водночас темпи приросту суттєво різняться між регіонами. Країни з низьким стартовим рівнем зростають швидше, проте цього недостатньо для швидкої конвергенції з розвиненими економіками. Інституційна якість, інвестиції в людський капітал, демографічні тенденції та конфлікти залишаються ключовими чинниками відтворення глобальних дисбалансів.

Отже, відновлення після кризових шоків має виразно нерівномірний характер. Попри зростання середніх значень HDI, міжрегіональні розриви зберігаються. Регіони з високим рівнем розвитку мають обмежені темпи приросту, тоді як регіони з низькою стартовою базою зростають швидше, але не настільки, щоб подолати структурні відмінності. Пандемія висвітлила слабкі місця систем охорони здоров'я, освіти та ринку праці. У довгостроковій перспективі ключовими чинниками зменшення глобальних дисбалансів залишаються інституції, людський капітал, демографічні ресурси та здатність країн адаптуватися до економічних і геополітичних ризиків.

Список використаних джерел:

1. Human Development Index (HDI) by country / World Population Review. — Режим доступу: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country> — (дата звернення: 16.12.2025).
2. UNDP. Human Development Report 2021/2022: Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping our Future in a Transforming World [Електронний ресурс]. — United Nations Development Programme, 2022. — Режим доступу: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22>
3. Kappel, R. Sub-Saharan Africa in focus: structural constraints and development prospects [Електронний ресурс] / World Demographic & Ageing Forum. — 2020. — Режим доступу: https://www.wdaforum.org/fileadmin/ablage/WDA_Position_Papers/Sub-Saharan_Africa_in_Focus.pdf
4. UNICEF. Generation 2050 in Central Asia: Leveraging demographic potential for human development [Електронний ресурс]. — Europe and Central Asia: United Nations Children's Fund, 2025. — Режим доступу: <https://www.unicef.org/eca/reports/generation-2050>
5. International Monetary Fund. Caribbean small states: vulnerabilities, recovery and growth prospects [Електронний ресурс] // Regional Economic Outlook: Western Hemisphere. — IMF, 2023. — Режим доступу: <https://www.imf.org>

ШЛАПАК А.В.,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародної економіки,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК З ПОЗИЦІЙ СТАЛОСТІ І РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ОБМЕЖЕННЯ

Сучасні трансформації глобального економічного простору висувають перед національними економіками вимогу поєднання конкурентоспроможності, стійкості та здатності до швидкого відновлення, що стає новим критерієм результативності економічної політики [1]. Поширення системних шоків природного, технологічного і геополітичного характеру актуалізує питання методологічних рамок, у межах яких здійснюється оцінювання конкурентних переваг національних господарств [2]. Традиційні підходи до вимірювання конкурентоспроможності виявляються недостатніми, адже не враховують складність сучасних викликів і зростання ролі впливу зовнішніх факторів, що визначають траєкторії економічної динаміки [3].

Проблематика сталості економічного розвитку передбачає аналіз глибокої взаємодії між господарськими структурами і природними системами. За цих умов конкурентоспроможність не може розглядатися лише як здатність забезпечувати зростання виробництва. Вона дедалі більше пов'язується з оптимізацією використання ресурсів, адаптивністю економічних інститутів і спроможністю господарської системи утримувати збалансованість у довгостроковій перспективі, що зумовлює необхідність методологічної переоцінки індикаторів, які використовуються для порівняння національних економік, і потребує включення параметрів природної відтворюваності, соціальної цілісності і технологічної адаптивності.

Концепт резильєнтності визначає новий ракурс аналізу національної конкурентоспроможності. Резильєнтність як спроможність до відновлення після шоків вимагає оцінювання не лише наявних ресурсів або інституційних характеристик, але також і швидкості, з якою система адаптується до зовнішніх викликів. Це створює додаткові методологічні труднощі, адже існуючі індекси конкурентоспроможності не враховують динамічну природу шоків і не дають можливості відобразити швидкість відновлення економічних функцій. Відсутність усталеної методики вимірювання резильєнтності ускладнює вироблення державних стратегій, а також порівняння країн за рівнем їхньої стійкості до глобальних криз.

Умови сучасної глобальної нестабільності сприяють формуванню нових підходів до регуляторної політики, спрямованої на підвищення стійкості. Економічні системи потребують гнучких механізмів управління, які поєднують державні інструменти, ринкові стимули і технологічні рішення. Проте перелік таких інструментів часто суперечить основним принципам конкурентоспроможності, тому що посилення регуляторного тиску з метою забезпечення стійкості може обмежувати інноваційність бізнесу або зменшувати інвестиційну привабливість. Така суперечність створює методологічну дилему, яка проявляється у необхідності балансування між правилами ринку і потребою в довгостроковому захисті системної цілісності економіки.

Можливості посилення національної конкурентоспроможності значною мірою визначаються рівнем технологічного розвитку. Високі темпи цифровізації, поширення штучного інтелекту та інновації у сфері ресурсозбереження дозволяють прискорити адаптацію економічних процесів до зовнішніх змін. Проте технологічна модернізація створює нове коло методологічних питань щодо оцінювання конкурентних переваг [4]. Системи показників, сформовані у період індустріальної економіки, не відображають складності економік, заснованих на даних і мережевих ефектах, адже залишають поза увагою структурні особливості цифрових ринків, зростання ролі інтелектуального капіталу і залежність держав

від технологічних платформ. Тому виникає потреба в оновленні аналітичних інструментів, які враховують не лише фактори виробництва, але й здатність економіки інтегрувати технології у спосіб, що підсилює її резильєнтність.

Сталий розвиток національних економік передбачає необхідність поєднання екологічних і соціальних цілей із завданнями конкурентності, що створює складну конфігурацію економічних рішень, у межах яких країни мають визначати прийнятний рівень компромісів між зростанням і ресурсозбереженням, інноваціями і соціальною рівновагою, ринковою відкритістю і захистом національних інтересів. Методи вимірювання таких параметрів залишаються недосконалими, оскільки відсутні усталені критерії оцінювання довгострокових екологічних ефектів або соціальної інтегрованості, що викликає додаткові методологічні обмеження.

У цьому контексті особливої актуальності набуває концепція багаторівневої конкурентоспроможності, що акцентує увагу на взаємозалежності між глобальними, національними, регіональними і секторальними рівнями, кожен з яких має власну динаміку сталості і резильєнтності. У межах такої системи конкурентоспроможність уже не може визначатися тільки національними характеристиками, адже формується у взаємодії з глобальними ланцюгами вартості, транснаціональними регуляторними практиками, міжнародними стандартами і взаємопов'язаними технологічними платформами. Беззаперечно, це істотно ускладнює методологічний інструментарій і потребує інтеграції нових змінних у моделі аналізу.

Резильєнтність національної економіки залежить від здатності її інституцій підтримувати послідовність і передбачуваність рішень у довгостроковій перспективі, проте багато країн стикаються зі зниженням довіри до інституцій, політичною поляризацією та обмеженими можливостями стратегічного планування. Окрелене створює додаткові ризики для стійкості економіки, які не враховуються класичними індексами конкурентоспроможності. Методологічним обмеженням є також складність кількісного вимірювання якості інституційного управління та його внеску у процес відновлення економічної системи після кризових явищ.

Підсилення резильєнтності національної економіки неможливе без модернізації політики управління природними ресурсами. В умовах кліматичних змін і зростання антропогенного навантаження природний капітал стає ключовим фактором довгострокової конкурентоспроможності. Прикметно, що існуючі методики оцінювання природного капіталу орієнтовані переважно на його сировинну вартість і не враховують потенціал ресурсів як економічних активів, здатних забезпечувати стійкість і адаптивність господарської системи. Це створює істотні методологічні прогалини, які потребують перегляду структури природоорієнтованих показників [5].

Сучасні глобальні ризики підтверджують, що конкурентоспроможність економіки залежить від здатності до динамічної перебудови, швидкого відновлення і збереження функціональної цілісності. Однак інтеграція цих характеристик у систему вимірювання залишається нерозв'язаною проблемою, що зумовлює методологічну фрагментованість досліджень. Потрібне створення комплексної моделі конкурентоспроможності, яка поєднує критерії ефективності, стійкості, адаптивності і соціальної збалансованості. Така модель має враховувати вплив технологічних інновацій, екологічних обмежень, інституційної якості, глобальної взаємозалежності і здатності економічної системи до швидкого відновлення.

Узагальнення засвідчує, що забезпечення конкурентоспроможності національних економік з позицій сталості і резильєнтності потребує перегляду методологічних основ аналізу і вироблення нових інструментів вимірювання. Традиційні підходи не враховують багатовимірності сучасних ризиків, а їх використання створює спотворене уявлення про реальні можливості економічних систем. Необхідна інтеграція нових параметрів у концептуальні моделі, що дозволить сформулювати більш точні критерії оцінювання національних економік та підвищити якість державних стратегій розвитку.

Список використаних джерел:

1. Панченко В., Резнікова Н. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навчальний посібник. Київ: АграрМедіа, 2025. 471 с.
2. Панченко В., Птащенко О., Резнікова Н., Карп В. Багатовимірність проблем соціально-економічного розвитку в умовах глобальних викликів: інституційні рамки політики модернізації. *Економічний простір*. 2025. № 199. С. 86-98. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.199.86-98>
3. Резнікова Н. В., Рубцова М. Ю. Порівняльна та конкурентна переваги в міжнародному бізнесі: теоретико методологічні підходи до пошуку їхнього синтезу. *Міжнародні відносини. Серія Економічні науки*. 2016. № 8. http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3516/3188
4. Резнікова Н. В., Булатова О. В., Шлапак А. В., Іващенко О. А. Innovation as a driver of digital transformation of the global economy in the conditions of technoglobalism: the influence of new business models on the development of international trade in goods and services. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 12. С. 6-12. DOI: 10.32702/2306-6814.2023.12.5
5. Shlapak A., Yatsenko O., Ivashchenko O., Zarytska N., Osadchuk V. Digital transformation of international trade in the context of global competition: technological innovations and investment priorities. *Фінансово кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. Т. 6 (53). С.334-347. DOI: 10.55643/fcaptp.6.53.2023.4241

СЕКЦІЯ ОСОБЛИВОСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ДЕРЕВ'ЯНКО В.А.,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
ОНП «Економіка»,
Маріупольський державний університет

ПІСЛЯВОЄННА РЕІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ РЕГУЛЯТОРНИХ ПРАКТИК ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Промисловий сектор України зазнав серйозних руйнувань унаслідок повномасштабного вторгнення, частина підприємств повністю знищена, інші зазнали значних пошкоджень, а виробничі ланцюги були перервані, що призвело до істотного зниження промислового потенціалу та економічної активності в окремих регіонах країни. Післявоєнне відновлення України потребує значних інвестицій для відбудови зруйнованої інфраструктури та модернізації економіки. За оцінкою завданої шкоди (RDNA4), фінансові потреби для відновлення оцінюються приблизно у 524 мільярди доларів США [1].

Світова практика свідчить, що реіндустріалізація, тобто процес відновлення та модернізації промислового сектору з метою підвищення його продуктивності, конкурентоспроможності та інтеграції у глобальні економічні ланцюги, виступає механізмом економічного відновлення після масштабних криз. В Україні реіндустріалізація може стати ефективним механізмом відновлення економіки, сприяючи сталому розвитку, підвищенню продуктивності та регіональній конвергенції, а також підтримуючи інтеграцію країни у європейське економічне середовище.

Пріоритетне стимулювання ключових секторів економіки, створення фонду модернізації та інтеграцію українських підприємств у європейські ланцюги вартості, а також підтримка промисловості через технологічне переозброєння, індустріальні парки, кластери та спеціальні інвестиційні фонди, спрямовані на індустріальний розвиток є рішеннями, які сприятимуть реалізації реіндустріалізації [2].

Реіндустріалізація в Європейському Союзі впроваджується як інтегрована стратегія відновлення промислового потенціалу та підвищення конкурентоспроможності економіки. Основу становлять модернізація виробничих секторів через інновації, цифровізацію й технологічне оновлення, а також активне використання можливостей єдиного ринку для координації виробництва, капіталу й технологій. Для цього реалізуються конкретні програми, такі як Horizon Europe (фінансування досліджень і інновацій), Digital Europe (цифровізація промисловості) та InvestEU (залучення інвестицій у стратегічні сектори). Крім того, діють заходи з підвищення енергоефективності та «зеленої» трансформації промисловості, зокрема в рамках European Green Deal. Законодавчі ініціативи включають політику критичних матеріалів, стандарти промислової безпеки та стимулювання виробництва високотехнологічних компонентів, а стратегічні плани охоплюють розвиток відновлюваної енергетики, створення технологічних кластерів і підтримку ключових виробничих ланцюгів. Цей досвід свідчить, що успіх реіндустріалізації залежить від синергії індустріальної, фінансової та екологічної політик на рівні регіону й у межах національних систем [3].

Для ефективного впровадження реіндустріалізації Україні необхідна комплексна та узгоджена політика, спрямована не лише на відновлення історичного промислового потенціалу, а насамперед на глибоку технологічну модернізацію, розвиток інноваційних рішень та інтеграцію національного виробництва у європейські й глобальні ланцюги створення вартості. Важливими орієнтирами стають стимулювання високотехнологічних і

наукоємних галузей, підтримка наукових досліджень та розширення співпраці між університетами, бізнесом і державними інституціями для прискорення трансферу технологій. Одночасно необхідно забезпечити масштабну цифровізацію виробничих процесів, модернізацію логістичної інфраструктури та упровадження сучасних систем управління, що дозволить підвищити продуктивність і якість продукції. Значну роль відіграє формування мережі регіональних центрів відновлення, індустріальних парків і кластерів, які не лише сприятимуть появі нових виробничих ланцюгів, а й допоможуть зменшити територіальні дисбаланси, створити робочі місця, підтримати місцеві підприємства та забезпечити більш стійкий і збалансований промисловий розвиток країни. [4].

Основні напрями та очікувані результати політики реіндустріалізації можна узагальнити у таблиці 1.

Таблиця 1

Напрями державної політики підтримки промислового розвитку

Напрямок політики	Заходи та інструменти	Очікувані результати
Модернізація промислових підприємств	Впровадження нових технологій, автоматизація, цифровізація	Підвищення продуктивності та конкурентоспроможності виробництв
Інноваційна діяльність	Податкові стимули для R&D, гранти на розвиток інноваційних проектів	Зростання інноваційного потенціалу промисловості
Регіональна конвергенція	Створення центрів відновлення промисловості в регіонах, підтримка локальних кластерів	Зменшення регіональних дисбалансів, стимулювання розвитку різних областей
“Зелена” трансформація	Впровадження енергоефективних технологій, низьковуглецеве виробництво	Зменшення екологічного навантаження та витрат на енергію
Інтеграція в європейські та світові ланцюги	Співпраця з міжнародними інвесторами, адаптація стандартів ЄС	Розширення ринків збуту та технологічний розвиток
Фінансові та інституційні механізми	Державні гранти, пільгові кредити, законодавчі ініціативи	Забезпечення фінансової підтримки та стабільності політики

Джерело: розроблено автором на основі [2; 3; 4].

Представлені у таблиці напрями окреслюють ключові складові політики реіндустріалізації, проте їх ефективна реалізація потребує цілісної державної підтримки та системної координації. Важливо забезпечити узгоджене впровадження фінансових, інституційних та регуляторних інструментів, зокрема пільгового фінансування, податкових стимулів, програм партнерства з міжнародними інвесторами та оновлених законодавчих рамок у сфері «зеленої» промисловості й енергоефективності. Комплексний характер такої політики дозволить уникнути фрагментації ринків, посилити інноваційний потенціал, підтримати регіональний розвиток і створити передумови для сталого зростання відновленої промислової системи України [5].

Міжнародний досвід демонструє, що поєднання технологічного оновлення, інновацій, «зеленої» трансформації та інтеграції у глобальні виробничі ланцюги сприяє стійкому економічному зростанню. Для України успіх реіндустріалізації залежатиме від державної політики, розвитку фінансових та інституційних механізмів і узгодженої координації на національному та регіональному рівнях, що створить підґрунтя для розвитку сучасного та конкурентоспроможного промислового сектору.

Список використаних джерел:

1. Україна швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA4, Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (Четверта швидка оцінка збитків та потреб), спільний звіт Світового банку, Уряду України, Європейської комісії та ООН URL:

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099052925103531065/pdf/P180174-93c8e8c1-83a2-487d-aaec-a8435f9db418.pdf> (дата звернення: 26.11.2025)

2. Дугінець, Г., Яценко, О., & Панченко, В. (2024). Міжнародний досвід повоєнного відновлення: Тригери соціально-економічного розвитку в умовах децентралізації. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 328(2), 497-505. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-74>

3. Резнікова Н., Панченко В. Мінні поля міжнародної економічної політики: як країнам не втратити здатність до розвитку / Наталія Резнікова, Володимир Панченко. – К. : Аграр Медіа Груп, 2022. – 674 с. URL: <https://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/9538>

4. Резнікова Н., Панченко В. Репортажі із цивілізаційних фронтів. На передовій міжнародної економічної політики / Наталія Резнікова, Володимир Панченко. К. : Аграр Медіа Груп, 2023. 234 с URL: <https://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/8208>

5. Панченко В., Резнікова Н. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навчальний посібник. Київ: ФОП Білецький Р.Г., 2025. 471 с. URL: <https://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/8516>

ЛІННІКОВА В.А.,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

ОП «Міжнародна економіка»,

Маріупольський державний університет

ВПЛИВ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ

Внутрішня міграція на даний момент є важливою частиною життя будь-якої країни, і Україна не є винятком. Вона допомагає збалансувати кількість та якісні показники населення між регіонами та вирішувати деякі соціально-економічні проблеми. Однак широкомасштабна збройна агресія Росії, розпочата 24 лютого 2022 р., спричинила масову міграцію, включаючи значні обсяги внутрішнього переміщення. Ці спровоковані вторгненням внутрішні міграції є одним з основних чинників, що впливають на поточну соціальну та економічну ситуацію в регіонах-реципієнтах.

Переміщення людей у межах своєї держави – це внутрішня міграція. У контексті повномасштабної агресії, внутрішні переміщення охопили близько 8 млн осіб за даними Міжнародної організації з міграції, а кількість внутрішньо переміщених осіб станом на листопад 2022 р. становила, за різними оцінками, від 4,6 млн до 7,7 млн осіб. Мобільність населення всередині країни дозволяє збалансувати ситуацію на ринку праці та забезпечити громадян робочими місцями. З іншого боку, масове переміщення ВПО чинить посилений тиск на місцеві бюджети та органи місцевого самоврядування у регіонах-реципієнтах, яким покладено завдання тимчасового розміщення та соціалізації ВПО[1].

Внутрішня міграція впливає на поточну соціальну та економічну ситуацію в регіонах, які приймають ВПО. Наслідком такого приймання внутрішніх мігрантів може стати рішучим фактором розвитку економіки регіонів – реципієнтів. Приплив трудових ресурсів та кваліфікованих кадрів є одним з найбільш позитивних наслідків для регіонів. Як правило, більшість вимушених мігрантів – це жінки працездатного віку з високим рівнем вищої освіти. Тобто, їхнє залучення до економіки регіону стимулює розвиток регіонів.

Внаслідок внутрішнього переміщення зростання населення створює підвищення попиту на місцеву інфраструктуру та послуги. Наприклад, на заході країни, особливо у Львівській та Закарпатській областях, спостерігається збільшення чисельності населення, ревокація підприємств та зростання інвестицій в інфраструктуру та житлове будівництво. Це сприяє економічному піднесенню та позитивно впливає на демографічну ситуацію. Водночас, на сході України відбувається депопуляція, що призводить до відтоку робочої сили та

кваліфікованих фахівців, зменшення доходів, зниження податкових надходжень та руйнування громад. Якщо внутрішньо переміщені особи не повернуться додому, економічні втрати можуть сягнути десятків мільярдів гривень ВВП. Для успішної реінтеграції ВПО необхідна підтримка державних програм, що забезпечують житло, роботу та кредитування. Також важливо інвестувати у відбудову східних регіонів та лібералізувати міграційний ринок, щоб отримати переваги для нації [1,2].

Внутрішня міграція, спричинена повномасштабною війною, призвела до катастрофічної депопуляції регіонів-донорів, насамперед східних областей та територій, наближених до лінії бойових дій. Ці регіони, які до 2022 року були промисловими центрами з високою концентрацією робочих місць у важкій промисловості, швидко втрачають населення. Цілі населені пункти стають майже порожніми, а молоді сім'ї та працездатне населення масово виїжджають у бік західних і центральних областей.

Найбільш болючим наслідком є так званий «витік мазків» та втрата кваліфікованої робочої сили. Згідно з оцінками експертів, якщо навіть 1,5–2 мільйони працездатних українців не повернуться, це призведе до недоотримання вітчизняного ВВП на десятки мільярдів доларів. За консервативними підрахунками, неповернення вимушених переселенців коштуватиме Україні близько 113 мільярдів доларів недоотриманого ВВП за наступні 10 років (у цінах 2021 року) та приблизно 45 мільярдів недоотриманих податкових надходжень. Особливо критичною є втрата висококваліфікованих фахівців – інженерів, науковців, IT-спеціалістів, які могли б прискорити післявоєнне відновлення [2,3].

Соціальні наслідки не менш руйнівні. У регіонах-донорах спостерігається швидке старіння населення, руйнування громад і традиційного укладу життя. Сільські території втрачають молодь, школи закриваються, лікарні залишаються без кадрів, а місцеві бюджети недотримують мільйони гривень через відтік платників податків і закриття підприємств. Війна вже знищила тисячі виробничих потужностей і мільйони робочих місць. За даними Світового банку, на повне післявоєнне відновлення України знадобиться щонайменше 411 мільярдів доларів. Саме масштаб цих руйнувань і відсутність перспектив швидко повернути колишнє життя є головною причиною, чому багато переселенців не планують повертатися [1,2,3].

Водночас внутрішня міграція має чітко виражений двоїстий характер. З одного боку, вона виступає потужним драйвером розвитку для регіонів-реципієнтів, насамперед західних областей. Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська та Хмельницька області отримали значний приріст населення, ревакацію тисяч підприємств і різке зростання інвестицій в інфраструктуру та житло. Саме ці регіони сьогодні стають новими економічними центрами і найбільш привабливими для повоєнного облаштування. З іншого боку, для країни в цілому та для регіонів-донорів міграція створює серйозні ризики: посилює структурні диспропорції на ринку праці, загрожує економічній безпеці та уповільнює національне відновлення через втрату людського капіталу.

Тому державна політика має бути спрямована на те, щоб перетворити ці виклики на можливості. Перший пріоритет – стимулювання повернення та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб. ВПО потрібно забезпечити безпечне житло (за опитуваннями, цього хоче 61 % експертів), пільгові програми купівлі або оренди житла, стабільну роботу та доступ до мікро кредитів для відкриття власної справи. Дуже важливим є створення єдиного національного електронного реєстру ВПО з даними про освіту, професію та навички – це дозволить швидко підбирати людей під потреби роботодавців [1,2].

Другий напрям – масштабна післявоєнна відбудова саме регіонів-донорів. Експерти одностайні: 80 % вважають, що швидке відновлення інфраструктури на сході є ключовим. Україна щорічно потребуватиме 40–50 мільярдів доларів інвестицій, переважно зовнішніх. Ці кошти мають піти на створення конкурентних, добре оплачуваних робочих місць і на прискорене навчання та перекваліфікацію людей, які готові повернутися.

Нарешті, необхідний постійний моніторинг. Інтерактивна карта безпечності регіонів і регулярні опитування найбільших роботодавців допоможуть державі вчасно реагувати на зміни і приймати рішення, які мотивуватимуть людей повертатися додому. Лише така

комплексна політика дозволить Україні використати внутрішню міграцію не як проблему, а як потужний ресурс для швидкого й рівномірного розвитку всієї країни.

Отже, внутрішня міграція має двосторонній вплив. З одного боку, вона є рішучим фактором розвитку економіки регіонів, оскільки приплив робочої стимулює економічну активність. З іншого боку, міграція є серйозним викликом для економічної безпеки України. Якщо значна частина вимушених мігрантів не повернеться, це може коштувати країні великих збитків.

Список використаних джерел:

1. Потапенко В., Валевський О., Головка А., Двігун А. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні. Київ. 2023 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad_mihratsia_gotove_03_01_2023.pdf
2. Пишуліна О., Юрчишин В., Стецюк П., Міщенко М. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. Київ. 2023 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf>
3. Капітан В.О. Особливості внутрішньої і зовнішньої міграції в Україні та у Львівській області. 2013 [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://ird.gov.ua/sep/sep20133\(101\)/sep20133\(101\)_348_KapitanVO.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20133(101)/sep20133(101)_348_KapitanVO.pdf)
4. Жук М.В., Круль В.П. Розміщення продуктивних сил і економіка регіонів України. Київ. 2004 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004029

ПОСТОЛОВСЬКИЙ В.О.,

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
ОHP «Міжнародні економічні відносини»,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇН ЄВРОПИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Унаслідок агресії Україна зазнала суттєвих втрат майже в усіх сферах суспільного життя, від економічної до екологічної. Значних пошкоджень або повного руйнування зазнали енергетична, дорожня, комунальна інфраструктура, а також численні об'єкти агропромислового комплексу та промисловості. Хоча найбільші руйнування були зафіксовані на територіях, де відбувалися безпосередні бойові дії, деякі з яких ще тривалий час будуть непридатними для проживання, проте регіони, що знаходяться далеко від лінії зіткнення, також зазнають суттєвих проблем внаслідок постійних атак та загального погіршення соціально-економічного середовища. Вивчення міжнародних практик повоєнного відновлення є необхідним для глибшого розуміння першочергових кроків України у розробці та імплементації програми з відновлення територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування та реалізації програм відбудови країн, що постраждали від воєнних конфліктів, знайшла своє відображення в наукових працях як вітчизняних, так і закордонних дослідників: так, KSE Institute щорічно проводить оцінку прямих збитків від військових дій [1], що може стати підґрунтями для подальших досліджень; представники Інституту економіки промисловості НАН України В. Ляшенко та О. Бородіна зробили акцент на адаптації світового досвіду повоєнного відновлення економіки для України [2]; дослідники Д. Серьогіна, Г. Базецька, Г. Жовтяк проаналізували світовий досвід повоєнного економічного відновлення територій [3].

Метою дослідження є аналіз найефективніших прикладів світового досвіду післявоєнної відбудови економіки. На основі цього аналізу може бути розроблено відповідні пропозиції для унікальних умов повоєнного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Згідно з даними Звіту про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на листопад 2024 р., що був підготовлений KSE Institute [1], загальна сума прямих збитків, завданих інфраструктурі України внаслідок повномасштабного вторгнення росії, сягнула майже 170 млрд. дол. США.

Історичний контекст повоєнної відбудови національних економік країн Європи є надзвичайно актуальним. Наразі Україна має унікальну можливість для докорінної трансформації в усіх сферах, яку необхідно реалізувати шляхом ефективного застосування міжнародного досвіду масштабних повоєнних перетворень. Зважаючи на високу ціну, яку держава платить у поточному конфлікті, ця можливість має бути використана в повній мірі.

Повоєнна відбудова України потребує врахування таких аспектів досвіду світового державотворення в кризових умовах, як системний підхід до реформ, забезпечення сталих джерел фінансування та глибина трансформаційних процесів. Для реалізації цих кардинальних перетворень необхідно вирішити ключові фінансові та інституційні питання, що стосуються ресурсного забезпечення та формування ефективних координуючих структур для відновлення економіки.

Науковці Інституту економіки промисловості НАН України В. Ляшенко та О. Бородіна [2] пропонують такі потенційні джерела ресурсів для відновлення повоєнної економіки України (табл. 1).

Із перелічених варіантів лише міжнародне фінансування має реальний потенціал для втілення. Однак, навіть за умови готовності країн-партнерів надати фінансову допомогу, процес її залучення буде тривалим, повільним та вимагатиме значної кількості формалізованих процедур. З досвіду відбудови Європи в минулому столітті стає очевидним, що відсутність активних заходів з відновлення економіки після війни призводить до необхідності її постійного дотування, що в кінцевому підсумку є значно дорожчим.

Таблиця 1

Потенційні джерела ресурсів для відновлення повоєнної економіки України [2]

Потенційні джерела ресурсів	Ризики для отримання
Спеціально створені рахунки у міжнародних фінансових інституціях чи фондах	Реальне та вже частково доступне джерело доходів
Можливі відшкодування чи компенсація втрат завданих агресією (репарації)	Стануть можливими, у випадку, якщо мирний договір відбудеться
Можливе арештоване майно РФ за кордоном, в банках і фінансових інститутах іноземних держав	Можливий ресурс, але процедура вкрай бюрократизована та пролонгована у часі
Арештоване майно РФ в Україні	Реальний ресурс, але суми його не значні для компенсації масштабних збитків

Україні, яка зіткнулася з необхідністю відбудувати окремі міста фактично з нуля, важливо перетворити цю відбудову на якісну та інноваційну модернізацію. Для цього необхідно критично осмислити передумови повоєнного економічного буму. Без адекватних дій з боку уряду та впровадження ефективних інструментів економічної політики значний потенціал повоєнного відродження може бути втрачений.

У зв'язку з цим пропонується ретроспективний історико-економічний аналіз програм міжнародної допомоги, спрямованих на повоєнний розвиток країн Європи. Це допоможе використати їхній досвід для формування власної національної платформи відновлення.

План Маршалла став ключовою ініціативою післявоєнної реконструкції, спрямованою на відновлення Європи. Основні цілі програми включали відбудову міст і сіл, реконструкцію промислового та сільськогосподарського виробництва, модернізацію інфраструктури, встановлення фінансової стабільності та усунення торгових бар'єрів.

Пропонуємо розглянути досвід Франції та Великої Британії, які в умовах повоєнного розвитку промисловості застосовували комплекс заходів, що включали етапи націоналізації, модернізації та приватизації. Застосування цього досвіду, особливо щодо ефективної націоналізації приватної власності підприємств з подальшою модернізацією промислової бази та її наступною приватизацією, є актуальним. У цих країнах процеси націоналізації та приватизації мали циклічний характер і змінювали один одного. Наприклад, у післявоєнній Франції матеріальні втрати перевищили чверть національного багатства, обсяги промислового виробництва скоротилися приблизно на 60% порівняно з довоєнним рівнем, удвічі зменшилося виробництво сільськогосподарської продукції, а транспортна система була зруйнована.

У повоєнний період *Франція*, щоб подолати негативні наслідки руйнувань, застосувала модель централізованої демократичної держави, яка активно регулювала ринкові механізми. Було здійснено масштабну націоналізацію, що охопила ключові сектори, зокрема вугільну, газову, електроенергетичну та авіаційну промисловість, а також машинобудівні підприємства та великі банківські установи. У результаті державний сектор контролював близько однієї п'ятої всіх виробничих потужностей.

Цей процес націоналізації не був соціалістичним, а став вирішальним інструментом уряду для боротьби за відновлення економіки та забезпечення швидкої модернізації базових галузей. Наступне десятиліття, з 1950 по 1960 роки, відзначилося періодом прискореного зростання. За 1952-1958 роки обсяг продукції промисловості та будівництва збільшився на 47%, а промислового виробництва – на 52%. У цей період серед французьких підприємців виникло гасло: «Модернізувати чи померти», що відображало зміну підходів ділових кіл. Вони усвідомили неефективність старих методів і зосередилися на переоснащенні виробничого потенціалу.

Німеччина зазнала поразки та була розділена, але відбудова *Німеччини* була необхідною для економічного відродження Європи. Точною метою плану Маршалла була мобілізація промислової потужності Німеччини для реконструкції Європи, і це було найважливішим завданням, оскільки війна та повоєнне врегулювання деформували німецьку економіку кількома способами [3].

В умовах післявоєнного відновлення Німеччина здійснила широкомасштабний демонтаж військово-промислового комплексу та озброєння відповідно до міжнародних зобов'язань. Це дозволило переорієнтувати обмежені фінансові та людські ресурси на розвиток мирних галузей, зокрема автомобілебудування та машинобудування.

Розвиток цих галузей сприяв формуванню експортно-орієнтованої політики. Німеччина активно підтримувала експорт товарів, що включало зниження митних бар'єрів, проведення кампанії «Made in Germany» та сприяння експортним підприємствам. Така стратегія забезпечила надходження іноземної валюти, необхідної для економічної відбудови.

У сфері соціального захисту був реалізований принцип соціального партнерства. Співпраця між урядом, роботодавцями та профспілками сприяла встановленню стабільних трудових відносин, забезпеченню соціальних гарантій для працівників та підвищенню ефективності економічної системи.

Особлива увага була приділена розвитку освіти та підготовці кваліфікованих кадрів, що сприяло зростанню продуктивності та конкурентоспроможності німецької економіки.

Післявоєнна податкова реформа була спрямована на оптимізацію податкового тиску та стимулювання бізнесу. Було спрощено податкові процедури, а також значно знижено ставки податку на прибуток підприємств для стимулювання інвестиційної активності. Водночас, у 1968 році було введено систему ПДВ, що стало стабільним джерелом державних доходів для фінансування відновлення інфраструктури. Також застосовувались податкові пільги для стимулювання інвестицій у науково-дослідні розробки, енергоефективність та екологічні проекти.

Висновки. Проведений аналіз вказує на те, що повномасштабне вторгнення в Україну спричинило масштабні руйнування з значними прямими збитками інфраструктурі. Це не

тільки значно впливає на житловий фонд, транспорт та енергетику, але й порушує глобальні ланцюги постачання, провокуючи інфляцію. Досвід повоєнної відбудови таких країн, як Франція та Німеччина є цінним джерелом для досвіду. Успіх цих країн залежить від зовнішньої фінансової допомоги у формі грантів, а не кредитів. Крім того, ці країни застосовували системні реформи: циклічна націоналізація-модернізація-приватизація у Франції та податкові реформи в Німеччині. Додатковими ключовими факторами їхнього економічного зростання та прозорості стали значні інвестиції в освіту, науку та нові технології.

На основі проведеного аналізу, для України запропоновано багаторівневу стратегію відбудови. Вона включає макрофінансову стабілізацію, що базується на зовнішній допомозі, якісну модернізацію інфраструктури з акцентом на «зеленому» переході, залучення інвестицій за допомогою податкових стимулів та створення індустріальних парків. Важливими аспектами є соціальна підтримка населення для запобігання міграції та посилення боротьби з корупцією. Таким чином, відбудова України може стати не просто відновленням втраченого, а унікальною можливістю для докорінної трансформації держави та її інтеграції у світову економіку на нових, сучасних засадах.

Список використаних джерел:

1. KSE Institute, 2025. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на листопад 2024 року. [онлайн] Доступно: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf [Дата звернення 5 грудня 2025]
2. Бородіна О. А., Ляшенко В. І., 2022. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України. *Вісник економічної науки України*, [онлайн].. № 1 (42). С. 121-134. Доступно: DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).121-134](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).121-134). [Дата звернення 5 грудня 2025]
3. Серьогіна, Д., Базецька, Г., Жовтяк, Г., 2023. Світовий досвід повоєнного економічного відновлення територій. *Економіка та суспільство*, [онлайн] 48. Доступно: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2224/2147> [Дата звернення 5 грудня 2025]

ПРУШКІВСЬКА Е.В.,

доктор економічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

ЄВРОПЕЙСЬКІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

У сучасних умовах трансформації соціально-економічних систем зростає увага до територіального виміру розвитку як ключового простору реалізації політик відновлення, соціальної згуртованості та сталого зростання. Особливої ваги набувають інституційні механізми, здатні поєднати економічну активність із розв'язанням соціальних проблем на рівні місцевих громад. Повномасштабна збройна агресія проти України суттєво змінила безпекову ситуацію та гео економічне середовище в Європі, актуалізувавши потребу у переосмисленні підходів до регіональної політики, відновлення та стійкості громад. У цих умовах європейський вектор розвитку України набуває не лише інтеграційного, а й практичного значення, оскільки інституційні моделі Європейського Союзу формують рамки для повоєнного відновлення, соціальної інклюзії та економічної реконструкції. Водночас тривала безпекова нестабільність і асиметричні ризики зумовлюють необхідність адаптації

європейських підходів з урахуванням специфіки повоєнного розвитку та територіальних диспропорцій України.

Сучасні виклики повоєнного відновлення економіки України актуалізують необхідність пошуку нових моделей розвитку територіальних громад, здатних поєднати економічну ефективність із соціальною згуртованістю та інклюзією. Масштабні руйнування інфраструктури, деформація локальних ринків праці, зростання частки внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та інших вразливих груп населення зумовлюють потребу у впровадженні інноваційних інституційних підходів до відбудови на місцевому рівні [1]. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток соціального бізнесу як форми господарської діяльності, орієнтованої не лише на отримання прибутку, а й на досягнення суспільно значущих цілей.

Країни Європейського Союзу мають тривалий і різноманітний досвід розвитку соціального бізнесу, який інтегрований у систему регіональної політики, соціального захисту та місцевого економічного розвитку [2]. Європейські моделі соціального підприємництва довели свою ефективність у подоланні соціально-економічних дисбалансів, активізації громадянської участі та зміцненні фінансової спроможності громад. Саме тому їх аналіз у контексті можливостей адаптації до умов повоєнного відновлення територіальних громад України є науково та практично значущим.

Соціальний бізнес у країнах Європейського Союзу сформувався як відповідь на обмеженість традиційних ринкових та державних механізмів у вирішенні соціальних проблем. Його ключовою особливістю є поєднання підприємницької діяльності з чітко визначеною соціальною місією, що передбачає реінвестування значної частини прибутку у розвиток громади, соціальні послуги або екологічні ініціативи. У європейській практиці соціальний бізнес функціонує в різних організаційно-правових формах – від соціальних кооперативів і фондів до гібридних підприємств, що поєднують елементи комерційного та неприбуткового секторів.

Важливою рисою європейських моделей соціального бізнесу є їх тісний зв'язок із територіальним розвитком. У багатьох країнах ЄС соціальні підприємства виступають активними учасниками реалізації місцевих стратегій розвитку, сприяють відновленню депресивних територій, створенню робочих місць для соціально вразливих груп та розвитку локальної економіки. Особливу роль відіграють механізми партнерства між органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та бізнесом, що забезпечує інституційну сталість соціальних ініціатив.

У контексті повоєнного відновлення територіальних громад України європейський досвід соціального бізнесу набуває особливої актуальності. По-перше, соціальні підприємства можуть стати ефективним інструментом відновлення зайнятості, зокрема для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю та молоді. По-друге, такі підприємства здатні забезпечити надання базових соціальних послуг у громадах, де інфраструктура зазнала значних втрат або перевантаження. По-третє, соціальний бізнес сприяє підвищенню рівня соціальної згуртованості та довіри, що є критично важливим у мовах війни та період відновлення національної економіки.

Європейські моделі також демонструють ефективні фінансові та регуляторні механізми підтримки соціального бізнесу. До них належать спеціальні програми грантового та пільгового фінансування, податкові стимули, соціальні інвестиційні фонди, а також інструменти соціального замовлення. Для України в умовах обмежених бюджетних ресурсів важливим є саме поєднання державної підтримки з залученням міжнародної технічної допомоги та приватного капіталу, що відповідає європейській практиці багаторівневого фінансування соціальних ініціатив.

Окремої уваги заслуговує інституційний аспект адаптації європейських моделей соціального бізнесу [3]. В ЄС соціальне підприємництво переважно закріплене на законодавчому рівні, що забезпечує прозорі правила діяльності та довгострокову стабільність. Для України важливим завданням повоєнного періоду є формування чіткого нормативно-

правового середовища для соціального бізнесу, інтегрованого у систему регіональної та муніципальної політики розвитку. Це дозволить перетворити соціальні ініціативи з фрагментарних проєктів на системний інструмент відбудови громад.

Зазначаємо, що європейські моделі соціального бізнесу можуть бути адаптовані до українських реалій з урахуванням специфіки повоєнного відновлення, територіальних диспропорцій та соціальних викликів. Імплементация європейських моделей соціального бізнесу сприятиме не лише економічній реконструкції, а й формуванню більш стійкої, інклюзивної та соціально орієнтованої моделі розвитку територіальних громад [4]. Важливо підкреслити, що повоєнне відновлення територіальних громад України потребує впровадження інноваційних інструментів, здатних забезпечити поєднання економічної ефективності та соціальної інклюзії. Досвід країн Європейського Союзу свідчить, що соціальний бізнес є дієвим механізмом вирішення комплексних соціально-економічних проблем на місцевому рівні та важливим елементом сталого розвитку територій.

Із вище зазначеного слідує, що європейські моделі соціального бізнесу демонструють можливості активізації локального підприємництва, відновлення зайнятості та підвищення соціальної згуртованості громад, що є особливо актуальним для України у повоєнний період. Їх адаптація потребує формування сприятливого інституційного середовища, розвитку механізмів партнерства та забезпечення доступу до фінансових ресурсів. Узагальнення європейського досвіду дозволяє зробити висновок, що соціальний бізнес може стати одним із ключових інструментів інклюзивного повоєнного відновлення територіальних громад України, сприяючи не лише відбудові економіки, а й формуванню соціально стійкого та згуртованого суспільства.

Список використаних джерел:

1. World Bank, Government of Ukraine, European Union, United Nations. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4), February 2022 -December 2024. February 2025. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P180174-ca39eccd-ea67-4bd8-b537-ff73a675a0a8.pdf> (дата звернення: 15.11.2025).
2. Hulgård L., Defourny J., Pestoff V. Social entrepreneurship and social enterprise phenomenon: antecedents, processes, impact across cultures and contexts // Social enterprise and the third sector: changing European landscapes in a comparative perspective / ed. by J. Defourny, L. Hulgård, V. Pestoff. London ; New York : Routledge, 2014. P. 66–84.
3. Голубка, О. Я., & Біланіч, Л. В. Аналіз правової бази розвитку соціального підприємництва в Україні і Євросоюзі та її порівняння. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2016, 2(48), 66–74.
4. Наумова, М. О. Орієнтири державної політики стимулювання розвитку соціального підприємництва в Україні. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 2022, 2(106), 84-88. <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2022-2-12>

ЧЕРНЕНКО Д.Є.,

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

ОНП «Економіка»,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: СИСТЕМНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ПОЛІТИЧНІ ІМПЕРАТИВИ

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України характеризується високим рівнем невизначеності та системними шоками, що суттєво впливають на процеси накопичення й відтворення людського капіталу. Повномасштабна війна в Україні призвела до глибоких і

довготривалих деформацій у відтворенні людського капіталу, який у сучасній економічній теорії розглядається як ключовий чинник економічного зростання, інноваційного розвитку та суспільної стійкості. В умовах воєнних руйнувань, масової вимушеної міграції, демографічних втрат і погіршення стану здоров'я населення людський капітал зазнає не лише кількісного скорочення, а й якісної трансформації, що змінює його структуру, функції та потенціал відновленням [1].

Особливість сучасного етапу полягає в тому, що процеси відбудови відбуваються паралельно з триваючими безпековими ризиками та високим рівнем невизначеності. За таких умов людський капітал постає не просто як ресурс, а як стратегічна основа повоєнної модернізації економіки, відновлення регіонів і зміцнення соціальної згуртованості. Здатність суспільства акумулювати, зберігати та відновлювати людський потенціал визначатиме масштаби та темпи економічного відновлення, ефективність інтеграції у європейський економічний простір та конкурентоспроможність України в геоекономічному просторі.

У повоєнний період актуалізується необхідність переосмислення підходів до управління людським капіталом, оскільки традиційні інструменти демографічної, освітньої та соціальної політики виявляються недостатніми для компенсації втрат, спричинених війною [2]. Відновлення людського капіталу потребує системного підходу, який поєднує економічні, соціальні, інституційні та просторові виміри, а також враховує нові виклики, пов'язані з міграційною мобільністю, цифровізацією та змінами у структурі попиту на працю.

Формування ефективної моделі відновлення людського капіталу потребує чіткого визначення стратегічних пріоритетів, здатних забезпечити не лише компенсацію втрат, а й якісне оновлення людського потенціалу відповідно до потреб економіки у період відновлення. На наш погляд, першочерговим напрямом є демографічне відновлення та виважена міграційна політика. Масштабна вимушена еміграція, зниження народжуваності та зростання демографічного навантаження формують довгострокові ризики скорочення трудового потенціалу. У цьому контексті ключового значення набуває створення соціально-економічних умов для добровільного повернення громадян, зокрема шляхом забезпечення безпеки, доступу до житла, робочих місць і якісних соціальних послуг. Важливим компонентом є також інклюзія ветеранів у цивільне життя шляхом програм професійної адаптації, перекваліфікації та підтримки підприємницьких ініціатив. Такий підхід дозволить зберегти та трансформувати набутий у воєнний період людський потенціал.

Другим стратегічним пріоритетом виступає відновлення та модернізація системи освіти і розвитку компетентностей [3]. Освітні втрати, накопичені внаслідок руйнування інфраструктури та переривання освітніх траєкторій, мають довгостроковий негативний вплив на продуктивність праці. У повоєнний період особливої актуальності набувають інвестиції у відбудову освітніх закладів, оновлення навчальних програм та розвиток системи безперервної освіти. Пріоритетним є формування компетентностей, що відповідають структурі економіки відновлення. Зокрема, у сферах STEM, цифрових технологій, інженерії, медицини та управління проектами відбудови. Масштабні програми перекваліфікації зможуть забезпечити адаптацію робочої сили до зміненого попиту на ринку праці.

Третім ключовим напрямом є охорона здоров'я та ментальне відновлення населення. Воєнні дії призвели до суттєвого зростання рівня травматизації, інвалідності та поширення психологічних розладів, що безпосередньо впливає на якість і тривалість трудової активності. Відновлення людського капіталу неможливе без посилення системи медичної та психологічної реабілітації, розвитку програм підтримки ментального здоров'я та профілактики втрати працездатності. Інтеграція компонентів психосоціальної підтримки у державну соціальну політику є важливою умовою підвищення продуктивності праці та соціальної стійкості.

Четвертим пріоритетом виступає регіональний вимір відновлення людського капіталу. Війна суттєво посилила просторові диспропорції, зумовивши депопуляцію окремих територій та концентрацію населення у відносно безпечних регіонах. Відновлення людського потенціалу постраждалих регіонів потребує цільових програм створення робочих місць, розвитку місцевої освіти та медицини, а також стимулювання внутрішньої мобільності населення. Зменшення

регіональних асиметрій є важливою передумовою збалансованого економічного розвитку країни.

Важливим є також п'ятий пріоритет відновлення людського капіталу, підвищення інституційної якості. Ефективність інвестицій у людський капітал значною мірою залежить від передбачуваності державної політики, якості управління та рівня довіри до інституцій. Формування інклюзивного інституційного середовища, що забезпечує рівний доступ до освіти, охорони здоров'я та ринку праці, підсилить віддачу від вкладень у людський потенціал і створює умови для його сталого відтворення.

Із вище зазначеного слідує, що відновлення людського капіталу України в повоєнний період є ключовою передумовою стійкого економічного розвитку. Воєнний шок спричинив глибокі кількісні та якісні втрати людського потенціалу. Демографічні деформації та масштабна міграція формують довгострокові ризики дефіциту робочої сили. Освітні втрати ускладнюють забезпечення економіки кваліфікованими кадрами. Погіршення стану здоров'я населення знижує продуктивність праці та трудову активність. Регіональні диспропорції посилюють асиметрію соціально-економічного розвитку. Водночас війна стимулювала розвиток адаптивності та цифрових навичок. Це створює передумови для якісного оновлення людського капіталу. Повноцінне відновлення потребує системного та міжсекторального підходу. Державна політика має поєднувати демографічні, освітні, соціальні та інституційні інструменти. Інвестиції у людський капітал повинні розглядатися як стратегічний пріоритет відбудови. Саме людський потенціал визначатиме конкурентоспроможність України у повоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Vesco, P. et al. The impacts of armed conflict on human development: A review of the literature. *World Development*. 2025. Volume 187 URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X24002766> (дата звернення: 06.11.2025).
2. Ємельяненко, Л. М., Пантасенко, В. В. Розвиток людського капіталу в системі стратегування післявоєнної відбудови України. *Трансформаційна економіка*. 2025, 2 (11), 48-56. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-11-8> (дата звернення: 10.11.2025).
3. Новікова, О., Залознова, Ю., Азьмук, Н. Відновлення людського капіталу України у післявоєнний період з використанням переваг цифровізації. *Журнал європейської економіки*. 2023, 21(4), 407-427. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1619> (дата звернення: 15.11.2025).

Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір:
Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції,
12 грудня 2025 р., м.Київ,
Маріупольський державний університет